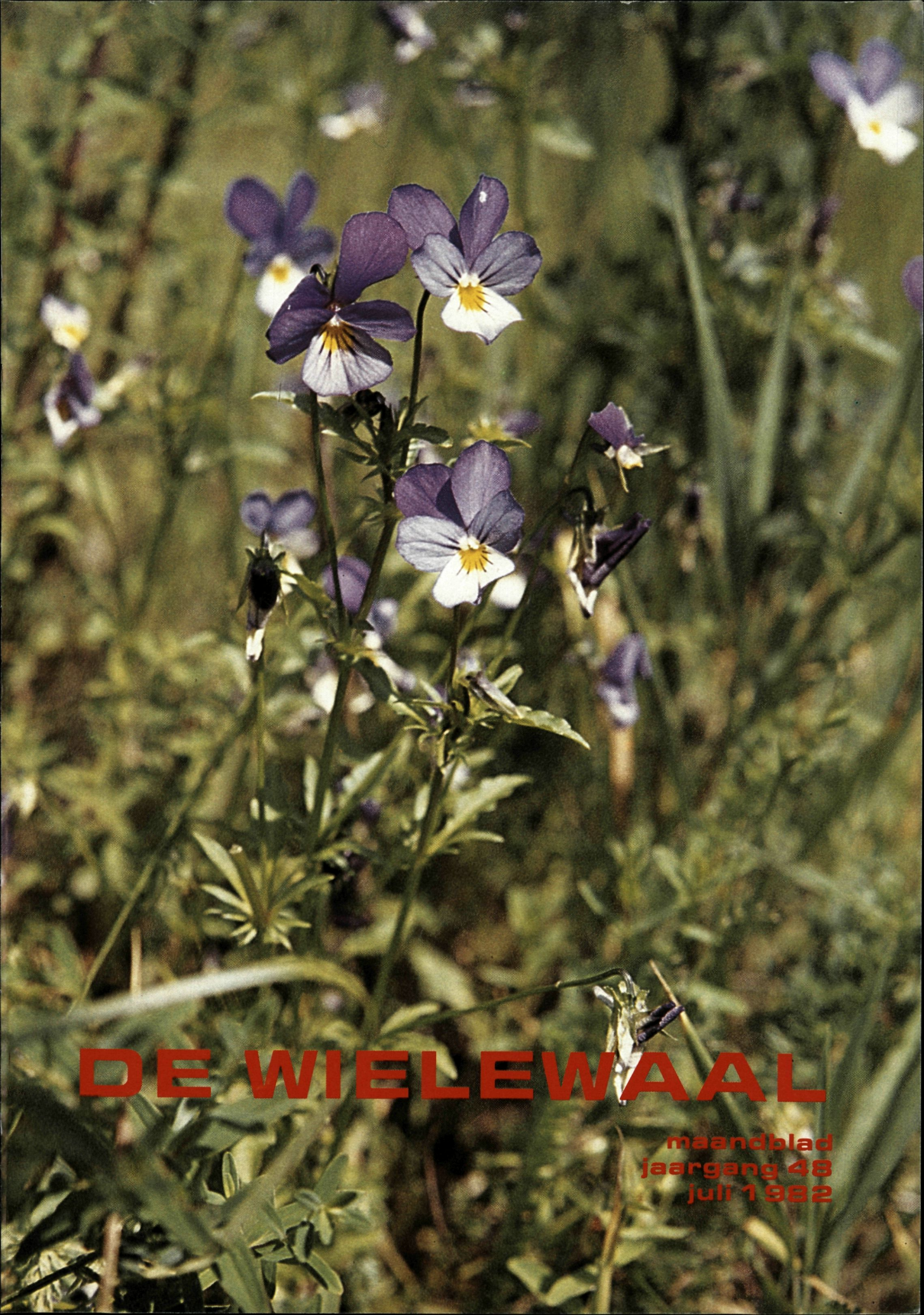

DE WIELEWAAL

maandblad
jaargang 48
juli 1982

DE WIELEWAAL

maandblad voor vogel- en natuurstudie

uitgegeven met ondersteuning van het Ministerie van Nationale Opvoeding en Nederlandse Cultuur.

Vroegere hoofdredacteurs: E.H. Fr. SEGERS: jaargang 1 tot en met 23
Dr. Fr. GROOTAERS: jaargang 24 tot en met 46

Hoofdredacteur

Dr. H. MEEUS, Langvenstraat 25, 2300 Turnhout (014/41 57 58)

Redactieraad

H. FRANCKX, Dr. Fr. GROOTAERS, J. BLOEMEN, A. DE JONGHE, J. KIEBOOMS, R. WILLOCKX, Prof. Dr. U. LIBBRECHT, G. LUYTS, Prof. Dr. A. DHONDT, P. VAN DEN BREMT, M. BECUWE, Dr. R. EYCKERMAN, J. VAN WINKEL, H. VOET, Dr. M. LOUETTE, Ir. G. BULTEEL, J. GABRIELS, Dr. J. VAN GOMPEL, Dr. J. PAULUSSEN.

Vereniging voor Vogel- en Natuurstudie DE WIELEWAAL

De vereniging heeft tot doel: de kennis en de bescherming van de natuur en in het bijzonder van de in het wild voorkomende vogels te bevorderen door alle middelen, o.m. door het oprichten van plaatselijke afdelingen, het houden van studiedagen, het uitgeven van een tijdschrift, het verspreiden van vogelboeken en natuurboeken, het oprichten van natuurreservaten. De vereniging werd in 1933 opgericht door E.H. Fr. Segers.

SAMENSTELLING VAN HET BESTUUR

Dagelijks bestuur:

H. FRANCKX, voorzitter, Vredelaan 29, 2500 Lier (031/80 47 32)
P. HERROELEN, ondervoorzitter en afgevaardigde Brabant, Van Asschestraat 33, 1910 Melsbroek (02/751 85 76)
F. VAN DEN BROECK, secretaris, De Wilgen 41, 2060 Merksem (031/45 02 52)
J. PEETERS, penningmeester, Hertevoetweg 3, 2958 Weerde (015/61 20 86)

Leden:

J. VAN DEN STEEN, afgevaardigde Oost-Vlaanderen, Metdepenningenstraat 1A, 9000 Gent
W. VAN SPAENDONK, afgevaardigde Antwerpen, Zevenbergen 50, 2500 Lier.
R. DEBRUYNE, afgevaardigde West-Vlaanderen, Iepersteenweg 60, 8178 Woumen
E. WELLENS, afgevaardigde Limburg, Statiestraat 89, 3900 Lommel.
W. ROGGMAN, Parklaan 139 bus 8, 9300 Aalst
R. WILLOCKX, Sparrenstraat 23, 2930 Hombeek

Afgevaardigden Wielewaaljongeren:

J. ROYEAERD, St. Hubertstraat 277, 9800 Deinze
P. DELVAUX, Gierlesteenweg 351, 2300 Turnhout
A. VERBOVEN, Gestelsedijk 98, 3900 Lommel

Technisch Adviseur voor de Natuurreservaten:

Ir. S. TYS, Beekstraat 16, 2800 Mechelen (015/41 12 78)

LIDMAATSCHAP EN ABONNEMENTEN

België: 400 F. Andere landen: 500 F. Bijlid (zonder abonnement): 50 F.
Administratie: De Wielewaal, Graatakker 11, 2300 Turnhout. Giro: 000-0319785-73. Tel.: 014/41 22 52.

Eerste en tweede vondst van de Kuhls Pijlstormvogel (*Calonectris diomedea*) in België

door F. Beidts, P. Lust en J. van Gompel

Tijdens de winter 1981 - 1982 werden aan de Belgische kust, met een tussentijd van 3 maanden, twee exemplaren gevonden van de Kuhls Pijlstormvogel (*Calonectris diomedea*).

Het eerste exemplaar werd gevonden op het strand te Wenduine op 28 november 1981 (zie foto 1 en 2).

De vogel is al minstens een week dood en in hoge mate besmeurd met stookolie. De grootte is ongeveer deze van een Stormmeeuw (*Larus canus*). De bovendelen zijn donker bruingrijs en zonder bleke veerzomen, zoals vermeld in de beschrijving door Bauer en Glutz von Blotzheim (1966). De onderdelen zijn wit. Opvallend is de heldergele snavel met de voor de stormvogels typische adembuisjes.

De spanwijdte bedraagt 122 cm, voor de overige maten, zie tabel 1. De vogel is in slagpenrui (score 29: 5 handpennen nieuw en volgroeid, de 6de onvolgroeid, de overige zijn oude pennen).

De staart is afgerond tot zelfs vrij spits en heeft 12 pennen. Het verschil in lengte tussen de middelste en de buitenste staartpennen bedraagt 25 mm. Gezien de niet zeer verse toestand, kan de kleur van de poten en zwemvliezen moeilijk beoordeeld worden. Om dezelfde reden werd ook het geslacht niet bepaald.

Te vermelden is wel de zijdelings afgeplatte vorm van de loopbenen (4,0 x 7,8 mm). Bauer en Glutz (*l.c.*) geven op p. 167 nochtans een tabel waarin ter onderscheiding van *Puffinus* en *Calonectris* het volgende is vermeld: „Lauf mit rundem Quer-

Calonectris diomedea. Wenduine, 28 november 1981.

Foto: J. van Gompel

Calonectris diomedea. Wenduine, 28 november 1981.

Foto: J. van Gompel

schnitt... = *Calonectris*", „Lauf seitlich zusammengedrückt... = *Puffinus*".

Het tweede exemplaar werd op 6 februari 1982 gevonden in de polder van Zuikerkerke (8 km ten oosten van de eerste vindplaats).

Dit exemplaar is veel gaver dan het eerste waardoor meer details van het verenkleed zichtbaar zijn (zie foto 3 en 4).

Ook hier zijn de bovendelen volledig donker bruingrijs, met uitzondering van enkele witte veertjes op de stuit. Op de kop, hals en schouders hebben de veren duidelijke bleke zoompjes. De ondervleugel is wit met donker grijsbruine voor- en achterrand (minder bruin dan bovenvleugel). De staart is zwartbruin, nogal spits, en bestaat uit 12 pennen. Het verschil in lengte tussen de middelste en de buitenste staartpennen bedraagt 34 mm. De onderstaartdekveren zijn bruin.

De snavel is heldergeel met een wat witgrijs punt. Het typisch adembuisje is kort (9,8 mm bovenaan, 11,5 mm basislengte, tegenover een totale snavelengte van 59,0 mm). De poten zijn bleek rozegrijs, de zwemvliezen grijsbruin. Ook

hier zijn de loopbenen zijdelings afgeplat (4,1 x 6,1 mm). Uit de dissectie blijkt dat het een mannelijk exemplaar betreft.

Voor onze streken komen twee ondersoorten van de Kuhls Pijlstormvogel in aanmerking, nl. *Calonectris diomedea diomedea* en *Calonectris diomedea borealis* (Bauer en Glutz, l.c.).

Calonectris d. diomedea broedt in de Middellandse Zee en overwintert bij de ZW-kust van Zuid-Afrika.

Calonectris d. borealis broedt op de eilanden van de NO-Atlantische Oceaan (Azoren, Madeira, Kanarische eilanden) en overwintert in de Atlantische Oceaan, iets noorderlijker dan *diomedea*.

Beide ondersoorten zwerven en bereiken de Amerikaanse kusten en de meer noordelijke delen van de Atlantische Oceaan tot Zuid-Engeland en Ierland. Vanaf november verdwijnen ze uit het noordelijk deel van de Atlantische oceaan (Cramp en Simmons, 1977).

Beide ondersoorten zijn in het veld niet te onderscheiden. Bauer en Glutz (l.c.) geven

Calonectris diomedea borealis. Zuienkerke, 6 februari 1982.

Foto: J. van Gompel

afbeeldingen van de snavel, waarbij deze van het *borealis*-ras duidelijk groter en zwaarder is dan deze van *diomedea*. Verder kunnen ze onderscheiden worden aan de hand van de afmetingen (zie tabel 1).

Bij het tweede exemplaar (6.2.82) vallen alle maten duidelijk boven de maximumgrens van *diomedea*. Het kan dus met zekerheid als een *borealis* aangeduid worden.

Bij het eerste exemplaar (28.11.81) is alleen de snavelbreedte groter dan het maximum van *diomedea*, de overige maten vallen nog binnen de overlappingszone tussen mannelijke *diomedea* en *borealis*, zij het toch telkens vrij dicht bij de maxima voor *diomedea*. Waarschijnlijk behoort

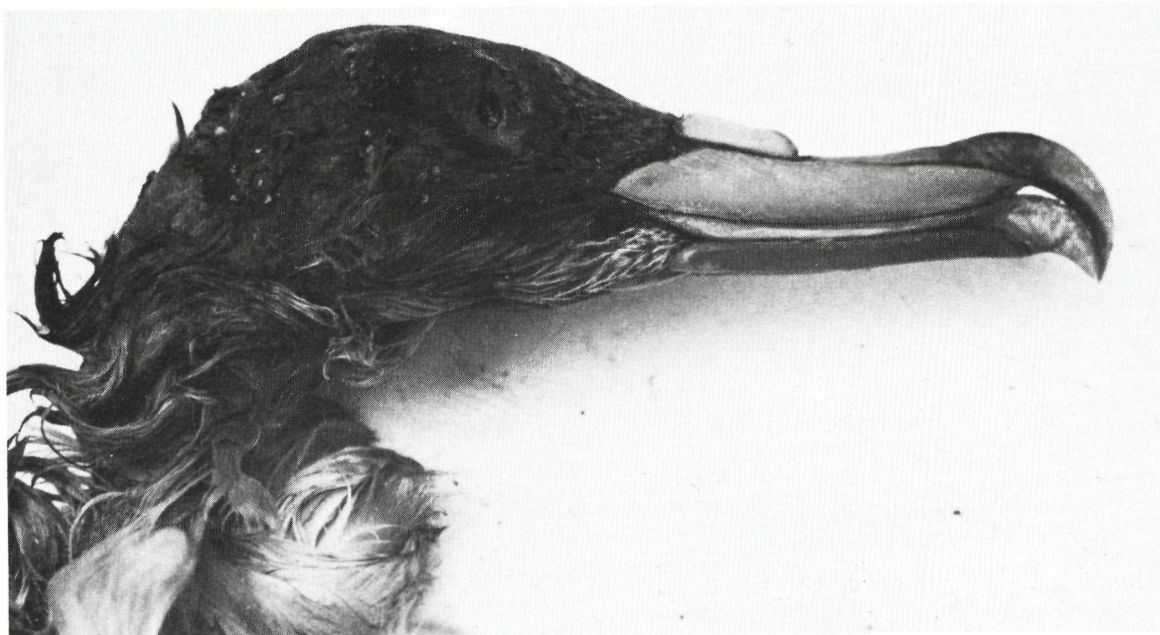
dus ook het eerste exemplaar tot het *borealis*-ras. We willen hier echter wel duidelijk de term „waarschijnlijk” aanhouden, omdat niet alle maten uitsluitend geven en het geslacht niet bepaald werd, dit in navolging van de normen gehanteerd door de Belgische homologatiecommissie wat de determinatie van ondersoorten betreft.

Uit de hoger aangegeven verspreiding blijkt *borealis* het meest logisch te verwachten in onze streken. Ook Cramp en Simmons (*l.c.*) nemen aan dat de meeste Kuhls Pijlstormvogels die in Z-Engeland worden waargenomen, tot de *borealis*-groep behoren.

Onze twee vondsten zijn de eerste en tweede voor

Tabel 1: Afmetingen van *C. d. diomedea* en *C.d. borealis* (naar Bauer en Glutz, 1966) en van de twee exemplaren gevonden aan de Belgische kust.

	Vleugellengte in mm	Snavellengte in mm	Snavelbreedte aan basis in mm	Staartlengte in mm	Lengte loopbeen in mm
<i>C.d. diomedea</i>	♂ 331-360 ♀ 317-355	♂ 50-55 ♀ 46-53	♂ 18,5-20 ♀ 16 -19	118-140	51-57
<i>C.d. borealis</i>	♂ 350-378 ♀ 335-368	♂ 51-59 ♀ 49-57		122-140 121-138	54-59 51-57
ex. 28.11.81	359	53	21,2	—	56,8
ex. 6. 2.82 (♂)	366	59	23,5	152	58,1

Calonectris diomedea borealis. Zuienkerke, 6 februari 1982.

Foto: J. van Gompel

België. Ook in Europees verband zijn ze zeer belangwekkend.

De Kuhls Pijlstormvogel is een dwaalgast in Europa. In het binnenland worden ze slechts na zware stormen aangetroffen.

Bauer en Glutz vermelden in totaal 13 vondsten en waarnemingen, nl. 1 in Nederland, 6 in Duitsland, 4 in Zwitserland, 1 in Oostenrijk en 1 in Tjechoslowakije. Alle gegevens vallen tussen mei en eind oktober, met uitzondering van één februariwaarneming in 1962 in Duitsland. Slechts 4 keer betrof het met zekerheid een *borealis*, nl. juli 1931 in Zwitserland, juni 1933 en augustus 1935 in Duitsland en oktober 1947 in Nederland. Cramp en Simmons vermelden het voorkomen tot november bij Ierland en Z-Engeland, terwijl er voor Engeland uitzonderlijk ook enkele januariwaarnemingen zijn.

Winterwaarnemingen zijn dus bijzonder zeldzaam en tot nu toe beperkt tot één oud geval voor Duitsland en enkele recente voor Engeland.

Voor het door ons gevonden exemplaar van 28.11 kunnen we eventueel nog aannemen dat het is omgekomen ver op zee, en nadien door stromingen naar onze kust gevoerd. Het tweede exemplaar dat in de polders werd gevonden is wellicht een dwaalgast die ter plaatse omkwam. Volledigheidshalve willen we nog vermelden dat Kuhls Pijlstormvogels ook aan onze kust zijn waargenomen. Naast twee oudere waarnemingen vermeld door Lippens en Wille (1972), waren er recent meerdere waarnemingen tijdens trekellingen: 2 ex voor de kust te Heist op 2 januari 1979 (!), driemaal een ex op 18 oktober 1980 te

Heist en te Zeebrugge (Lust, 1982), 1 ex te Zeebrugge op 17 augustus 1981, en telkens 1 ex op 3 oktober en 24 november 1981 te Blankenberge (P. Lust, in voorbereiding). (Deze waarnemingen zijn nog niet gehomologeerd).

Bibliografie

- Bauer K.M. en N. Glutz von Blotzheim, 1966. *Handbuch der Vögel Mitteleuropas*. Band 1. Frankfurt am Main, Akademische Verlagsgesellschaft.
- Cramp S. en K.E.L. Simmons, 1977. *The Birds of the Western Palearctic*. Vol. 1. Oxford, Oxford University Press.
- Lippens L. en H. Wille, 1972. *Atlas van de vogels van België en West-Europa*. Tielt, Lannoo.
- Lust P., 1982. Zeetrekwaarnemingen aug. '80 - jan. '81. *Veldornitologisch jaarboek NW-Vlaanderen '80-'81*: 34-50.

Summary

In the winter of 1981-1982 two dead specimens of Cory's Shearwaters (*Calonectris diomedea*) were found at the Belgian coast: one on the Wenduine beach on November 28th and one in the polders near Zuienkerke (8 km from the coast) on February 6th.

Both birds probably belong to the subspecies *Calonectris d. borealis*, but taking the measures into account, this is only certain for the second one.

F. Beidts, Limburgstirumstraat 39, B-8370 Blankenberge.
P. Lust, Kerkstraat 86, B-8390 Knokke-Heist.
Dr. J. van Gompel, J. van Troozlaan 53, B-8370 Blankenberge.

Het voorkomen van de Waterspreeuw *Cinclus cinclus* in Belgisch- en Nederlands-Limburg

door Jules Evers

De waarneming op 6 april 1981 te Zolder van een Waterspreeuw *Cinclus cinclus* was de aanleiding tot volgend artikel.

Biotoop en status.

Het waarnemen van een Waterspreeuw associëren wij in België spontaan met uitstappen in de Ardennen. Dit houdt verband met de typische biotoop van deze vogel. R. Verheyen (1948) schrijft hierover: „Broedvogel van de snelvlietende bergrivieren met een bedding van rolstenen, van de stroomversnellingen en de watervallen. De riviertjes moeten een breedte hebben van een vier- tot vijftal meter, door helder water gevoed zijn, niet te veel plantengroei hebben en onderbroken zijn door kleine watervallen en stroomversnellingen. De Waterspreeuw houdt van bruisend water zodat hij vaak bij een watervalletje of een watermolen is aan te treffen. Op jacht worden eveneens smallere beekjes, tot zelfs zulke, die een breedte hebben van één meter, opgezocht”.

Maar ook voor Hoog-België geeft de Commissie voor de Belgische Avifauna (1967) de Waterspreeuw slechts de status van „vrij schaarse broedvogel”. In Midden-België (het gedeelte ten noorden van Samber en Maas in de provincies Namen en Luik en in het zuiden van Brabant) is hij een zeer schaarse broedvogel en in Laag-België een toevallige gast. In de meeste gevallen gaat het om de Middeneuropese vorm, *Cinclus cinclus aquaticus*. Er bestaat ook een noordelijke nominatform, *Cinclus cinclus cinclus*, die op trek in onze streken onregelmatig wordt waargenomen. Bij waarneming in het veld is het zeer moeilijk beide ondersoorten te onderscheiden.

Waarnemingen in Belgisch-Limburg.

Dat de Waterspreeuw in Belgisch-Limburg een toevallige gast is, blijkt uit de schaarse meldingen. Na het doormaken van de literatuur en het vragen naar inlichtingen bij bekende Limburgse ornithologen, noteerden we 7 waarnemingen, 1 vondst (dood ex.) en 1 (verlaten) nest, en dit over een periode van bijna 40 jaar!

- 1945 Maaseik:
 - 1 ex op 19 mei bemerkt door Van Beneden ten noorden van Maaseik waar de Bosbeek in de Maas stroomt. De Bosbeek heeft hier een flink verval.
 - 1 ex (hetzelfde?) op 29 en 31 mei,

Tekening: G. van Avermaet

waargenomen door Raemaekers te Heppe-neert, 2 km ten zuiden van Maaseik (Van Beneden 1947; Janssen 1960).

- 1958 Genk:
 - op 24 oktober werd 1 ex dood gevonden langs een vijver op een dertigtal meter van de Stiemerbeek; het verval van de beek op die plaats wordt geschat op een 2,50 m over een afstand van 500 m. De bedding is wel sterk begroeid (Janssen 1960).
- 1967 Voer: J. van Winkel (1971) meldt:
 - op 29 maart 1 ex te Remersdaal op de Remersdaalbeek.
 - 's Gravenvoeren-Altembroek 18 juni: 2 ex op de Noorbeek, tevens een verlaten nest. Telefonisch meldde J. van Winkel me dat hij na 1967 die streek nog dikwijls bezocht, doch geen enkel ex meer waarnam en ook geen nesten meer vond. Nu is volgens hem het water te vervuild om nog Waterspreeuwen aan te trekken.
- 1979 Lommel: in de Wateringen, meer speciaal in „De Hutten”, nam J. van Winkel op 3 september 1 ex waar in een ondersloot tussen blok 2 en 3. Het water is er zuur en helder (persoonlijke mededeling).
- 1981 Zolder: 6 april:
 - 1 ex op de Bolderbergbeek (in het gemeentelijk domein Bovy). De Bolderbergbeek is een

„gewoon” stromende beek, ongeveer 2 m breed met een 40 à 50 cm water en weinig begroeiing. Tot aan de waarnemingsplaats is de beek nog tamelijk zuiver (Evers 1981).

Het is gevaarlijk uit deze enkele gegevens veel conclusies te trekken. Toch is het opvallend dat het meestal gaat om waterlopen met een redelijk verval, zoals de Bosbeek, de Stiemerbeek en de beken in de Voerstreek. Van al die beken is de Bosbeek tot vandaag het meest gevrijwaard van bezoedeling. Waarom dan niet de oproep herhalen, die Pater Landewald Janssen reeds deed in 1959 (Janssen 1960): „De Bosbeek heeft op sommige plaatsen een snelle loop, zelfs reeds te Niel-bij-As. Ornithologen van de streek doen goed een oog in het zeil te houden”. Ook de Voer blijft een mogelijk biotoop voor de Waterspreeuw, vooral als de kwaliteit van het water zou verbeteren. Het was toch in de Voerstreek dat er een waarschijnlijk broedgeval werd vastgesteld. En niet ver daarvandaan vloeien Geul en Gulp...

De Waterspreeuw in Nederlands-Limburg.

P.A. Hens (1965) en P.A. Roos (1981) melden 6 broedgevallen, naast 14 waarnemingen en vondsten. De eerste melding dateert uit 1910!

1. Broedgevallen (het betrof steeds *Cinclus c. aquaticus*)

- 1910 Gulpen (Geuldal)
- 1911 idem
- 1912 idem
- 1913 idem
- 1915 Wijlre (Geuldal)
- 1920 Gulpen (Geuldal)

2. Waarnemingen en vondsten.

- 1916 (4 oktober) Geuldal. *Cinclus c. aquaticus* verzameld.
- 1919 (4 december) Gulpen (Geuldal); 1 ex *aquaticus* geschoten.
- 1925 (half april en 1 mei) Houthem (Geuldal). Telkens 1 ex *aquaticus*.
- 1927 (tweede week van november) Houthem (Geuldal). 1 ex *aquaticus*.
- 1939 (22 mei) Schin op Geul. 1 ex *aquaticus*.
- 1948 (eind mei, begin juni) Epen (Geuldal). 1 ex.
- 1949 (voorjaar) Schin op Geul. 2 ex *aquaticus*.
- 1959 (najaar) Gulpen (Gulpdal). 1 ex.
- 1961 (1 april) Op de Geul tussen Schin op Geul en Valkenburg. 1 ex.
- 1968 (13 oktober) Epen (Geuldal).
- 1969 (27 december) Valkenburg (Geuldal)
- 1977 ten zuiden van Epen (Geuldal).
- 1980 (mei) omgeving Mechelen (Geuldal).

Voor Nederlands-Limburg zijn de waarnemingen allemaal gesitueerd in het Geul-en-Gulpdal. Wie ooit langs de Geul en de Gulp heeft gewandeld, staat hierover niet verbaasd: het zijn twee flink

stromende riviertjes. Maar ook het water van Geul en Gulp geraakten erg vervuild. „Nu thans door een grondige verbetering van de rioleringen de beken in Zuid-Limburg gezuiverd zullen worden, bestaat m.i. de kans, dat de Waterspreeuw zich weer meer zal vertonen en er wellicht opnieuw zal gaan broeden” (Hens 1965).

Algemeen besluit.

De Waterspreeuw blijft een zeldzame tot toevallige gast in Limburg. Nog uitzonderlijker zijn de broedgevallen, vooral in Belgisch-Limburg, maar ook in Nederlands-Limburg dateert het laatste broedgeval al uit „het verre verleden”, nl. 1920! Potentieel zijn er in Belgisch- en Nederlands-Limburg nog (snel)stromende waterlopen te vinden, waar men de Waterspreeuw kan waarnemen. Dé grote voorwaarde is wel dat het water niet vervuild is. Naarmate in de toekomst de vervuiling afneemt, wordt de mogelijkheid steeds groter weer broedende Waterspreeuwen te vinden in de Voer en langs Geul, Gulp... Maar al bij al zal het waarnemen van een Waterspreeuw in Limburg, althans voorlopig, een zeldzame gebeurtenis blijven, of zal dit veranderen als meerdere ornithologen er speciaal gaan op letten?

Tenslotte wil ik heel wat ornithologen danken voor het verstrekken van inlichtingen: W. Ganzevles, E.P. Landewald Janssen, Dr. H. Meeus, P.A. Roos, C.J.G. Scharringa en J. van Winkel.

Bibliografie

- Commissie voor de Belgische Avifauna, 1967. *Avifauna van België*. Brussel, Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen.
- Evers J., 1981. Waterspreeuw (*Cinclus cinclus*). *IJsvogel* 9: 76.
- Hens P.A., 1965. *Avifauna van de Nederlandse provincie Limburg benevens een vergelijking met die der aangrenzende gebieden*. Maastricht. Nat. Hist. Genootschap Limburg, reeks XV.
- Janssen L., 1960. Waterspreeuw (*Cinclus cinclus*). *Wielewaal* 26: 130-131.
- Roos P.A., 1981. (Persoonlijke notities plus een artikel, bestemd voor publicatie in „*Limosa*” met als titel: „Voorkomen van de Waterspreeuw (*Cinclus cinclus*) in Nederland”).
- Van Beneden A., 1947. Notes sur le Cincle plongeur (*Cinclus cinclus*). *Gerfaut-Giervalk* 37: 21-25.
- Van Winkel J., 1971. Waterspreeuw (*Cinclus cinclus*). *Wielewaal* 37: 19.
- Verheyen R., 1948. *De Zangvogels van België*. Brussel, Koninklijk Natuurhistorisch Museum van België.

Samenvatting.

Het voorkomen van de Waterspreeuw (*Cinclus cinclus*) in Belgisch- en Nederlands-Limburg werd nagegaan aan de hand van literatuurgegevens en waarnemingen,

die elders konden worden verzameld. Voor Belgisch-Limburg werden dat, sinds 1945, 8 waarnemingen waarbij vondsten en een verlaten nest. Als biotoop keren de Bosbeek en de Voerstreek nogal eens terug. Uit Nederlands-Limburg komen, sinds 1910, meldingen van 14 waarnemingen en vondsten naast 6 broedgevallen, allemaal langs de Geul en de Gulp. In beide provincies werden de Waterspreeuwen meestal gezien bij stromend water en heeft de waterbezoedeling een nadelige invloed op het voorkomen van de soort.

Résumé

La présence du Cincle plongeur (*Cinclus cinclus*) dans le Limbourg belge et le Limbourg hollandais fut vérifiée sur base de données écrites et d'observations recueillies par d'autres moyens. Pour le Limbourg belge, cela se chiffre, depuis 1945, à 8 observations et découvertes (par exemple, d'un oiseau mort) et d'un nid abandonné. Les Fourons et le ruisseau „Bosbeek” sont nommés fréquemment comme habitat. Depuis 1910, il nous a été fait mention, dans le Limbourg hollandais, de 14 observations et découvertes, en plus de 6 cas de couvage, tous situés le long des ruisseaux „Geul” et

„Gulp”. Dans les deux provinces, les Cincles plongeurs ont été signalés dans le voisinage de cours d'eau. Faut-il dire que la pollution ne favorise certes pas leur présence en ces lieux!

Summary

The occurrence of the Dipper (*Cinclus cinclus*) in Belgian and Dutch Limburg has been studied on the basis of published and unpublished records. Since 1945 eight observations and discoveries, together with one abandoned nest, have been assembled for Belgian Limburg. „Bosbeek” and the „Voerstreek” are common habitats. As to Dutch Limburg, besides fourteen observations and discoveries, six breeding-places have been mentioned since 1910, all of them situated along the „Geul” and the „Gulp”. In both provinces the Dippers were usually spotted along running water. It needs no argument that waterpollution has exerted a harmful influence on the occurrence of the Dipper.

J. Evers, Haverveldstraat 60, B-3540 Zolder.

ontvangen 28 december 1981.

De Maas bij Leut (Limburg).

Foto: L. Kusters

De Halsbandparkiet: winstpunt of lastpost?

door M. de Ridder

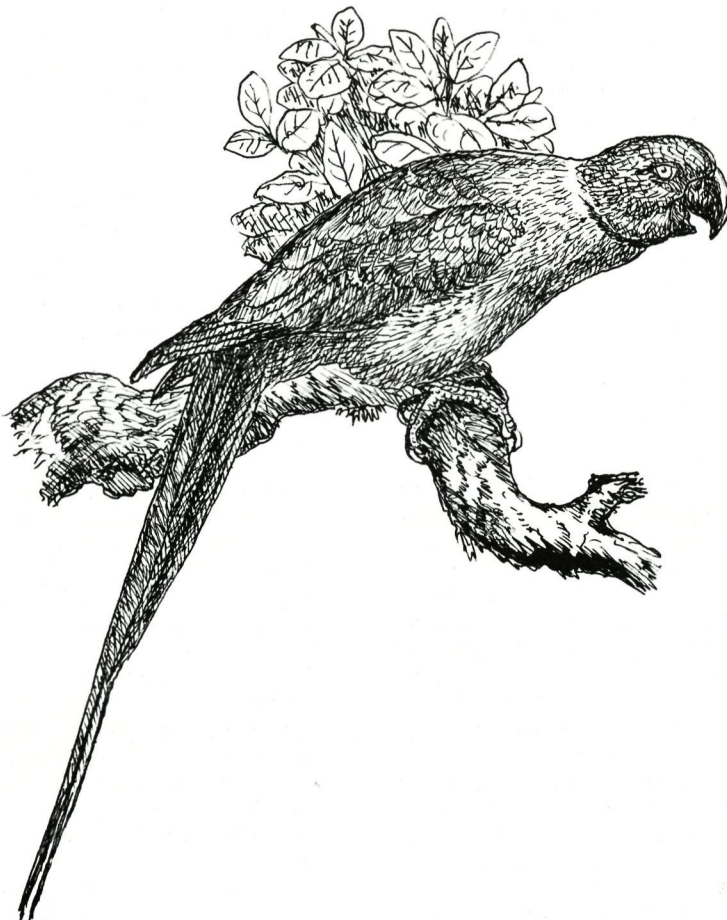
15 augustus 1981: een prooivogelachtige kreet achter in de tuin. Geen vogel te zien echter. 's Anderendaags dezelfde wilde roep, waar toch iets gekends in zit, en ditmaal een middel ter identificatie: een bleekgroen silhouet met lange, kromme vleugels en smalle staart vliegt tussen de fruitbomen: de Halsbandparkiet. Voor het einde van de maand nog drie waarnemingen in hetzelfde complex van boomgaarden, telkens van een individu dat bij valavond verdwijnt in noordelijke richting.

De vogel is voor ons geen onbekende: wij hebben deze kleine papegaai vaak in Zuid-Senegal ontmoet, op de grens van de inlandse dorpen en de zilte vlakte nabij de stroom Casamance: in onze herinneringen is *Psittacula krameri* verbonden met wuivende palmbomen en hoge savannegrassen. Vaak in grote zwermen voorkomend, als grasgroene ankertjes duikelend langs de bosrand,

trekken de Halsbandparkieten steeds de aandacht door hun onstuimige manier van vliegen en door hun doordringend stemgeluid. Stilstaan is er haast niet bij, om de koraalrode bek van beide geslachten en de zwarte kin- en roze nekbands van de mannetjes te laten bewonderen. En nu in Dilbeek?

Toch is het lang niet de eerste waarneming in het Brusselse. Een vogelliefhebster uit Beersel heeft er sinds juni 1978 in haar tuin, waar zij op de voeder tafel zonnebloempitten komen eten. Aantallen: juni: 1 paartje; juli: 6 à 7 ex.; herfst: tot 17 ex. Lente 1979: 9 ex. De vogels eten nu behalve zonnebloempitten ook olienootjes en zelfs brood. Ook van vetbollen voor mezen wordt gesnoept. De aantallen schommelen voortdurend: in september 1981 is er maar één exemplaar meer over, een wijfje.

Door dezelfde dame werden op 12 september

De Halsbandparkiet, hertekend naar een illustratie in een oude uitgave (1902) van „Brehm's Tierleben“.

Tekening: M. de Ridder

1981 verschillende exemplaren gezien aan de vivers van Vossem.

Een andere vogelliefhebster zag Halsbandparkieten nabij het Brugmannziekenhuis te Jette in november- december 1980 en in januari 1981, en nam ze waar te Ukkel in de lente van 1980 en 1981. Volgens mondelinge mededeling van Brusselse Wielewalers (december 1980) verblijven er verschillende Halsbandparkieten nabij het Atomium op de Heizel. Op 11 januari 1981 werd een groepje waargenomen tijdens een uitstap van afdeling Brussel, in het park van het kasteel Bouchout te Meise (Nationale Plantentuin). De vogels verblijven er al enkele jaren (Herroelen 1981).

Reeds in 1978 gaf D. Sonck een overzicht van het voorkomen en de groeiende aantallen van deze nieuweling in de omgeving van Brussel in ruime zin. De gemeenten, die ter sprake komen, zijn Kapelle-op-den-Bos, Grimbergen, St.-Pieters-Woluwe en Wezembeek-Oppeem.

Het zag er naar uit, dat alleen in het centrum van het land waarnemingen waren gedaan, tot wij op 2 december j.l. een exemplaar, een wijfje, waarnamen in het Citadelpark te Gent. Het hield zich op in een taxus, nabij de plaats waar de eenden uit de grote vijver door „de stad” worden gevoederd met rijst en gebroken maïs. Op 18 december werd nogmaals één exemplaar (hetzelfde?) waargenomen, op nagenoeg dezelfde plaats: het scharrelde in de sneeuw op zoek naar beukenootjes, wel een koddig gezicht voor een tropische vogel! Hiermee schijnt de reeks te zijn uitgeput, want in de gehele inlandse ornithologische literatuur hebben wij geen verdere aanduidingen kunnen vinden.

Over welke vogel hebben wij het hier eigenlijk? De Halsbandparkiet, *Psittacula krameri* (Scopoli) in oudere werken *Palaeoruis torquatus* genaamd, behoort tot de familie der papagaaien (*Psittacidae*), geslacht edelparkieten (*Psittacula*). Het is, op wereldschaal beschouwd, de wijdst verspreide papagaaiesoort: hij komt voor van Senegal in West-Afrika tot in Achter-Indië. Tot onze verwondering worden er, bij zo'n ruime verspreiding, maar zelden ondersoorten vermeld in de vakliteratuur. Slechts bij Long (1981) hebben wij gevonden dat de Afrikaanse vorm de nominaatondersoort is (*P.k. krameri*); zij broedt uitsluitend in holle bomen. Van de Indische populaties wordt vermeld dat zij niet alleen in bossen voorkomen, maar ook en zelfs vooral in dorpen en kleine steden, waar zij behalve in boomholten, ook broeden in gaten in muren, in pagoden en in grafmonumenten. Voor deze ondersoort vonden wij de naam *P.k. manillensis*. Het geslacht *psittacula* zelf is wijdverspreid in de Ethiopische en Oosterse biogeografische gebieden; volgens Gruson (1976) omvat het 12 soorten, volgens Walters (1980) 17: deze laatste auteur neemt in zijn lijst echter ook een paar uitgestorven

soorten op, en verleent de status van soort aan enkele vormen, die bij Gruson slechts ondersoorten zijn. Uiteindelijk klopt de rekening dan toch. *Psittacula krameri* schijnt de enige soort uit de groep te zijn, die naast bossen ook bouwland bewoont en de nabijheid van de mens niet schuwt.

Voegen wij hier nog bij, dat de Halsbandparkiet sinds lang een populaire kooivogel is. Deze beide factoren, nl. zijn mogelijkheid, om in allerlei sterk door de mens beïnvloede milieus te tieren en om in een kooi in leven te blijven, schijnen wel de levenskansen van vrijgelaten of ontsnapte vogels sterk te verhogen. Long (1981) geeft een overzicht van zijn avonturen als ingevoerde soort of als ontsnapte of vrijgelaten kooivogel: met succes ingevoerd in Mauritius, Zanzibar en... Engeland; misschien of waarschijnlijk ingevoerd in Oman, Yemen, Hongkong, Kenia en de U.S.A. Met succes ingevoerd maar weer uitgeroeid in Egypte en Singapore; zonder succes ingevoerd op de Kaapverdische Eilanden, op de Hawai-archipel en op de Andamanen. Er zijn verder niet-bevestigde waarnemingen uit SE-China, Indochina en Libanon. Ook in Iran, Irak, Koeweit en Afghanistan zouden er Halsbandparkieten ingevoerd zijn, maar voor deze laatste reeks landen is verder onderzoek noodzakelijk om tot een eindbesluit te komen.

Daar het hemd nader is dan de rok, interesseert ons van al deze uitbreidingen van areaal in de eerste plaats het voorkomen in Engeland. Long, l.c., die een synthese geeft van de toestand, onderstreept dat de Halsbandparkiet van oudsher vaak als volièrevogel werd gehouden in Engeland, en dat de eerste exemplaren waarschijnlijk al rond 1855 uit gevangenschap ontsnapt zijn (of vrijwillig vrijgelaten, daar de vogel onrustig is van temperament, gemakkelijk „wild” wordt en zijn eigenaar op de zenuwen begint te werken). In de dertiger jaren van onze eeuw waren zij gekend uit de omgeving van Epping Forest (NE van Londen); zij konden er zich een tijdlang handhaven. De definitieve doorbraak kwam echter in 1969; zij veroverden sindsdien de graafschappen Kent, Essex en Surrey, alle in het zuiden van het land gelegen. Er volgden nog andere graafschappen in het zuiden en het zuidwesten. In 1974-75 hebben zij Manchester bereikt, en volgens Hawkes (1980) zijn er ook meldingen uit Schotland, maar men weet niet of de vogel er broedt. Deze auteur noemt de Halsbandparkiet een ecologisch gevaar, want zij zouden sterke concurrenten kunnen worden voor onze eigen hollenbroeders; bovendien zou er gevaar bestaan voor verspreiding van de papagaaienziekte, een virusinfectie die ook pluimvee kan aantasten. Als laatste punt is er gevaar voor schade aan de oogst. Het is immers bekend, dat de Indische populaties zich vergrijpen aan allerlei soorten graangewassen en aan rijpende vruchten. Het verlies aan maïs b.v. zou tussen 10 en 16,5 %

bedragen. Van de Afrikaanse populaties wordt alleen een lichte schade aan sorgho (negerkoren) gemeld. In een recent artikel (maart 1981) sluit de Zwitserse ornitholoog P. G  routet zich bij de zienswijze van Hawkes aan. Hij vermeldt als nieuwe vindplaatsen Keulen, Wiesbaden en Heidelberg, en benadrukt het feit, dat de zachte winters van de laatste jaren sterk in het voordeel van de vogel gespeeld hebben. De Nederlander Molijn (1981) daarentegen gaat tegen de idee  n van Hawkes in, en vraagt een degelijk onderzoek, zowel in verband met de schade aan de landbouw als met de concurrentie aan inheemse vogelsoorten. Zolang dit onderzoek niet gebeurd is, houdt hij zijn waarnemingen voor zich.

Uit Nederland waren nochtans al verschillende waarnemingen bekend. Vanaf de 24ste jaargang (1976) verschijnen er in *Het Vogeljaar* regelmatig korte berichten over de Halsbandparkiet. Vanaf het begin werden waarnemingen gedaan te Rijswijk (bij den Haag), in Rotterdam-Overschie, in Amsterdam, in Eindhoven (deze exemplaren zwerven overdag tot over de Belgische grens en kwamen 's avonds terug naar het dierenpark Animali) en in de Prosperpolder (Oostelijk Zeeuws-Vlaanderen).

In het laatstverschenen nummer van *Het Vogeljaar* (nr. 6, 1981) wordt nog eens een overzicht gegeven van de toestand. Hieruit blijkt eens te meer, dat het hogervermelde Rijswijk   n der bolwerken van de soort is, en dat de eerste waarnemingen er dateren van 1968. Waarschijnlijk werd er in dat jaar al gebroed. Nieuwe plaatsen waar de vogels werden waargenomen zijn o.m. Schiermonnikoog-dorp, de omgeving van Edam en Hilversum-Zuid. Tegenover de in voetnota opgenomen uitspraak van R. Arnhem, als zouden er in het Zoni  nbos „zeker reeds 10 jaar” Halsbandparkieten voorkomen, staan wij echter sceptisch.

Tot slot is het goed, er de aandacht op te vestigen, dat de uitbreiding van areaal van de Halsband-

parkiet volledig verschilt van die van andere soorten, die de laatste jaren meer en meer terrein in Europa veroverd hebben, b.v. de Turkse Tortel (*Streptopelia decaocto*) en de Bonte Vliegenvanger (*Ficedula hypoleuca*). Bij deze soorten gaat het om een gestadig voortschrijdende uitbreiding in (een) welbepaalde richting(en), terwijl wij bij de soort die ons bezighoudt, een soort „explosie” vaststellen, waar geen voorkeursrichting mee gemoeid is. Het mechanisme is dus duidelijk verschillend.

Hoe de uitbreiding verder zal evolueren is niet te voorspellen, maar de mate waarin wij erover ingelicht zullen zijn, hangt van uw aller medewerking af. Ogen open dus, en alle waargenomen gevallen melden aan de centrale!

Bibliografie

- G  routet P., 1981. La Perruche    collier, un souci nouveau? *Nos Oiseaux* 36: 37.
 Gruson E.S., 1976. *A Checklist of the Birds of the World*. Londen, Collins.
 Hawkes B., 1980. De gevaren van halsbandparkieten in Groot-Brittanni  . *Vogeljaar* 28: 18-20.
 Herroelen P., 1981. Verslag 11 januari 1981: winterwandeling in het park van Meise. *Tweemaandelijks tijdschrift Wielewaalafdeling Brussel* 18, nr. 3: 7
 Kolar K., 1970. Papegaaien in: B. Grzimek: *Het leven der dieren* 8: 372-373.
 Long J.L., 1981. *Introduced Birds of the World*. Londen, David & Charles, Newton Abbot.
 Molijn C.E., 1981. Halsbandparkieten. *Vogeljaar* 29: 238.
 Sonck D., 1978. Gevoelige toename van de halsbandparkiet. *Ornis Brabant* 78, nr. 4: 14.
 Walters M., 1980. *The complete birds of the world*. Londen, David & Charles, Newton Abbot.

M. de Ridder, V. van Malderlaan 37 bus 3, B-1710 Dilbeek.

Ontvangen 21 maart 1982.

Bosanemonen

Foto: L. Kusters

Nachtzwaluwen (*Caprimulgus europaeus*) in Vlaanderen in 1981: verspreiding, biotoopkeuze, oorzaken van achteruitgang

door L. Matthé

1. INLEIDING

In 1980 werd door de Werkgroep Ornithologie van Wielewaalafdeling Turnhout het plan opgevat om de plaatselijke nog resterende broedparen van de Nachtzwaluw (*Caprimulgus europaeus*) in kaart te brengen. Het project liep tegelijkertijd van stapel en in losse samenwerking met WVO De Kempen uit de aangrenzende Nederlandse provincie Noord-Brabant. Deze groep beschikte reeds over cijfermateriaal voor hun Brabantse Kempen uit de jaren 1978 en 1979, samengevat in hun onuitgegeven brochure *Inventarisatie van de Nachtzwaluw in de Brabantse Kempen 1979* door Wim van de Voort en Lex Peeters.

Het voorjaar 1980 werd echter, in tegenstelling tot de gunstige situatie in 1979, gekenmerkt door een uitzonderlijk hoog aantal koude regendagen, wat het lokaliseren van de paartjes erg bemoeilijkte, zonet bijna onmogelijk maakte. In eigen rangen liet de registratie bovendien veel te wensen over; coördinatoren moesten het vaak stellen met de mondelinge mededeling van de meest elementaire gegevens: paartje X op plaats Y punt. Nochtans waren in samenspraak met onze noorderburen uniforme voorgedrukte papieren in omloop gebracht, waarbij uitdrukkelijk werd gepeild naar bezoekdata, weersomstandigheden en vooral biotoopbeschrijvingen.

Tekening: Frieda Matthé

Omdat de resultaten vaag of zelfs in enkele gevallen tegenstrijdig... en bijgevolg niet bevredigend bleken, werd besloten de gehele inventarisatie in 1981 over te doen, analoog overigens aan de studie die voor de Boomleeuwkerk op touw was gezet (Meeus, 1982). Eens te meer resulteerde dit in een medewerking die slechts ontmoedigde en die een gefundeerd artikel met voldoende 'body' alleszins onmogelijk kon verantwoorden.

Slaan we d'r even de verenigingsberichten in dit tijdschrift op na, bij voorkeur dan wel in een juni-editie, dan valt het onmiddellijk op dat zowat elke regionale afdeling met zijn nachtzwaluwexcursie als traditionele 'zomerklassieker' de sfeerzoekende avondwandelaar wil tegemoetkomen. Enkele feiten staan vast. 1. Er is een uitgesproken belangstelling voor deze vogelsoort. 2. Logische gevolgtrekking... de laatste geïsoleerde bastions van deze mysterieuze heideridder zijn ongetwijfeld goed gekend.

Enkele sporadische telefonische contacten konden dit vermoeden reeds beamen. Zo is tenslotte ook de idee gegroeid bij de schrijver om op eigen houtje de inventarisatie in een ruimer i.e. generaal Vlaams perspectief te kaderen en de nadruk te leggen op de 'nationale' verspreiding en het zoeken naar mogelijke oorzaken die aan eventuele aantalsfluctuaties ten grondslag zouden kunnen liggen, liever dan verder in te gaan op de schaars gedocumenteerde broedgevallen die voor de Turnhoutse regio verzameld werden.

Toch zal, bij de bespreking van biotoop en lokale bedreigingen herhaaldelijk naar Turnhoutse broedterritoria gerefereerd worden, omdat ze door de schrijver zelf meestal meerdere keren bezocht zijn tijdens de voorbije 15 jaar.

3. WERKWIJZE

a. Inventarisatiegebied en verwerking van de gegevens.

Het onderzochte gebied omvat heel Vlaanderen. Voor de kartering werd gebruik gemaakt van de indeling zoals die voor het Atlasproject voor de Belgische broedvogels werd voorgeschreven (Roggeman, 1973). De telhokken die aldus ontstaan stemmen overeen met de begrenzing van een halve stafkaart 8 x 10 km van het Militair Geografisch Instituut, schaalverdeling 1/25000. Een erg streekgebonden verwerking biedt nu

eenmaal het voordeel van een preciesere, meer anschouwelijke kaartlokalisatie per broedgeval (cfr. Meeus, *l.c.*). De exacte resultaten van een Vlaamse telling kunnen daarentegen veel moeilijker tot uiting worden gebracht, temeer daar in casu de Nachtzwaluwen de neiging vertonen om zich in 'losse kolonies' op relatief kleine oppervlakten te vestigen. Zo is de juiste spreiding per provincie in de driehoek Averbode - Tessenderlo (Engsbergen) - Zichem zéér moeilijk in kaart te brengen met onze methode, omdat de provinciegrenzen van Antwerpen/Limburg/Brabant er zéér grillig verlopen en met name Averbode a.h.w. in drieën snijden. Het is dus niet uitgesloten dat in sommige gevallen ten opzichte van de werkelijkheid een aangrenzend telhok zal aangeduid zijn; in bovenstaand voorbeeld kan dit zelfs op een andere provincie betrekking hebben. We hebben onze toevlucht genomen tot enkele verzameltekens om de concentratiegrootte toch enigszins tot z'n recht te laten komen. Voor de provincies Antwerpen, Brabant en de beide Vlaanderen wordt de naam vermeld van de gemeente waar de Nachtzwaluw in 1981 nestelde. Voor Limburg kan slechts de naam (= gemeente) van het telhok worden aangeduid omdat de gegevens ons zo zijn toegekomen; het is in dat

geval wel mogelijk dat de vogels er in een aangrenzende gemeente hebben gebroed. Overigens zijn voor Limburg de minimale dichtheden gepubliceerd, daarbij steunend op nauwkeurige systematische inventarisaties uitgevoerd door plaatselijke onderzoekers sinds 1974. Het reële aantal voor 1981 zal hier dus voor enkele regio's wel iets hoger liggen.

b. Wijze van inventariseren.

Drie gevallen uit het Turnhoutse zijn afgeleid uit de nauwgezette optekening van minstens 2 bezoekdata in juni met telkens een intervalperiode van 10 à 11 dagen. Een begeleidende omschrijving qua biotooptype ontbrak hier evenmin. De overige gevallen werden ofwel met vermelding van de strikt noodzakelijke gegevens op papier gezet, ofwel werden ze telefonisch doorgeseind door contactpersonen uit de desbetreffende streken. In een groot aantal gevallen (ca. 80 %) zijn de gegevens achteraf nog eens door derden bevestigd en/of lichtjes genuanceerd qua aantal of preciese lokalisatie. Over de methode van inventariseren als dusdanig door de betrokken waarnemers kunnen we geen uitspraak doen. Een dergelijke analyse is alleen mogelijk voor de 3 hogergenoemde gevallen.

Snepkenshof, Lichtaart.

Foto: L. Matthé

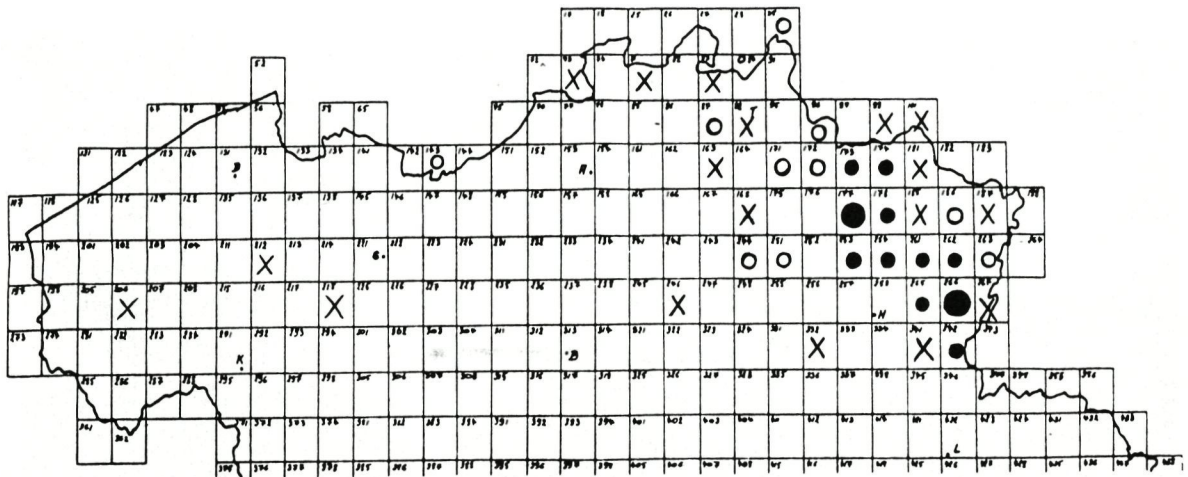
3. RESULTATEN

a. Cijfermateriaal

Verklaring van de gebruikte tekens:

- × : 1 of 2 paartjes solitaire broedvogels
- : 3 tot/met 6 paartjes kleine, vrij stabiele populaties
- : 7 tot/met 17 paartjes grotere concentraties
- : meer dan 17 paartjes grote 'kolonies'

PROVINCIE	TELHOK	GEMEENTE/broedplaats	Aantal paartjes 1981	TOT
W-Vlaanderen	20/6	Houthulst	1	
	21/2	Wingene	1	2
O-Vlaanderen	14/3	Moerbeke/Waas	4	
	21/8	Nazareth	1	5
Brabant	24/4	Averbode	4	
	24/6	Wezemaal/Rotselaar	2	6
Antwerpen	7/3	Kalmthout	1	
	8/1	Brecht	2	
	8/3	Wortel/Meerle	2	
	8/7	Beerse	5	
	8/8	Turnhout	1	
	9/6	Mol/Postel	4	
	16/3	Herentals	2	
	16/8	Geel	1	
	17/1	Retie/Dessel	4	
	17/2	Mol	5	27
			GEMEENTE/kaartnaam	min. aantal paartjes 1974-1981
Limburg	9/8	Neerpelt	1	
	10/5	Beverbeek	3	
	17/3	Lommel	15	
	17/4	Overpelt	10	
	17/7	Leopoldsburg	20	
	17/8	Peer	10	
	18/1	Hamont	2	
	18/5	Meeuwen	1	
	18/6	Bree	3	
	18/7	Maaseik	1	
	25/1	Tessenderlo	5	
	25/3	Beringen	7	
	25/4	Houthalen	15	
	26/1	Waterschei	7	
	26/2	Opoeteren	10	
	26/3	Stokkem	3	
	26/5	Genk	10	
	26/6	Zutendaal	25	
	26/7	Rekem	1	
	33/2	Rummen	1	
	34/1	Bilzen	2	
	34/2	Veldwezelt	15	167
Totaal:				207

b. Beschouwingen bij de populatiespreiding

Globaal gezien vertoont de spreiding in heel Vlaanderen een opvallende gelijkenis met de kaart die is vrijgegeven door Lippens en Wille (1972).

— In West-Vlaanderen is de Nachtzwaluw altijd al een zeldzame, erg plaatselijke broedvogel geweest. Er resten nog slechts 2 paren: één te Houthulst op een militair terrein, waar de vogels na een vijftal jaar afwezigheid plots zijn teruggekeerd en één in het Vagevuurbos te Wingene. Verdween als broedvogel ondermeer bij Klemsterke/Den Haan, aan de Westkust te Oostduinkerke/Koksijde, bij Brugge in de streek Varsenare - Sint Andries (sinds 1974) - Loppem, meer zuidelijk in het Vloetembos te Zedelgem (sinds 1974) en in het Bulskampveld te Hertsberge (sinds 1979) waar momenteel door ontbossing nieuwe kaalkappingen en jonge aanplantingen ontstaan hetgeen wel gunstige perspectieven opent.

— Rekening houdend met de uiterst strenge normen die de soort aan z'n biotoop koppelt (zie onder 4), lag het voor de hand dat zijn bestand ook in het heide-arme Oost-Vlaanderen zou teruggelopen zijn. Een kleine, geïsoleerde, nochtans stabiele populatie handhaaft zich te Moerbeke-Waas (in 1979, 1980 en 1981 respectievelijk 4, 3 en 4 paartjes). Hoewel de Avifaunagids van de Gentse kanaalzone slechts broedgevallen opgeeft voor 1943 en 1950 in de Leievallei bij Deinze, werd ons voor 1981 een broedgeval gemeld te Nazareth. Een biotoop te Zulte zou in 1980 door 1 paartje bezet zijn, maar voor 1981 konden hieromtrent geen garanties gegeven worden. Verdween als broedvogel ondermeer in de Stropers bij De Klinge en in de driehoek Knesselare (sinds 1979) - Ursel - Aalter (Drongendoed).

— In Brabant blijkt de Nachtzwaluw nu uitermate regionaal gehuisvest te zijn. Nochtans zou zijn areaal destijds beduidend groter geweest zijn, te oordelen naar de omvang van de arceringen op

de kaart van Lippens en Wille (1972), meer bepaald bij Brussel en Leuven. Onze geheimzinnige vogel blijft zich alleen op de grens met Limburg in een enigszins geruststellend aantal jaarlijks thuisvoelen. Veel zwakker is de situatie te Rotselaar/Wezemaal, een streek die de laatste, meest zuidwestelijke uitloper van het Limburgs zwaartepunt aanwijst.

— Nog dramatischer slonk het bestand in de provincie Antwerpen. Weliswaar kunnen we nog op 27 paartjes bogen, doch volgens de hierboven geciteerde auteurs zouden we van de... 180 komen!

Vermoedelijk ten gevolge van villabouw in de grote Antwerpse agglomeratie zijn de laatste paartjes verdreven uit gemeenten als Kapellen, Sint-Job-in-'t Goor, Schilde, 's Gravenwezel en Brasschaat. De allerlaatste weten zelfs verderop te Brecht en Kalmthout nauwelijks te overleven, hoewel quasi geschikte grootschalige terreinen aanwezig zijn. Een tweede traditioneel nachtzwaluwenoord situeert (of situeerde?) zich rond Herentals, waar het areaal te Bouwel/Herenthout met de jaren afbrokkelde en de vogels zich momenteel in een mogelijk kritieke fase oostelijk van Herentals beperkt zien in hun biotoopkeuze (in 1979, 1980 en 1981 respectievelijk 12 à 14, 4 en 2 paartjes...). Beerse komt nog als de jaarlijks meest stabiele broedplaats uit de bus. De balans voor Mol-Postel-Dessel is hoopgevend; vergelijking met vorige jaren is echter niet mogelijk omdat uit deze streek geen oudere gegevens voorliggen. In de laatste decennia zijn er in het Turnhoutse reeds ettelijke broedplaatsen definitief verloren gegaan: Gierle (Gierlebos), Turnhout (omgeving Raadsherenpark), Vosselaar (Konijnenberg), Ravels/Turnhout (Ravels Kamp) volgens Segers (1942) en meer recent in 1976/1977 in de Lint te Oud-Turnhout (telhok 9/5) waar zich in 1968 nog een 8-tal paartjes hadden geïnstalleerd. In telhok 3/5 (Poppel) vestigden zich in 1981 minstens 4 paartjes. Ze zijn niet opgenomen in de tabel omdat ze allen gemiddeld 100 m over

Snepkenshof, Herentals.

Foto: L. Matthé

de grens in Nederland hebben genesteld (pers. med. W. Paulussen).

— Gelukkig is er Limburg nog. In het grootste deel van de provincie is de Nachtzwaluw goed vertegenwoordigd, zo goed zelfs dat we hier absoluut niet van een 'zeer schaarse broedvogel' kunnen spreken. Bovendien schijnt de soort in Limburg evenmin direct bedreigd in de toekomst. Waar Lippens en Wille (1972) nog ca. 200 broedparen opgaven, worden we anno 1981 met een nauwelijks gewijzigd aantal geconfronteerd. De nauwkeurige inventarisaties die de Limburgers er sinds 1974 op nahouden hebben uitgewezen dat de bezetting op de diverse territoria van jaar tot jaar kan verschillen, soms met 3 tot 5 paartjes waar de belangrijkste concentraties broeden. Zo wordt de som van de 167 paartjes verkregen door optelling van het minimum aantal vastgestelde paartjes per territorium sinds 1974. De som van de maximale bezettingen bedraagt 234. Het globaal aantal broedparen van 207 voor Vlaanderen in 1981 is dus naar alle waarschijnlijkheid lichtjes onderschat.

— De dichtheidstendens zet zich klaarblijkelijk onverminderd voort in een gedeelte van de Nederlandse provincie Noord-Brabant, palend

aan het noordwesten van Limburg en het noordoosten van Antwerpen. Zowel voor 1978 als 1979 werden 58 broedparen geregistreerd, verdeeld over de heidegebieden van Lage Mierde, Netersel, Bladel, Hapert, Eersel, Bergeyk en Luiksgestel (Peeters, Van de Voort, 1979).

4. BIOTOOP

Nachtzwaluwen gaan erg selectief te werk bij het bezetten van hun broedterritoria. Ze vestigen zich vrijwel uitsluitend in de overwegend droge, zandige streken, vaak op heuvelend of lichtglooiend duinterrein. Heide, liefst in voldoende mate in hoogte en ouderdom variërend, schijnt in vele gevallen als de meest dominante bodembedekker aanwezig te zijn. Slechts in de lager gelegen gedeelten kan ze erg plaatselijk verdrongen worden door onder andere Wollegras, Veenmos, Dopheide en/of Ronde Zonnedaauw (Berry, 1979). Op de hoger gelegen delen kan ze, ook weer in geringe mate en meestal tijdelijk, het veld moeten ruimen voor Bochtige Smele, bijvoorbeeld waar bomen werden gekapt, door Rood Zwenkgras of, op de meest droge en gewoonlijk zandige plekken door korstmossen en zandzegge (Cadbury 1981). Plaatselijk kan ook Gaspeldoorn in de biotopen worden aange-

Broedbiotoop Nachtzwaluw te Lichtaart (Snepkenshof).

Foto: L. Matthe

troffen en is het regelmatig voorkomen van Adelaarsvaren onder compacte groepjes berken, in Engeland tenminste, alleszins erg frappant te noemen. Ook omgevallen en liefst totaal verdorpe bomen of stronken en open plekken bezaaid met dor hout en boomschors schijnen in het gehele biotoopkader erg geapprecieerd te worden (Berry, *l.c.*). Te Lichtaart en Herentals werd ook plaatselijk de aanwezigheid van Buntgras, Heidespurrie en Stekelbrem opgemerkt.

Toch blijkt de heide niet primordiaal en onverbrekkelijk met de voortplanting van de Nachtzwaluw verbonden te zijn. In Noord-Brabant (NL) bijvoorbeeld, wordt duidelijk de voorkeur gegeven aan oudere kaalslag met vooral aan de randen een verspreide opslag van oprukkend dennen- of dennen/berkenbos. Stroken kaalslag, afgewisseld met stroken boomopslag bieden er de meest gunstige perspectieven; deze kaalslagen blijven lange tijd als broedplaats bruikbaar omdat de stroken aanplant van verschillende leeftijd zijn en dus 'om en om' gekapt worden. Op die wijze verdwijnen en verschijnen telkens weer stukken ideaal biotoop (Peeters, Van de Voort, *l.c.*).

Witbol of Pijpestrootje mogen er echter niet de bovenhand halen, aldus geciteerde onderzoekers, zoniet zoekt de Nachtzwaluw andere biotopen op. Dit kan wel gelden voor de kaalslagen in Noord-Brabant, maar is zeker geen algemene regel. Vooral Pijpestrootje blijkt bijvoorbeeld erg frequent voor te komen op de territoria te Beerse. Bij de grens met Wechelderzande broedde de

Nachtzwaluw in 1981 zelfs midden in een veld moliniabulten. Ook bij Nieuwland-Postel is 'den bunt' duidelijk de overheersende bodembedekker (zie foto's).

Tenslotte neemt de geitenmelker in de kuststreek zijn toevlucht tot de duinvalleien, waar Duindoorn de functie van de heide heeft overgenomen.

Voor de 3 types bodembedekking heide (met of zonder Pijpestrootje)/kaalslag/Duindoorn geldt evenwel een gemeenschappelijke vuistregel: er moeten voldoende onbegroeide plekken voorhanden zijn, vooral direct onder opslag van boom of struik. Worden deze kleine kale stukjes van enkele vierkante meter bovendien geheel of gedeeltelijk verbonden door eveneens onbegroeide uitlopers (konijnen!), dan is het bodempatroon compleet en uitermate geschikt voor de jonge vogels die er, zoals bekend, een eigenaardig soort 'nestvlieden' op nahouden.

Is de aard van de vereiste bodembedekking al erg genuanceerd en complex, de voorkeursstructuur van boomhoogte en densiteit per boomsoort blijkt nog meer aspectbepalend voor het landchapstype dat de geitenmelker prefereert.

Nachtzwaluwen vestigen zich gewoonlijk daar waar dennen- of berkenbos de open heide of kaalslag binnendringt. Vooral de Grove Den en de Zwarte Den worden soms in één adem genoemd wanneer een territorium wordt beschreven. Jonge denaanplantingen met een hoogte variërend van 1 tot 3 m namen in Engeland op 177 territoria liefst 36 % voor hun rekening en de balans sloeg zelf tot 55 % door wanneer de kaalkappingen erbij betrokken werden (Hughes, 1980). Wordt de begroeiing te hoog en bijgevolg ook dikwijls te dicht, dan worden dergelijke percelen nochtans plots links gelaten. Gemengde maar open, jonge eik-, beuk- en kastanjeaanplantingen, vaak grenzend aan hoogstamiger bos worden ook al eens ingepalmd en zelfs de hier en daar verwenste Amerikaanse Eik kan een toevlucht bieden (Segers, 1942). Samen met het open volwassen dennenbos, oude zandgroeven met berkopslag, spoorwegbermen of open kalkachtig terrein blijven ze niettemin een minderheid vormen in de biotoopkeuze van de Nachtzwaluw (Hughes, *l.c.*).

Naast de eerder genoemde naaldboomsoorten speelt de Ruwe of Witte Berk een belangrijke, zoniet doorslaggevende rol in de keuze van het territorium. Een onderzoek in 1975 in Engeland bracht aan het licht dat berk altijd aanwezig was en in de meeste gevallen zelfs domineerde, daar waar den in 20 territoria... ontbrak (!) en elders zelden in de meerderheid was (Berry, *l.c.*). Het is in dit verband zéér opmerkelijk dat de 2 laatste paartjes te Herentals blijven nestelen op de enige 2 percelen waar berk domineert. Ook te Beerse voert berk op vele plaatsen duidelijk de boventoon! Berk of den, ze moeten hier en daar met grote, laag hangende takken alleszins genoeg beschutting kunnen bieden.

Tenslotte weze vermeld dat toppen van hoge, geïsoleerde groepjes bomen meestal gretig als zangpost worden uitverkozen. De hoogte van deze bomen varieert van 2,5 m tot zelfs 20 m (Cadbury, l.c.). Meerdere zangposten binnen 1 territorium vormen geen uitzondering.

Centraal in deze uitvoerige uiteenzetting staat het volgende: de aanwezigheid van voldoende boomloze plekken is essentieel voor de voedselopname van onze vogel, die het in de schemering uitsluitend op grote vliegende insecten heeft gemunt.

Doordat ze de warmte terugkaatsen vormen de onbegroeide zandige plekken dikwijls verzamelplaatsen voor allerlei nachtvliners, kevers en langpootmuggen. Nachtzwaluwen vertonen de jachtgewoonte om, naarmate de schemering vordert, lager te gaan vliegen en hun uitvallen naar prooi verticaler uit te voeren. Waarom? Wel, op een open plek valt het ragfijne inktzwarte silhouetje van een libel tegen een diepblauwe avondhemel nog altijd sterker op dan tegen een donkere grijze of bruinachtige achtergrond van struiken en bomen... wat het belang van verspreide boomgroei in deze context hopelijk genoeg illustreert.

5. BEDREIGINGEN - OORZAKEN VAN ACHTERUITGANG

a. Biotoopverlies

Het biotooptype van de Nachtzwaluw verdwijnt op 2 manieren:

1. Door zelfvernietiging
2. Door rechtstreekse ingreep van de mens

Zelfvernietiging

Meteen snijden we één der hoofdoorzaken aan voor de regionale populatieafname van de Nachtzwaluw.

Als semi-natuurlijke plant vormt de droge heide slechts een schakel in de natuurlijke successie van open vlakke tot dennen- of berkenbos. Zonder de directe menselijke ingreep is ze er gedoemd om te verdwijnen of op z'n minst om er haar open landschappelijk karakter te verliezen. Het is dus niet verwonderlijk dat de Nachtzwaluw tot één der meest kwetsbare vogelsoorten in ons land mag gerekend worden; zijn territoriumtype beantwoordt namelijk aan strenge normen die dikwijls, zoals reeds gesteld, juist door de heide gedirigeerd worden. Die heide heeft voor de

Biotoop van Nachtzwaluw te Beerse (het Blak).

Foto: L. Matthé

mens nochtans alle economisch nut verloren; daar waar de landschappelijke waarde van de heidevlakte niet in haar juiste verhoudingen wordt geëvalueerd, zijn verloederende en dichtgroeien op de laatste restantjes *Calluna* haast niet meer te stuiten. Het gebruik van dergelijke biotopen zal bijgevolg soms onregelmatig en van relatief korte duur zijn.

Directe menselijke ingreep.

Heidestreken werden in de vorige eeuw, en soms nog tot in de jaren 40, kunstmatig in stand gehouden door de landbouwer/schaapherder die trouw bleef zweren bij de aloude potstalcultuur. Toen met snelle vrachtschepen goedkopere wol vanuit Australië werd ingevoerd, de mechanisatie ook in de landbouw infiltreerde en het gebruik van kunstmeststoffen een hoger rendement in 't vooruitzicht stelde, was de rol van de heide zo goed als uitgespeeld. Ten behoeve van de ondersteuning der mijnschachten in de Limburgse en Luikse steenkoolbekkens werden de gemeenten verplicht hun zogenaamde woeste gronden te bebossen. Daardoor gingen reeds vele honderden kilometers bestaande bosranden, palend aan van oudsher begraasde en aldus in stand gehouden heidevelden, als geschikt broedmilieu verloren. Midden in deze monotypische (overwegend Grove Den) aanplantingen vonden de vogels een geschikte alternatieve broedplaats, dikwijls op dezelfde gronden van weleer, tenminste zolang de kaalkapcultuur er strikt planmatig werd uitgevoerd (cfr. de situatie in Noord-Brabant NL). De 55 % resulterend onder jonge denaanplantingen en kaalslagen, cijfer dat onder 4. Biotoop reeds werd aangehaald (Hughes, l.c.), spreekt in deze optiek wel boekdelen enerzijds, benadrukt anderzijds nog eens de kwetsbaarheid van de biotopen omwille van hun manifest tijdelijk karakter.

Wijdvertakte 'zones' voor weekendverblijven, recreatieparken geaccomodeerd tot op de laatste vierkante meter, industriezones en villawijken met alle nutsvoorzieningen in de periferie van grotere dorpen of steden hebben onherstelbare littekens geslagen in unieke landschappen, ook daar waar de Nachtzwaluw het nog goed had. De inmiddels wel wat geluwde verkavelingswoede rond Turnhout (het Looy, de Lint en omgeving Raadsheerenpark) en Herentals (Snepkenshof) zijn hiervan schrijnende voorbeelden.

Op plaatsen waar men zand exploiteert (Mol), worden potentieel geschikte biotopen (Schansheide) meter per meter aangevreten.

Tenslotte wordt ook in de heide nog regelmatig slukstorten vastgesteld.

b. Klimatologische factoren

Rekening houdend met de globale tendens van meerdere opeenvolgende koude en natte lentes in de laatste decennia, wint een nieuwe

hypothese meer en meer veld... hypothese, zeg dat wel, want hoewel de redenering op zichzelf logisch en aannemelijk lijkt, liggen er voor onderstaande theorie nog geen afdoende, onaanvechtbare bewijzen voor.

Twee broedsels per seizoen gold aanvankelijk als regel voor de Nachtzwaluw. Aankomst, eerste eileg, broedzorg en begeleiding van de jongen zouden zodanig gechronometreerd verlopen dat het ♀ nog net over genoeg tijd beschikte om een tweede legsel tot een goed einde te brengen. Het is inderdaad opvallend dat bv. in 1938 in het Brusselse een ♀ op 27 mei met broeden begon, zodat de eieren van dit eerste broedsel reeds op 18 juni konden kippen (Wortelaers, 1939).

Zonder ons verder te verdiepen in de verschillende tijdsgebonden facetten van de hele voortplantingscyclus, ondermeer door Berry (1979, 1981) uitvoerig behandeld, moet in dit verband toch even het volgende worden toegevoegd: aangenomen wordt inmiddels dat de Nachtzwaluwen, ten gevolge van koudere voorjaarsperiodes, mettertijd op latere data in hun broedgebied arriveerden. De ♀♀ die bovendien later aankomen dan de ♂♂ — het reële tijdsverschil blijkt zéér moeilijk achterhaalbaar — en een even lange vermoeiende terugreis uit hun winterkwartieren net achter de rug hebben, zouden genooddaakt zijn op zéér korte tijd nieuwe energie te verzamelen teneinde zich volledig op het eerste broedsel te kunnen concentreren.

Naar alle waarschijnlijkheid zal ook dit meer tijd vergen dan z'n 20 à 30 jaar geleden. Trouwens, door biotoopinkrimping, een killer voorjaar en het tijdelijk wat te kwistig gebruik van pesticiden is het de grotere insecten als kevers, langpootmuggen en nachtvinders, hoofdvoedsel van de Nachtzwaluw, evenmin goed voor de wind gegaan.

Al deze sterk op elkaar inspelende factoren zouden dus in een globale tijdsverschuiving resulteren; nu kunnen de jongen gevoed worden in een latere periode (juli), wanneer er ten gevolge van temperatuursverhoging meer insecten voorhanden zijn.

Het lijkt niet onwaarschijnlijk dat de Nachtzwaluwen onder invloed van deze weinig rooskleurige omstandigheden stilaan voedselspecialisten zijn geworden, jagers die zich m.a.w. op het vangen van specifieke insectensoorten hebben toegelegd. Dit zou kunnen verklaren waarom — bij groot voedselaanbod onder gunstige weersomstandigheden — Nachtzwaluwen terug op plaatsen gaan broeden waar men ze reeds voorgoed verdwenen waande.

Vermoedelijk is het gemiddeld totale voedselaanbod echter niet meer dermate groot dat het ♀ anno 1981 zich zal permitteren de zorg voor de 2 jongen na 14 à 19 dagen aan het ♂ over te laten, teneinde, zelf ook sterk genoeg, met een 2de broedsel te kunnen starten. Het vergevorderde

Herentals, 't Snekken.

Foto: L. Matthé

zomerseizoen zou dit overigens niet meer toelaten voor de Nachtzwaluw die een uitgesproken trekvogel is.

Het uiteindelijk gevolg kan men al raden: 1 broedsel volledig beredderd door ♂ en ♀ zou de regel zijn; een 2de legsel komt steeds minder voor. Onder de gegeven omstandigheden zou de kans op mislukking trouwens des te groter zijn. Berry (1981) berekende dat gemiddeld 1,35 jong per paartje per seizoen kan opgroeien, daar waar 4 jongen onder optimale condities zou mogelijk zijn.

Daarmee is de kous niet af. In tegenstelling tot wat hierboven wordt verondersteld, zijn er namelijk wel onmiskenbare bewijzen voor de tol die het verkeer jaarlijks aan de migrerende Nachtzwaluwen eist. Zo werden alleen al in een klein deel van Noord-Brabant (NL) van 1975 tot 1979 in de maanden augustus en september, dus tijdens de trekperiode, liefst 7 gedode Nachtzwaluwen aangetroffen op de rand van verkeerswegen, meestal ver van broedterritoria (Peeters, van de Voort, *l.c.*). Na warme dagen concentreren insecten zich boven het wegdek (zoals asfalt) dat tot laat in de avond warmte blijft uitstralen. Nachtzwaluwen laten er zich toe verleiden deze gemakkelijke prooien hier te verschalken. Ver-

moeidheid ten gevolge van treakactiviteit en verblinding door koplampen leiden tot de tragedie. Het definitief aantal jonge vogels dat Afrika bereikt ligt bijgevolg nog lager dan het gemiddeld broedsucces op de territoria in West-Europa dat Berry bekendmaakte.

c. Verstoringen op de broedplaatsen

1. door dieren

Berry (1979 en 1981) vermeldt de vondst van vossenuitwerpselen bij mislukte legsels en gewaagt ook van adders die eieren of jongen zouden bedreigen. Zou een onderzoek op de Brechtse heide in dit verband verklarend kunnen zijn voor het relatief laag aantal broedparen? Van roof door Eksters of kraaien hebben we geen melding gevonden. Persoonlijk achten we het gevaar van huisdieren groter. Met de komst van een erg kattenminnend echtpaar op 't Snekkenhof in 1981 zien de zaken er ons inziens bepaald niet rooskleurig uit voor het paartje Nachtzwaluwen dat jaar in jaar uit zo'n 250 m oostelijker nestelt. Ruiters die zich niet aan de hun toegewezen paden houden, riskeren steeds jonge Nachtzwaluwen te vertrappelen.

2. door mensen

Verstoring door mensen, zonder directe aantasting van biotoop, is zeker niet onbestaand, maar toch erg moeilijk te omschrijven.

Constance of regelmatig terugkerende verstoring door dezelfde bron van geluidshinder schijnt op 't eerste gezicht niet doorslaggevend voor het mislukken van een broedsel... integendeel, zou men zeggen; uit vele publikaties blijkt namelijk dat Nachtzwaluwen er soms de eigenaardige gewoonte op nahouden om dicht bij een wandel-, ruit- of fietspad of zelfs in de buurt van een drukke verkeersweg (o.m. Roels 1956) te nestelen. Komen deze plaatsen mogelijk als aan- en afvliegroute in aanmerking of zijn ze aantrekkelijk omdat ze de warmte absorberen en op die manier meer insecten aantrekken?

Anders is het wel gesteld met onregelmatige en hevige geluidshinder. Auto's kennen de vogels al van hun trekroutes; ze krijgen er genoeg mee te maken. Wanneer aan een luidspelende transistor-radio lijkt ons voor een geitenmelker echter helemaal onmogelijk. Motocrossers die op eigen houtje juist de zandige, heuvelachtige terreinen verkiezen voor hun persoonlijk plezier, zijn er ongetwijfeld de oorzaak van dat menige Nachtzwaluw met de daver op het lijf voorgoed het hazepad zal kiezen, wat bijvoorbeeld in 1981 te Lichtaart gebeurde.

Het blijft daarentegen bij gissingen wanneer we de geluidshinder door vliegtuigen aan bod laten komen. Rond 1975/76 verdwenen de laatste Nachtzwaluwen aan de Lint te Oud-Turnhout, zonder twijfel in hoofdzaak als gevolg van biotoopverlies; het is wel opvallend dat dit tijdstip ongeveer samenvalt met de ingebruikname van een sportvliegveld nauwelijks 500 m verder zuidwaarts en de groeiende belangstelling voor zweefvliegen en valschermspringen aldaar...

De stap naar militaire activiteiten is maar klein. De verwarring omtrent het feit of er al dan niet sprake kan zijn van verstoring blijkt evenwel des te groter. Met tientallen paartjes blijven onze sierlijke vogels trouw terugkomen naar de merendeels Limburgse militaire oefenterreinen. De voor deze oefeningen noodzakelijke ruimte wordt hier op een vreemde manier in stand gehouden, zodat het bos nauwelijks de kans krijgt zich verder op de heide uit te zaaien. Worden Nachtzwaluwen er dan aangetrokken door de uitgestrektheid en de gaafheid van het landschap? Blijven ze eerder noodgedwongen daar, omdat ze elders nergens meer aan hun trekken komen? Is de afhankelijkheid van en de gehechtheid aan het biotooptype groter dan de invloed van de periodieke verstoring? Hoe omvangrijk en hoe frequent is die verstoring bijvoorbeeld te Leopoldsburg, waar men de

Heide, dominante bodembedekker. Heiberg, Herentals.

Foto: H. Meeus

Verenigingsberichten De Wielewaal - juli

- 1 **Hageland - Zuiderkempen.** Nachtzwaluwbobservatie. Vertrek: Abdij Averbode 21 u. Leiding: W. Mulders.
- 2 **De Stern.** Stuurgroep. 20 u. Oud-Gemeenteschool, Veldstraat 50, 9721 Zeevergem.
- 2 **WA + WJ Leuven.** „Ex-Nachtzwaluwentocht” te Rotselaar. 21 u. Station Leuven, 21.30 u. Hoek Paternosterstraat en Slangestraat (Wezemaal). Leiding: M. Herremans. Verplaatsing met privé wagens. Einde: Als de laatste nachtzwaluw ophoudt.
- 2 **Netevallei.** Neteling (lokaal open voor lezen, praatje, drankje). Lokaal (oud-gemeentehuis Hallaar) 19.30 u.
- 3 **Gent.** Barbecue-avond in het Sint-Jan Berchmans-college. Zie Parus.
- 3 **Mortsel.** Rondleiding in het fort VII te Wilrijk. Samenkomst aan de ingang (Legerstraat) om 9 u. Leiding: A. Uyttendaele en medewerkers. Einde rond 12 u.
- 3 **Schelde en Leie.** Natuurbelevingstocht te Nokere. Vertrek: Kerk Nokere om 18.30 u. Leiding: W. Packet.
- 3 **Waasland - Zuid.** Avondtocht naar Moerbeke voor observatie van de Nachtzwaluw. Vertrek: 20 u. Stadhuis Sint-Niklaas, 20.30 u. jeugdherberg Moerbeke. Leiding: de boswachter L. Delaruelle.
- Iedere zaterdag juli & augustus '82. Westkust.** „Planten & Vogels” in de Doornpanne te Oostduinkerke. Vertrek: Boothotel „Peniche” Oostduinkerke 14.30 u. Leiding: R. Maes.
- Iedere zaterdag juli & augustus '82. Westkust.** Planten & Vogels waarnemen in de Doornpanne te Koksijde. Vertrek: Hoge Blekken - Parking te Koksijde 9 u. Leiding: G. Note.
- 4 **Denderland.** Beheerswerken in de Wellemeersen. Er wordt een hooiweide gemaaid. Vertrek: Café Den Hert - Stwg. Aalst-Ninove of Spoorwegbrug Rodestraat Denderleeuw. Leiding: Werkgroep natuurbeheer. Mee te brengen: zeis, riek, hooivork, picknick (halve of hele dag). Einde rond de middag of rond 17 u. naar keuze.
- 4 **tot 18 Schelde en Leie.** Vijftiendaagse busreis naar de Eifel (Duitsland). Aantal deelnemers: beperkt tot 54. Aandacht aan streek, flora en avifauna. Nog een tiental plaatsen vrij. Prijs ± 14.000 F. Verblijf in 2 hotelletjes (ieder een week). Leiding: L. van Doorne + K. de Waele. Inschrijven kan nog telefonisch bij K. de Waele 091/86.45.60.
- 4 **W.J. Voorkempen.** Fietstocht Hobokense Polder en Blokkersdijk. Vertrek: 9 u. Kerk Schildedorp.
- 6 **Demer en Dijle.** Inventarisatie van een ven te Keerbergen. Vertrek: 19 u. Café „Koebaan”, Schrieksebaan, Keerbergen. Bij onstabiel weder bel eerst even F. de Preter op (015/51.33.75).
- 6 **WJ (+ WA) Leuven.** Libellentocht in de Dijlevallei. Vertrek: 13.30 u. Station Leuven. Leiding: Jo van Puyenbroeck. Mee te brengen: fiets!
- 7 **Voorkempen i.s.m. Brechtse Heide.** Plantentocht Oude Landen. Vertrek: 18.45 u. gemeentehuis Schilde. 19.15 u. kerk Ekeren.
- 9 **Schelde en Leie.** Werkgroep voor veldornithologie. Vergadering rond het thema „Ringwerk”. Alle vogelliefhebbers uit de afdeling zijn welkom! Vertrek: Katholieke Kring te Kruishoutem (Hoogstraat) om 20 u. Leiding: D. Packet + J. Rogeaerd.
- 10 **Demer en Dijle.** Werkdag Hollaken - Bosch = opruimen v/h maaisel van ons weilandje. Reden en doel worden ter plaatse medegedeeld. Vertrek: 8 + 13 u. aan de brug over de Hallakenbeek. Mee te brengen: Picknick, riek, hark.
- 10 **Denderland.** Werkgroep botanie. Halve dag in het Kravaalbos. Vertrek: 8.30 u. station Aalst of 9 u. kerk Meldert. Leiding: A. Kampen, P. Van den Bremt, L. Annaert. Mee te brengen: flora's, loupe, verrekijker. Einde: 12.30 u.
- 10 **Mortsel.** Met de werkgroep ornithologie naar de Bladelse en Reuselse Heide te Postel voor het waarnemen van roofvogels. Vertrek station Oude-God om 8 u. Leiding: L. Wouters.
- 10 **Turnhout.** J. Aerts - wandeling zandwegen van Leemsheide. Vertrek: 10 u. nieuw kerkhof stwg. Merksplas. Leiding: A. Vermeyen.
- 11 **Demer en Dijle.** Werkgroep botanie. Vertrek: 8 u. Oude kerktoeren - Keerbergen. Leiding: F. de Preter.
- 11 **Halle.** Namiddagwandeling - Uitstap en bezoek aan JIFFY-Plants bedrijf gespecialiseerd in het kweken van water- en moerasplanten. Vertrek: Met private wagens. Vertrek parking G.B. 13.30 u.
- 11 **Lier.** Werkgroep botanie: Donderheide en Brede Zijpe (Fort Koningshooikt). Vertrek: 8.30 u. station Lier. Leiding: A. de Jonghe. Mee te brengen: loupe, flora. Einde: 12 u.
- 11 **Netevallei.** Netewandeling (Itegem - Kruiskensberg) Vertrek: Netebrug Itegem 14 u. Leiding: F. van den Bosch. Mee te brengen: laarzen - kijker. Einde: 18 u. vertrekplaats.
- 11 **Schelde en Leie.** Familiale natuurwandeling te St.-Sauveur. Samenkomst op de „Beau-site” om 14 u. Leiding: P. Moreaux. Mee te brengen: verrekijker, gidsen. Einde om 17 u.
- 13 **De Stern.** Paddestoelenwerkgroep. 20 u. Oud-Gemeenteschool, Veldstraat 50, 9721 Zeevergem. Leiding: J. Rogge 091/82.45.32. Mee te brengen: Paddestoelen, paddestoelengids, loupe, binoculair.
- 13 **Gent.** Met de Werkgroep Botanie op het vliegveld te Lochristie. Bijeenkomst om 19 u. aan de kerk van Lochristie-Slytte.
- 13 **Schelde, Leie, Stern, Zwalen en afd. Gent.** Vergadering voor de paddestoelenwerkgroep. Begin om 20 u. in de gemeenteschool, Veldstraat te Zeevergem. Leiding: J. Rogge. Mee te brengen: loupe, paddestoelen, paddestoelgidsen, microscoop. Einde omstreeks 22.30 u.
- 16 **De Stern.** Werkgroep botanie. 19.30 u. Oud-Gemeenteschool, Veldstraat 50, 9721 Zeevergem. Leiding: G. Eeckhaut (091/21.44.18). Mee te brengen: eventueel laarzen, plantengids, loupe.
- 16 **Gent.** Avondtocht in het Leiegebied o.l.v. H. Evrard. Bijeenkomst aan de kerk van Sint-Martens Latem om 18.30 u.
- 18 **Bree.** uitstap Stamprooierbroek. Vertrek: 8 u. gemeentehuis Bree. 8.30 u. Staatsbos Molenbeersel. Leiding: het bestuur. Mee te brengen: laarzen gewenst. Einde: rond 11.30 u.
- 18 **Demer en Dijle.** Daguitstap naar de monding v/d Lesse. Vertrek: 7 u. Cavee - Kampenhout - Sas. Leiding: M. Silverans. Mee te brengen: Eigen wagens, picknick.
- 18 **Hageland - Zuiderkempen.** Namiddaguitstap Tienbunder te Rillaar. Samenkomst 13.45 u. parking Demervallei te Aarschot, 14 u. kerk te Rillaar - ook voor piepers. Leiding: F. en Weckhuizen N.
- 18 **Mortsel.** Zomerwandeling in Weert-Bornem. Vertrek om 8 u. station Oude-God. Leiding: L. Gonnissen - G. van Hoof.
- 18 **Netevallei.** Boswandeling in Averegten (Hallaar). Vertrek: 10 u. grote parking. Leiding: M. Geens.

- Mee te brengen: Kijker. Einde: 12 u. grote Parking.
- 18 Schelde en Leie.** Voormiddagwandeling in de Scheldevallei. Vertrek: Scheldebrug te Zingem om 9 u. Leiding: P. Feys. Mee te brengen: laarzen, verrekijker, gidsen. Einde omstreeks 11.30 u.
- 20 Demer en Dijle.** Inventarisatie van onze reservaten. Vertrek: 19 u. Brug Hollakenbeek Rijmensesteenweg, Haacht. Leiding: W. Bastiaens.
- 21 Lier.** Daguitstap naar De Teut en De Maten (omgeving Genk). Vertrek: 8 u. station Lier. Leiding: H. Janssen. Mee te brengen: Knapzak, kijker. Einde: 17.30 u. Lief.
- 21 's Heerenbosch.** Fietstocht in de streek van Wolverte-Meise. Inlichtingen: tel. 052/33.46.76. Vertrek: Buggenhout station 14 u. Mee te brengen: picknick. Einde: 20 u.
- 22 Gent.** Met de werkgroep botanie te Oostakker. Bijeenkomst aan de kerk van Oostakker om 19 u.
- 24 Mortsel.** Bezoek Groot Buitenschoor te Zandvliet. Vertrek om 8 u. aan het station van Oude-God. Leiding: Conservator R. Deman - Reisleiding: M. Tielemans. Einde rond 12 u.
- 25 Bree.** Uitstap Aa-beek vallei Ellikom. Vertrek: 7 u. gemeentehuis Bree. 7.30 u. kerk Ellikom. Leiding: M. Dreesen - J. Peeters. Mee te brengen: laarzen gewenst. Einde: rond 11.30 u.
- 25 Demer en Dijle.** Werkgroep ornithologie. Vertrek: 8 u. Oude Kerktoeren - Keerbergen. Leiding: J. Sels.
- 25 Denderland.** Werkgroep botanie. Voormiddag in het Kravaalbos. Vertrek: 8.30 u. station Aalst of 9 u. kerk Meldert. Leiding: A. Kampen, P. van den Bremt, L. Annaert. Mee te brengen: flora's, loupe, verrekijker. Einde: 12.30 u.
- 25 Mortsel.** Op verkenning naar de kleiputten van Niel in samenwerking met afd. Rupelstreek. Vertrek aan station Oude-God om 8 u. Leiding: H. de Ceulaer.
- 25 Netevallei.** Natuurwandeling in De Goren + reservaat. Vertrek: 14 u. Molen Bruggeneinde (Baan Heist-Hulshout). Leiding: F. Valvekens. Mee te brengen: laarzen + kijker. Einde: 17 u. vertrekplaats.
- 25 Schelde en Leie.** Ontdek de Leiestreek. Wandel- en fietstocht in de Leievallei. Dagtocht! Vertrek: Kerk te Deinze (markt) om 9 u. Leiding: W. Packet. Mee te brengen: fiets, knapzak, verrekijker. Einde omstreeks 17 u.
- 25 Zwalm.** 1ste molentocht doorheen de Zwalmvallei. Vertrek: om 14 u. aan de parking v.d. IJzerkotmolen, Galerijpad, St.-Maria-Latem. Leiding: L. van de Kerkhove. Mee te brengen: Fototoestel, verrekijker. Einde: ± 18.30 u. idem vertrek.
- 28 Brechtse heide i.s.m. Voorkempem.** Plantentocht omgeving Sas 2 te Brecht. Vertrek: 18.45 u. gemeentehuis Schilde, 19 u. parking „De Merel”.

AUGUSTUS

- 1 tm. 8. Bree.** Studie-werkkamp Stamprooierbroek. Voor diegenen die nog niet hebben ingeschreven wordt het de hoogste tijd willen ze dit nog meebelevan. Contact op nemen met L. Corstjens. Tel. 011/46.45.16.
- 1 Mortsel.** Tocht langs de Barbierbeek. De fietsers kunnen de Schelde over met de veerboot Hemiksem-Callebeek om 8.30 u. stipt. De tocht begint om 8.45 u. aan de kerk van Bazel. Vertrek auto's: 8 u. station Oude-God. Leiding: D. Uyttendaele - L. Gonnissen - G. van Hoof.
- 1 Netevallei.** Netewandeling te Westmeerbeek. Vertrek: 14 u. aan spoorwegovergang - Westmeerbeek. Leiding: F. Peeters. Mee te brengen: Laarzen - kijker. Einde: 17 u. vertrekplaats.
- 1 Schelde en Leie.** Familiale natuurwandeling in de omgeving van Zulzeke. Zomer in de Vlaamse Ardennen. Vertrek: Kerk Zulzeke om 14 u. Leiding: U. Libbrecht. Mee te brengen: verrekijker, goed schoeisel, gidsen. Einde omstreeks 17 u.

- 1 's Heerenbosch.** dagreis naar Saeleghem en Panneweel, Meerdonk bezichtigen van beheerswerken. Inlichtingen: tel. 052/33.44.56. Vertrek met eigen wagen om 8 u. Stationsplein, Buggenhout. Mee te brengen: middageten + vieruurtje.
- 2 Scheldeland.** Werkgroep botanie D3 46: Bos te Papegem. Samenkomst kapel op Brusselsessesteenweg aan kruispunt baan naar Impe, 18.30 u.
- 6 De Stern.** Stuurgroep. 20 u. Oud-Gemeenteschool, Veldstraat 50, 9721 Zevergem.
- 6 Netevallei.** Neteling. 19.30 u. Lokaal.
- 7 Denderland.** Werkgroep botanie naar Oude God te Sint-Gillis-Dendermonde. Vertrek: 8.30 u. station Aalst. Leiding: A. Kampen, P. van den Bremt, L. Annaert. Mee te brengen: flora's, loupe, verrekijker. Einde: rond 12.30 u.
- 7 De Stern.** Barbecue: inschrijvingen uiterlijk vóór 25.07.82 door storting op rekeningnr. 068.0675730-55, Dorp 20, 9721 Zevergem, met vermelding van naam, adres, prijs, volwassenen: 100 Fr., kinderen 50 Fr. Vertrek: 20 u. Weiden 2, 9721 Zevergem bij H. en L. De Bruyker - Tavernier (091/85.61.90). Leiding: H. en L. De Bruyker - Tavernier.
- 7 Lier.** Werkgroep botanie - Oude Landen. Vertrek: 13.30 u. station Lier. Leiding: A. de Jonghe. Mee te brengen: loupe, flora. Einde: 17.30 u. Lier.
- 7 Mortsel.** Wandeling op fort VII te Wilrijk. Verzameling om 9 u. aan de ingang in de Legerstraat. Leiding: A. Uyttendaele en medewerkers. Einde rond 12 u.
- 8 Schelde en Leie.** Zomeruitstap naar de moerassen van Harchies met privéwagens. Vertrek: Markt Oudenaarde om 6.30 u. Leiding: W. Aelvoet. Mee te brengen: kleine knapzak, verrekijker. Einde: te Oudenaarde, 12.30 u.
- 8 Scheldeland.** Bezoek aan de St.-Pietersberg. Vertrek: 7 u., markt Wetteren. Leiding: R. Joonis en J. Van Stiegel.
- 9 Scheldeland.** Werkgroep botanie D3, 27 34 Kruienberg (Berlare). Vertrek: kerk Uitbergen om 18.30 u.
- 10 Bree.** Beheerswerken „Koelerheike” reservaat. Vertrek: 13.30 u. gemeentehuis Bree, 13.45 u. Beek brug, 14 u. ter plaatse. Mee te brengen: laarzen + handschoenen. Einde: 17 u.
- 10 De Stern.** Paddestoelenwerkgroep. Vertrek: 20 u. Oud-Gemeenteschool, Veldstraat 50, 9721 Zevergem. Leiding: J. Rogge (091/82.45.32). Mee te brengen: paddestoelen, gids, loupe.
- 10 Gent.** Met de Werkgroep botanie te Langebrugge. Bijeenkomst om 19 u. aan de ingang van de papierfabriek Kanaal L.O.
- 14 Mortsel.** Werkgroep ornithologie, excursie naar Linkeroever. Speciale aandacht voor de doortrek van steltlopers. Vertrek: station Oude-God 8 u. Leiding: L. Janssen en Chr. Snijers.
- 15 Bree.** Uitstap Galgenberg Bocholt. Vertrek: 7 u. gemeentehuis Bree, 7.15 u. Bocholt kerk, 7.30 u. Reppel kerk. Leiding: Dreesen M. - Jacobs J. Mee te brengen: laarzen gewenst. Einde: rond 11.30 u.
- 15 Schelde en Leie.** Familiale natuurwandeling in de Scheldevallei te Gavere. Vertrek: Scheldebrug te Gavere om 14 u. Leiding: J. Vanheuverwijn. Mee te brengen: verrekijker, veldgidsen. Einde omstreeks 17 u.
- 17 Bree.** Beheerswerken „Koelerheike” (reservaat). Vertrek: 13.30 u. gemeentehuis Bree, 13.45 u. Beek brug. Leiding: J. Peeters, L. Corstjens. Mee te brengen: laarzen en handschoenen gewenst. Einde: rond 17 u.
- 20 De Stern.** Plantenwerkgroep. Vertrek: 19.30 u. Oud-Gemeenteschool, Veldstraat 50, 9721 Zevergem. Leiding: G. Eeckhaut (091/21.44.18). Mee te brengen: plantengids, loupe.
- 20 Netevallei.** Averegtenwandeling Hallaar. Vertrek: 10 u. grote parking. Leiding: M. Geens.
- 22 Bree.** Beheerswerken Stamprooierbroek. Vertrek: 7.30 u. Gemeentehuis Bree. - 8.45 u. parking

- staatsbos Molenbeersel. Leiding: WA bestuur. Mee te brengen: laarzen. Einde: 11.30 u.
- 22 Denderland.** Werkgroep botanie. Halve dag in het kravaalbos. Vertrek: 8.30 u. station te Aalst of 9 uur kerk MELDERT. Leiding: A. Kampen, P. van den Bremt, L. Annaert. Mee te brengen: flora's, loupe, verrekijker. Einde: 12.30 u.
- 22 De Goren.** Leiding: M. Geens. Vertrek te 9.30 u. aan de „Molen van Bruggeneinde“ (langs de weg Heist-op-den-Berg-Hulshout).
- 22 Hageland - Zuiderkempen.** Voormiddaguitstap: de Goren - Molen van Bruggeneinde (langs de weg Heist o/d Berg - Hulshout). Vertrek: Abdij Averbode 9 u. Leiding: M. Geens.
- 22 Mortsel.** Vogeltrek op het Groot Buitenschoor te Zandvliet. Evolutie v.d. trek sinds juli wat betreft soorten en aantallen. Vertrek om 8 u.: station Oude-God. Leiding: R. Deman - Reisleiding: M. Tielemans. Einde rond 12 u.
- 22 Netevallei.** Natuurwandeling in „De Goren“ (met Davidsfonds Schriek). Vertrek: 5.15 u. Molen Bruggeneinde. Leiding: M. Geens. Mee te brengen: laarzen + kijker.
- 22 Schelde en Leie.** Dagtocht op de fiets in de Vlaamse Ardennen. Vertrek: Stadhuis Oudenaarde om 9 u. Leiding: P. van Cennebroeck. Mee te brengen: verrekijker, knapzak, regekleid, fiets in goede staat. Terug omstreeks 17 u.
- 22 Zwalm.** Dagtocht naar de Kempen + bezoek reservaten (privé - wagens). Vertrek: Markt Zottegem om 7 u. Leiding: D. van de Kerkhove. Mee te brengen: laarzen, verrekijker, eventueel veldgidsen, fototoestel.
- 23 Scheldeland.** Werkgroep botanie D3 44 21 Bourgondisch Kruis. Vertrek: Rode lichten Brusselse steenweg - Baan Wetteren - E5 - 18.30 u.
- 28 en 29. Denderland.** Kampeer-weekeind in Schouwen Duiveland. Leiding: Paul D'Haeseleer, bij wie ook inlichtingen vóór 15 augustus... Leeds Houwken 50, 9310 Lede, Tel. 053/70.33.11
- 28 Lier.** Beheerswerken in het 't Zomerklokje: **HOOIEN**. Vertrek: 9 u. en 14 u. ter plaatse. Leiding: Bestuur - Lier. Mee te brengen: riek.
- 28 Mortsel.** Autocartocht naar de Hoge Veluwe (Gelderland). Toegang tot reservaat in inschrijvingsprijzen begrepen: 460 - 410 of 360 F (zie „De Kijker“) Vertrek om 7 u. station Oude-God. Leiding: M. Tielemans.
- 28 Nationale werkgroep botanie.** Nielse gelaagputten. vertrek: station Niel 9 u. en 14 u. Leiding: A. de Jonghe.
- 29 Bree.** Publieke wandeling „WIJFFELTERBROEK“ Vertrek: 14 u. aan het grenskantoor tussen Bocholt en Weert. Leiding: M. Dreesen - J. Peeters. Mee te brengen: laarzen. Einde: rond 17 u.
- 29 Bree.** Publieke wandeling St. Martensheide. Vertrek: 14 u. parking Gemeentebos. Leiding: L. Thys, F. Janssen. Einde: rond 17 u.
- 29 De Stern + Schelde/Leie.** Dagtocht naar Nederland Drunense Duinen + Campina heide. Contact: Jacques Vanheeuverswijn, Klonkeveldstraat 1, Asper, 091/34.43.82
- 29 Kortrijk.** Meewen- en Sternentocht te Oostende. Vertrek: Vuurtoren Oostende om 8 u. Leiding: F. Deckers. Mee te brengen: laarzen, kijker, vogelgids. Einde: 12 u.
- 29 Lier.** Daguitstap naar Kalmthout. Vertrek: 8 u. station Lier. Leiding: Plaatselijke gids. Mee te brengen: Kijker, knapzak. Einde: 17 u. Kalmthout.
- 29 Schelde en Leie.** Bustocht naar twee heidegebieden in Nederland nl. Drunense Heide en Campina Heide in omgeving Breda. Onmiddellijk inschrijven bij J. Vanheeuverswijn (091/84.43.82). KNNV Breda nodigt uit!
- 29 Scheldeland.** Wandeling in De Kalkse Meersen. Vertrek: 14 u. Aard (Schellebelle)
- 29 Turnhout.** Bus-uitstap naar Maasmechelen, de

vallei van de Lype en de maten. Vertrek: parking Warande 7 u. Inschrijving: Wielewaaalhuis vóór 21/8/82 met adres en telefoon.

- 29 Westkust.** „Steltlopersexploratie“ Marquenterre (Fr.) Vertrek: 6.30 u. Diksmuide Markt, 6.50 u. Nieuwpoort „DE ZATHE“, 7 u. Oostduinkerke Gemeentehuis, 7.30 u.: Veurne markt (zie ook Dwerstern) Leiding: R. Debruyne. Inschrijven: 400 F PR.000-0147711-77 van De Wielewaal Westkust - De Panne, vóór 20 aug. '82.
- 30 Scheldeland.** Werkgroep botanie D3 15 12 - Beervelde. Vertrek: kerk Beervelde 18.30 u.

HEROPENING VAN ONS ORNITHOLOGISCH MUSEUM

Op vrijdag 14 mei 1982 had de heropening van ons Ornithologisch Museum plaats. In de vergaderzaal van het Wielewaaalhuis te Turnhout verzamelden zich de burgerlijke overheden van de stad, samen met de persmensen, een aantal afdelingsvoorzitters en beheerders.

— Te 17.30 u. verwelkomde de algemene voorzitter, Henri Franckx, de burgemeester, schepenen, gemeenteraadsleden, Wielewalers en andere aanwezigen. Ongeveer 20 jaar geleden werd het museum opgericht door E.H. Frans Segers, met Leo Segers als eerste conservator. Het was toen een prachtige prestatie. De vogels stonden in hun natuurlijk midden tentoongesteld. Achteraf bleek de verzameling moeilijk te onderhouden. Het werd zelfs onhoudbaar.

Het was de toenmalige voorzitter van het museumcomité, J.-M. Boone, die vervolgens voeling nam met het stadsbestuur. Het uiteindelijk resultaat: de stad leverde schilders, zorgde voor kasten en bezorgde een extrasubsidie. Zonder dit was de huidige realisatie niet mogelijk geweest. Van harte dank aan de burgemeester en de gemeenteraad. Dank eveneens aan het nieuwe museumcomité met voorzitter Johan Bloemen en conservator Paul Prinsen. Dank ook aan Nadine Appels voor het artistieke gedeelte.

— Johan Bloemen zei in zijn korte toespraak, dat het museum wel meer dan anderhalf jaar gesloten bleef, maar dat wil niet zeggen dat er stil gezeten werd. In zijn dankwoord betrok spreker ook Luc Renders, die voor de elektriciteit instond. Tenslotte wees hij nog op enkele onvolkomenheden. Een levend museum is immers nooit af!

— De schepen van cultuur, T. Depreeuw, mocht als knaap mee naar de voordrachten van „De Wielewaal“. Hij herinnerde zich de geestdrift van E.H. Segers. Tevens zag hij de collectie vogels, veelal van verongelukte exemplaren, groeien. Hier kon best het woord van Paul van Ostayen aangehaald worden: „Een vogel die sterft is een museum dat ontluikt“. De schepen wees er ook nog eens op, hoe door de technische hulp van de stad een oplossing gegeven werd aan de museummoeilijkheden.

— Alvorens het museum te openen, dankte de burgemeester R. Proost, allen die hielpen bij de vernieuwing. Hij hoopte op veel belangstelling, vooral dan van de jeugd.

— Na een korte receptie leidde Paul Prinsen de genodigden in het museum rond.

In de eerste kamer zijn de zangers ondergebracht, samen met de Koekoek. In de linkerhoek heeft de spechtenfamilie een plaats gekregen.

De meeuwen en de sterns staan in de tweede kamer te kijk. Daar bevinden zich ook de reigers en de roerdompen.

De zoogdieren bevolken de derde kamer. In het midden heeft de Grote Trap een plaats gevonden.

In de vierde kamer worden de nacht- en dagroofvogels tentoongesteld. In dit gezelschap zit ook de Nachtzwaluw.

In de laatste kamer wordt er kennis gemaakt met verschillende nestkastsoorten. Hier bieden zich eveneens de steltlopers, de ganzen, de zwanen en de eenden aan. Met de futen en de duikers eindigt de rondgang. Al de opgezette vogels zijn in frisse kasten ondergebracht. Het geheel is sober gehouden, maar toch helder. Er is overal de nodige ruimte gelaten voor groepen bezoekers.

En zo kan ons ornithologisch museum opnieuw voor velen een stimulans betekenen door studie van en rechtstreeks contact met de natuur, te komen tot een beter begrip van de ecologische situatie van de mens; dit leidt dan weer tot mentaliteitsverandering en natuurbescherming.

F. van den Broeck.

VERSLAG VAN DE PROVINCIALE VERGADERING „DE WIELEWAAL” - W.VL. OP 23.04 TE WOUMEN.

Het voornaamste doel van de vergadering: het bekomen van provinciale subsidies, werd besproken. De aanwezigen overhandigden de gevraagde verslagen van hun voorbij en toekomstige activiteiten aan de provinciaal afgevaardigde. Door de aanwezigen wordt overeengekomen dat de afdelingen waarvan geen verslag binnenkomt, ook geen subsidie zullen ontvangen.

Na bundeling door de provinciaal afgevaardigde worden de verslagen en begrotingen bij de bevoegde instanties ingediend vòòr 1 juli '82.

Het, door P. Ingelaere vooropgestelde agendapunt aangaande de akties rond spoorwegbermen, wordt besproken. De vergadering ziet een provinciale aktie rond dit thema als een ietwat voorbarig voorstel. Elke afdeling zou voor haar buurt allereerst een inventarisatie moeten maken betreffende de interessante spoorwegbermen in haar streek. — Pas dan kan een aktie op touw gezet worden. De vergadering besluit dat er voor veel afdelingen waarschijnlijk veel dringender problemen bestaan dan de bescherming van spoorwegbermen (die uit militair en transportoogpunt toch niet direct met verdwijning bedreigd zijn.)

Varia. De aanwezigen vinden dat er te weinig contact bestaat tussen de centrale te Turnhout en de beheerders enerzijds, en de afdelingen anderzijds. Voor het maandblad vroegen alle aanwezigen artikels van algemene aard. Artikels welke bijna uitsluitend bestaan uit tabellen, grafieken, cijfers en kaarten worden niet of nauwelijks gelezen.

Toch moet er in De Wielewaal plaats zijn voor strikt wetenschappelijke artikels. Dit soort van artikels mag echter de bovenhand niet krijgen.

Tenslotte vinden alle aanwezigen dat er minstens éénmaal per jaar provinciaal moet samengekomen worden.

De verslaggever:

Rudy Debruyne

afgevaardigde Beheerder West Vlaanderen

25 mei 1982

NIEUWE UITGAVEN

— Brusewitz G., 1980. Wings and Seasons, Wahlström & Widstrand, Stockholm. 120 p., 1025 F.
Zweeds natuursfeerboek (in het Engels), rijkelijk geïllustreerd met akwarellen.

— Jahns H.M., 1981. Elseviers Gids van Varen, Mossen en Korstmossen. 256 p., 650 kleurfoto's, 650 F. Fotogids met beperkte determinatietabel.

WANDPLATEN (allen in kleur)

Onze Nachtroofvogels	150 F
Onze Dagroofvogels	150 F
Onze Beschermde Dieren	50 F

Thieme Wandplanten (185 F./stuk)

Naaldbomen en Heesters
Loofbomen
Riet- en Watervogels
Zangvogels
Roofvogels en Uilen
Bos- en Weidevogels
Inheemse Paddestoelen
Weidebloemen
Inheemse Geneeskrachtige Kruiden
Nederlandse Zoogdieren
Exotische Volièrevogels

Kleine Wandplaten (Ned; Veren. tot Besch. v. Vogels) (20 F./stuk)

Zangvogels 1 — 2
Roofvogels en Uilen
Zeevogels
Watervogels

Posters British Museum (120 F./stuk)

Droge Heide
Zeeduinen
Kalkgraslanden
Laagveen
Hooiland
Wegbermen
Houtwallen
Loofbossen
Bergplanten
Oeverplanten
Zoutmoerassen
Naaldbossen
Rotskusten Zeewieren op
Moerassen
Hoogveen
Laagveen
Keukenkruiden
Korstmossen en Luchtvervuiling
Walvissen en Dolfijnen

„Ik heb van het tijdschrift „Natuurwereld” de jaargangen 55, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 72 dubbel in bezit + enkele losse exemplaren van 1962, 1969, 1970 en 1971 welke ik wens van de hand te doen.
Geïnteresseerden kunnen contact opnemen met E. Van Renterghem, Fraterstraat 49, 9220 Merelbeke - Tel. 091/30.86.68.”

'grove middelen' hanteert? In welke mate zijn nachtelijke oefeningen met lichtkogels en dergelijke nadelig voor de rust en de voortplanting van de Nachtzwaluw? Vertonen de jongen hier in hun niet vliegvlug stadium een grotere mobiliteit, wanneer 'het vuur hen aan de schenen wordt gelegd'? Hoe hoog liggen de mortaliteitscijfers in deze gebieden? Open vragen, die tot onderzoek uitnodigen, maar die onder andere door betredingsverbod uit veiligheidsoverwegingen voor de leek niet zo vlug eensluidend te beantwoorden zijn.

6. VOORSTELLEN TER BESCHERMING - DIRECTE MAATREGELEN

Deze maatregelen dienen uiteraard toegespitst op de factoren die de bedreiging van de soort in de hand werken, in de eerste plaats op de oorzaken van biotoopverlies.

Een natuurlijke vegetatiecontrole onder de vorm van begrazing door konijnen (Berry, 1979) is moeilijk controleerbaar en haast niet in de hand te houden.

Een beperkt en doordacht ingrijpen van de mens is wenselijker, zeker daar waar heide overheerst: maaien of plaggen van verspreide kleinschalige lapjes heide, vooral onder opslag van kleine berken en dennen met laaghangende takken is aan te bevelen.

Een volgende stap is het verwijderen van de meest recente, dus jonge dennen- en berkenopslag op de oorspronkelijke open plaatsen, hoe dan ook met inachtnaam van respect voor de eigenheid van het landschap die vaak door

grotere bomen, groepjes bomen of eenzame vliegdenen wordt bepaald. Ook voor de insekten blijkt dit de minst schadelijke oplossing (Berry, 1979).

Branden is niet aan te raden; weliswaar tijdelijke explosies van Pijpestrootje (of varens in Engeland) zijn er dikwijls het gevolg van, doch bovendien leggen hagedissen en ontelbare insekten er het loodje bij.

Op de klimatologische factoren kunnen we uiteraard zelf geen vat krijgen. Het is evenmin aan ons gegeven om rechtstreeks in te grijpen op de populatiegroei of -afname van vossen en adders. Daarentegen bestaan er wel mogelijkheden om de verstoring door geluidshinder of overmatige betreding te minimaliseren.

'Huisdieren' horen in en rond het huis. Hetzelfde geldt voor transistors; je bezoekt de heide tenslotte om de heide en de sfeer die ermee samenhangt. Het percentage geschikte heideterreinen is al zo klein, dat het niet moeilijk kan zijn om een alternatieve route voor een persé gewilde CB-zoekactie uit te stippelen. Motocrossers dienen het algemeen belang te respecteren en zich te schikken naar de regeling en de terreinen die zij door een georganiseerde bond of door de plaatselijke overheid toebedeeld krijgen. Voor eigenaars of beheerders van potentieel geschikte heideterreinen bieden omheiningen gewoonlijk de enige, niet altijd even gelukkige uitkomst om de druk van 'te uitgelaten' recreanten wat te beteugelen. Te Lichtaart/Herentals werden in 1980 en 1981 drie van de zes resterende en nog min of meer geschikte heideblokken met prikkeldraad afgesloten. De twee overgebleven paartjes hebben zich uitgerekend op 2 van deze 3 ontoegankelijke terreinen gevestigd.

Nachtzwaluwenbiotoop te Mol-Postel (Nieuwland).

Foto: L. Matthé

Open plekken, bezaaid met dor hout en dennenschors. Heiberg, Herentals.

Foto: H. Meeus

Een directe eerste stap die de auteur van dit artikel zich zal veroorloven is de volgende: elke eigenaar of beheerder van een perceel in het Turnhoutse, die in 1979, 1980 of 1981 één of meerdere paartjes Nachtzwaluwen op bezoek kreeg zal bij wijze van introductie tot de Wielewaal en ter kennismaking met de probleemstelling een exemplaar van deze maandeditie, vergezeld van een kort begeleidend schrijven toegestuurd krijgen.

7. BESLUIT - DANKWOORD

Het doel van deze publikatie is drieledig: actualisatie van het nachtzwaluwenbestand in Vlaanderen, schets van de problematiek rond de regionale populatieafname met een duidelijke uitnodiging tot verder wetenschappelijk onderzoek, tenslotte voorstel van maatregelenpakket ter bescherming van de soort, geconcretiseerd in een eerste bewuste stap van de schrijver zelf. Hebben in niet geringe mate bijgedragen tot de lokalisatie van de Nachtzwaluw in Vlaanderen voor 1981 en verdienen in dit verband een hartelijk dankwoord: W. Bastiaens, L. Berckvens, E. Biebauw, E. Blondia, R. Debruyne, F. Demy, N. Desmet, D. Draulans, J. Gabriels, A. Geuens, M. Guisson, D. Helskens, J. Henderickx, J. Leest-

mans, J. Nysten, W. Paulussen, M. Pottier, G. Pex, M. Tielemans, E. van Rooy, R. Vergaelen, Ir. M. Verwaest (†) en L. Vleugels.

Tenslotte mag Dr. H. Meeus speciaal vermeld worden voor het kritisch en suggestief doorlezen van het manuscript.

Bibliografie

- Berry R., 1979. Nightjar habitats and breeding in East Anglia. *British Birds* 72: 207-218
- Berry R., C.J. Bibby, 1981. A breeding study of Nightjars. *British Birds* 74: 161-169.
- Cadbury C.J., 1981. Nightjar census methods. *Bird Study* 28: 1-4.
- Grootaers F., 1953. Avifauna van de Vlaamse Westkust. *Wielewaal* 19: 325-331.
- Hoogsteyns J., F. Kaerts, 1962. De Nachtzwaluw. Enkele waarnemingen van de jongen en de jongenverzorging. *Wielewaal* 28: 303-307, 332-333.
- Hughes S.W.M., 1980. Nightjar habitats and status in Sussex. *British Birds* 73: 194-195.
- Lippens L., H. Wille, 1972. *Atlas van de vogels van België en West-Europa*. Tielt, Lannoo.
- Meeus H., 1982. Inventaris van de broedparen van de Boomleeuwerik, *Lullula arborea*, in de Turnhoutse Kempen. *Wielewaal* 48: 43-47.

- Peeters L., W. van de Voort, 1979. *Inventarisatie van de Nachtzwaluw in de Brabantse Kempen* 1979. Gestencild rapport.
- Roels H., 1956. Over de Nachtzwaluw, *Caprimulgus europaeus*. *Wielewaal* 22: 3-10.
- Roggeman W., 1973. Atlas van de Belgische broedvogels. *Wielewaal* 39: 124-125.
- Segers F., 1942. Nachtzwaluw. *Wielewaal* 9: 209-215.
- Van Beneden A., 1942. Le Coq-sur-Mer en juillet. *Gerfaut-Giervalk* 32: 17-22.
- Van den Steen J., 1979. *Avifaunagids van het Gewest Gent en de Kanaalzone*. Gent, Vogelwerkgroep De Wielewaal.
- Van Ewijk T., 1981. Als de nachtvinders snorren, ratelt de spookvogel. *Grasduinen* (8): 11-15.
- Wortelaers F., 1939. Een merkwaardige vogel. *Wielewaal* 6: 146.

Summary

The present study mainly deals with the actual population numbers of *Caprimulgus europaeus* throughout Flanders. The survey reveals that the Nightjar is still occurring in East- and West-Flanders, albeit with a few pairs. Numbers seem to have decreased considerably in Brabant, now only occupying two appropriated and very local breeding areas. The fairly rare left heathlands of Antwerp still provide nesting facilities to 27 pairs, but the situation has

changed dramatically in comparison with the 'good old years' of 1960-65 holding about 180 pairs! This might be quite surprising, especially when we regard the big yearly stronghold of 167 up to 234 pairs in the military drill-grounds of Limburg, this ever and again since a number of decades.

The author goes on with a description of the required types of soil overgrowth and wood density of pines and birches. An attempt is made to estimate several potential bad influences on regional decline of populations: habitat loss caused by self-destruction on one side and by human intervention on the other hand, gradual climatic worsening of weather conditions in spring allowing Nightjars to raise but one brood and traffic accidents during migration. Moreover, attention is paid to the threat of disturbance on the breeding spots, whatever the origin may be.

Emphasis is laid on the importance of local preventive measures to safeguard all necessary elements of the ideal habitats. In order to encourage a suchlike procedure and a more thorough further investigation the author takes the first steps by promising a copy of this issue to everybody, owning or managing an actually occupied or recently abandoned Nightjar-ground in The Turnhoutian Campine.

L. Matthé, *Snepkenshof 47, B-2451 Lichtaart*.

ontvangen 1 maart 1982.

De Breemberg, Lichtaart.

Foto: L. Matthé

Voorjaarstrek van zeevogels te Nieuwpoort. Een vergelijking tussen 1980 en 1981.

door Zeevogelwerkgroep Nieuwpoort

Samensteller: B. Vercruysse. Medewerkers: J. Borrey, B. en S. Brinckman, T. de Jonckheere, L. Dewulf, D. Raes, C., L. en M. Verbouw, R. Tahon en R. Vanderhoeft.

A. Soortenlijst.

Deze lijst geeft een overzicht van de waarnemingen tijdens het voorjaar 1980 en 1981. Deze waarnemingen werden gewoontegetrouw verricht vanop het Nieuwpoortse Westerstaketsel, telkens in de periode van 1 januari tot en met 31 mei. In beide periodes samen werden 71 soorten zeevogels opgetekend; 65 soorten in 1980 en 57 soorten in 1981.

Een onderscheid tussen NO- en ZW-trek wordt in de tabellen niet gemaakt. Algemeen kan gesteld worden dat het vanaf maart vooral over NO-trek gaat.

De aantallen van roofvogels en van zangvogels werden uit de soortenlijst weggelaten omdat ze door hun onvolledigheid een verkeerd beeld van de kusttrek zouden geven.

Opmerking: VINO staat voor Visdief of Noordse Stern.

B. Bespreking.

Om een globaal beeld van de trek te bekomen stelden we intensiteitsgrafieken op. De intensiteit van een bepaalde maand wordt berekend door het totaal aantal waargenomen vogels te delen door het totaal aantal waarnemingsuren, in minuten uitgedrukt.

Een voorbeeld: de intensiteit van januari 1980 bedraagt: $2467 \text{ vogels} / 600 \text{ min.} = 4,11 \text{ vogels per minuut}$.

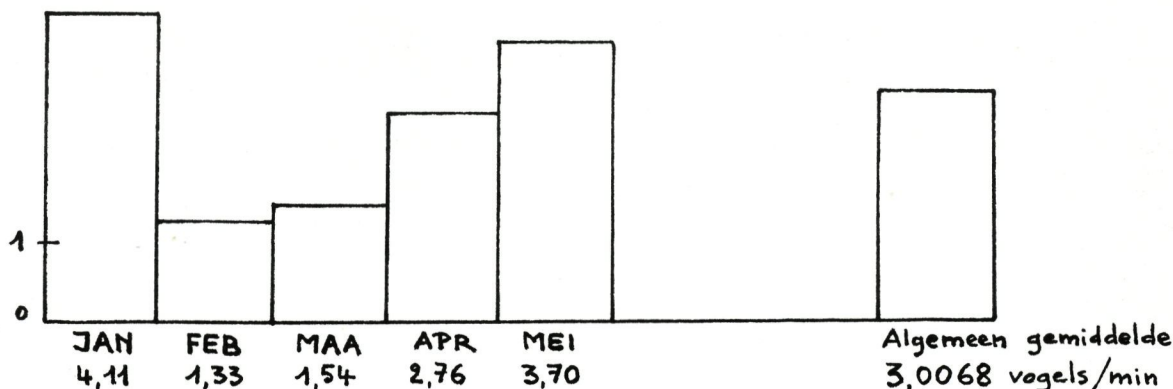
Wanneer we de beide grafieken vergelijken stellen we een volledig ander trekverloop vast, doch het meest opmerkelijk is het verschil tussen de gemiddelde intensiteiten, namelijk 3,00 vogels/min in 1980 tegenover slechts 1,55 vogels/min in 1981. Anders gezegd: in 1980 werden bijna tweemaal zoveel vogels waargenomen dan in 1981. Dit blijkt ook wanneer we in de soortenlijst de totalen per soort per periode samentellen. 1980 levert 9607 vogels op, 1981 daarentegen slechts 4898.

In 1980 werd er 53 u. 15 min. waargenomen en in 1981, 52 u. 30 min. Een miniem verschil dus. Het gevolg hiervan is dat we de algemene totalen van de soortenlijst zonder verdere berekeningen mogen vergelijken. Aldus stellen we vast dat bij 71,83 % van de soorten 1980 hogere aantallen opgeleverd heeft dan 1981, wat nogmaals bewijst dat 1981 zeker geen topjaar was voor wat de kusttrek in het voorjaar betreft.

C. De opmerkelijke trek van steltlopers in mei 1980.

Uit deze grafiek blijkt dat de trek een tamelijk onregelmatig verloop heeft gekend, echter met een duidelijke piek in de eerste pentade van de maand mei. De absolute topdag was de 3de mei met een algemeen gemiddelde van 326 steltlopers per uur, dit niettegenstaande een windkracht van vier tot vijf Beaufort.

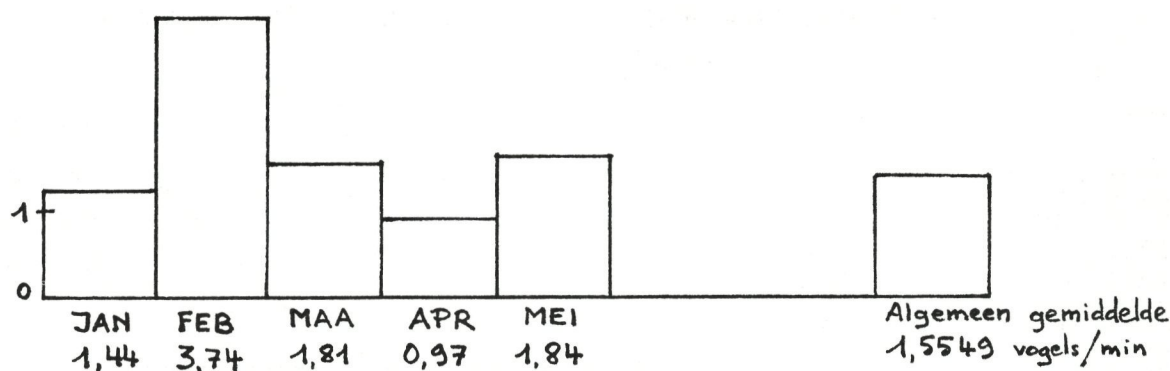
Fig. 1: Intensiteitsgrafiek 1980

SOORTENLIJST

	TOTAAL		JANUARI		FEBRUARI		MAART		APRIL		MEI	
	1980	1981	1980	1981	1980	1981	1980	1981	1980	1981	1980	1981
Zeeduiker-fuut spec	20	2	20	/	/	/	/	1	/	1	/	/
Zeeduiker spec	7	10	5	9	2	/	/	/	/	1	/	/
Roodkeelduiker	/	1	/	/	/	/	/	1	/	/	/	/
Fuut spec	16	1	6	1	9	/	1	/	/	/	/	/
Fuut	22	27	16	1	5	9	1	12	/	5	/	/
Kleine fuut spec	1	/	1	/	/	/	/	/	/	/	/	/
Pijlstormvogel spec	1	/	/	/	/	/	/	/	/	/	1	/
Noordse Stormvogel	2	1	/	/	/	/	/	/	2	1	/	/
Jan van Gent	2	2	/	/	/	/	1	/	/	2	1	/
Aalscholver	85	63	1	/	/	/	22	12	39	49	23	2
Blauwe Reiger	34	15	/	/	/	/	15	3	13	12	6	/
Zwaan spec	/	2	/	/	/	/	/	2	/	/	/	/
Knobbelzwaan	/	2	/	/	/	/	/	2	/	/	/	/
Gans spec	24	37	1	/	/	/	23	17	/	20	/	/
Kleine Rietgans	1	/	/	/	1	/	/	/	/	/	/	/
Kolgans	12	/	12	/	/	/	/	/	/	/	/	/
Grauwe Gans	50	23	/	/	/	1	32	/	6	21	12	1
Rotgans	10	5	/	/	/	/	/	/	2	5	8	/
Eend spec	1401	957	1219	39	32	103	112	430	26	25	12	360
Bergeend	66	58	34	4	5	2	24	29	/	7	3	16
Smient	75	35	75	23	/	/	/	/	/	12	/	/
Wintertaling	4	/	/	/	/	/	4	/	/	/	/	/
Wilde Eend	21	4	4	2	/	2	/	/	3	/	14	/
Pijlstaart	41	16	41	/	/	/	/	16	/	/	/	/
Slobeend	4	1	2	/	/	/	/	/	/	1	2	/
Tafeleend	20	7	18	7	/	/	/	/	2	/	/	/
Kuifeend	33	5	32	/	/	/	1	5	/	/	/	/
Toppereend	5	/	5	/	/	/	/	/	/	/	/	/
Eidereend	36	189	25	37	/	50	8	30	2	25	1	47
Zwarte Zeeëend	1110	1307	245	182	245	900	425	176	41	41	154	8
Grote Zeeëend	3	2	3	2	/	/	/	/	/	/	/	/
Brilduiker	15	2	10	/	/	/	5	/	/	2	/	/
Zaagbek spec	4	3	1	/	/	/	/	/	/	3	3	/
Middelste Zaagbek	9	29	4	1	/	1	5	3	/	24	/	/
Grote Zaagbek	3	6	3	1	/	1	/	3	/	1	/	/
Steltloper spec	182	242	1	/	/	/	/	/	39	229	142	13
Grote steltloper spec	1091	1	/	/	/	/	/	1	12	/	1079	/
Kleine steltloper spec	65	5	16	/	/	2	/	3	31	/	18	/
Scholekster	1258	388	484	16	13	/	19	21	651	323	91	28
Kluut	264	89	/	/	/	/	203	/	11	83	50	6
Plevier spec	1	6	/	/	/	/	/	/	/	6	1	/
Kleine Plevier	2	/	/	/	/	/	/	/	/	/	2	/
Bontbekplevier	30	13	/	/	/	/	4	3	/	9	26	1
Goudplevier	1	16	/	/	/	/	1	/	/	16	/	/
Zilverplevier	420	1	3	/	/	1	/	/	7	/	410	/
Kanoetstrandloper	128	/	/	/	/	/	/	/	/	/	128	/
Kievit	/	12	/	/	/	/	/	12	/	/	/	/
Drieteenstrandloper	263	111	23	6	9	28	39	22	88	35	104	20
Paarse Strandloper	3	21	3	5	/	8	/	5	/	3	/	/
Bonte Strandloper	181	56	23	5	/	9	40	15	18	27	100	/
Kemphaan	37	/	/	/	/	/	/	/	8	/	29	/
Grutto	34	/	/	/	/	/	/	/	/	/	34	/
Rosse Grutto	544	204	/	/	/	/	/	/	122	169	422	35
Wulp spec	108	41	1	/	/	/	1	/	/	41	106	/
Regenwulp	47	20	/	/	/	/	/	/	1	20	46	/
Wulp	561	28	12	1	/	/	33	7	37	20	479	/
Zwarte Ruiter	13	/	/	/	/	/	/	/	/	/	13	/
Tureluur	382	52	/	5	/	/	2	13	9	32	371	2
Groenpootruiter	44	2	/	/	/	/	/	/	/	2	44	/
Oeverloper	25	14	/	/	/	/	/	/	/	/	25	14
Steenloper	367	565	115	75	/	112	37	186	63	153	152	39
Dwergmeeuw	13	/	1	/	/	/	8	/	4	/	/	/
Drieteenmeeuw	5	77	2	73	/	4	1	/	2	/	/	/
Stern spec	54	40	/	/	/	/	/	/	/	40	54	/
Grote Stern	1	73	/	/	/	/	/	3	/	62	1	8
VINO	55	17	/	/	/	/	/	/	2	10	53	7
Visdief	3	1	/	/	/	/	/	/	/	/	3	1
Dwergstern	7	/	/	/	/	/	/	/	/	/	7	/
Zwarte Stern	277	/	/	/	/	/	/	/	1	/	276	/
Zeekoet	/	4	/	2	/	2	/	/	/	/	/	/
Alk	/	1	/	1	/	/	/	/	/	/	/	/

Fig. 2: Intensiteitsgrafiek 1981

Een verklaring voor deze hevige trekbeweging is dat begin mei de windrichting veranderd is. Vanaf 15 april waaide er een ZW-W tot NW-wind waardoor de trekkers werden opgehouden. Op 1 en 2 mei waaide de wind uit het oosten en op drie mei uit het noordoosten, wat betekent dat de ideale trekcondities voldaan waren. De rest van de maand mei waaide de wind overwegend uit bostelijke richting, wat blijkt uit de grafiek die opgesteld werd met de aantekeningen van de waarnemers (zie fig. 4).

Trekverloop per dag

Fig. 5 geeft de aantallen per uur weer, volgens de periode van de dag.

V staat voor voormiddag (8 u - 12 u)

N staat voor namiddag (12 u - 16 u)

A staat voor avond (16 u - 24 u)

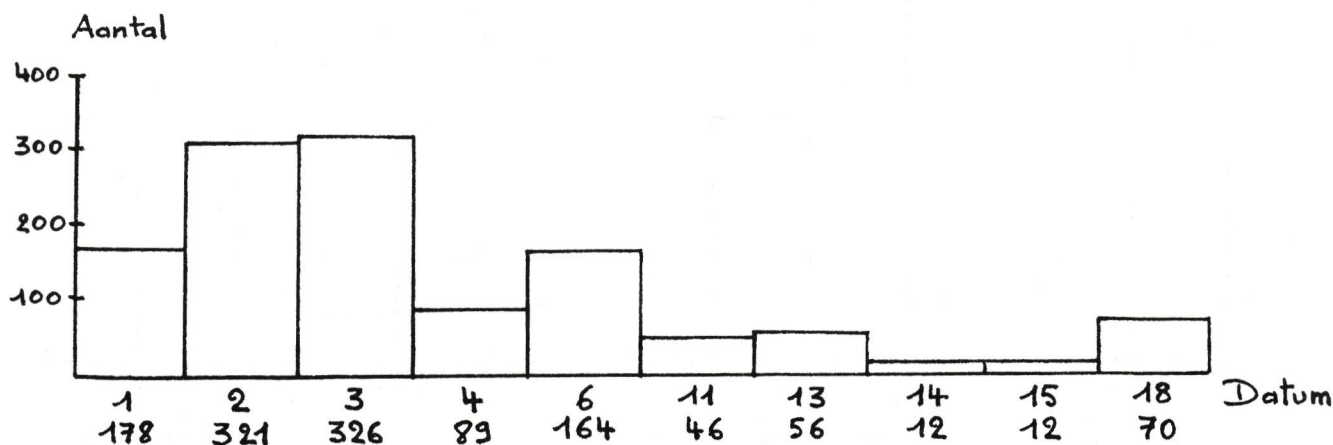
Bemerk de 582 steltlopers per uur op drie mei, in de voormiddag.

Uit deze grafiek kan een dalend trekverloop van 's morgens tot 's avonds vastgesteld worden, wat erop zou kunnen wijzen dat bepaalde soorten die meestal 's nachts trekken, 's morgens verder-trekken als de omstandigheden gunstig zijn. Een verband met de wisselende windkracht kan niet aangetoond worden.

D. Trekwaarnemingen in De Panne.

Begin 1981 startte de samenwerking tussen de Onafhankelijke Groep De Panne en de Zeevogel-werkgroep Nieuwpoort. De voornaamste doel-stellingen waren het uitwisselen van gegevens en het gezamenlijk publiceren van waarnemingen. Aangezien O.G.P. alleen voorjaarsrekwaarne-mingen verricht gedurende de maanden januari en februari heb ik hun gegevens in een aparte tabel opgenomen.

Fig. 3: Algemeen trekbeeld van de steltlopers in aantal per uur

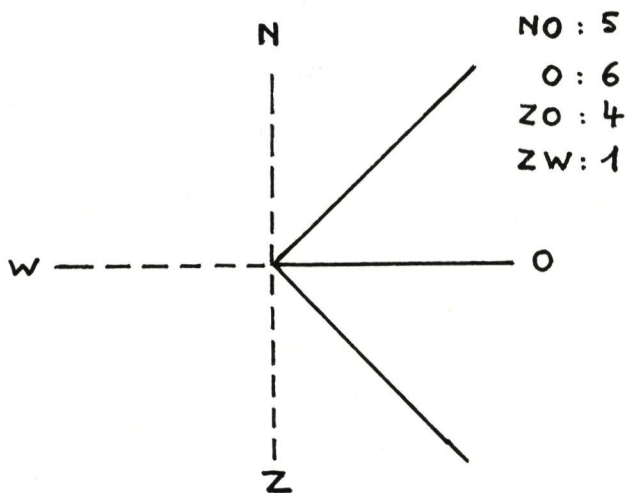

**WAARNEMINGEN VAN DE ONAFHANKELIJKE
GROEP DE PANNE Voorjaar 1981**

Januari (14 u.) Februari (4 u.)

Fig. 4 Windrichting

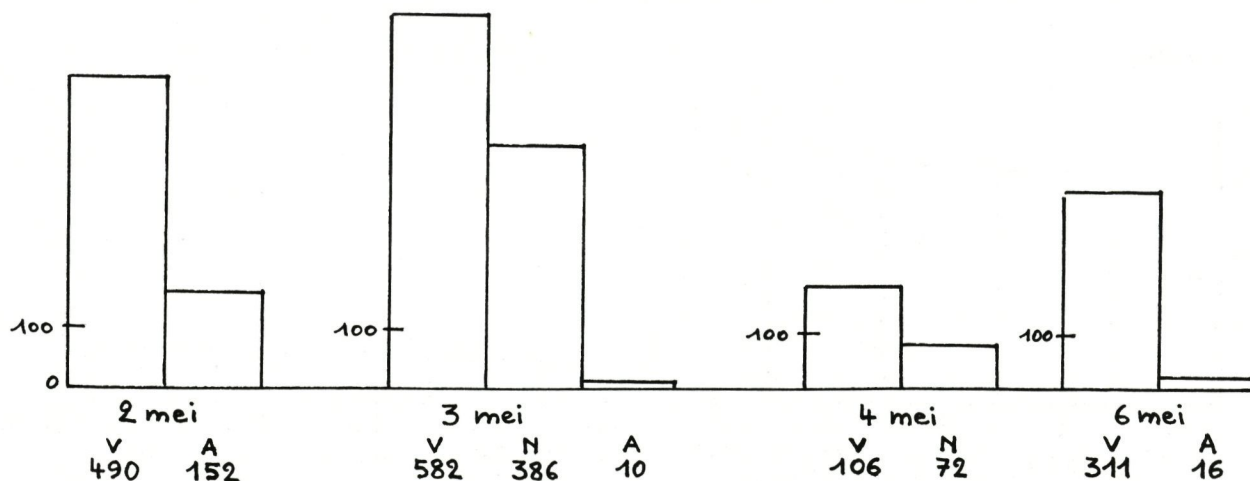
	25 soorten	17 soorten
Duiker spec	6	1
Fuut	11	/
Roodhalsfuut	4	/
Noordse Stormvogel	1	/
Jan van Gent	17	/
Blauwe Reiger	/	6
Gans spec	/	5
Bergeend	64	/
Wilde Eend	1	/
Kuifeend	11	/
Zwarte Zeeëend	440	1
Grote Zeeëend	3	1
Brilduiker	1	/
Middelste Zaagbek	3	/
Scholekster	32	12
Houtsnip	1	3
Wulp	/	1
Bonte Strandloper	1	/
Drieteenstrandloper	2	/
Grote Burgemeester	2	/
Zwartkopmeeuw	1	1
Dwergmeeuw	2	/
Drieteenmeeuw	764	6
Zeekoet	11	6
Alk	1	1
Sperwer	2	1
Sneeuwgors	3	/
Sijs	13	/
Kauw	/	1800
Roek	/	1800
Bonte Kraai	/	800
Zwarte Kraai	/	500

Een vergelijking tussen de twee waarnemingsposten op basis van deze schaarse gegevens is niet mogelijk. Daarbij moet nog vermeld worden dat de verwerking van de cijfergegevens op een enigszins andere manier gebeurt. Om een vergelijking in de toekomst mogelijk te maken, werden de najaarstellingen van 1981 samen georganiseerd en wordt er gedokterd aan een gelijkvormig verwerkingssysteem. Hierbij wil ik de heer E. Storme, verantwoordelijke van de Onafhankelijke Groep De Panne, danken voor het ter beschikking stellen van de gegevens.

B. Vercruysse, Franslaan 93, 8450 Nieuwpoort.

Fig. 5

Ornithologische korte mededelingen

Teksten voor deze rubriek worden ingewacht op het redactieadres van de Wielewaal, Langvenstraat 25, 2300 Turnhout.

Roodkeelduiker (*Gavia stellata*) met partieel albinisme.

Op 28 november 1981 zagen wij bij Cap Griz Nez in Frankrijk een Roodkeelduiker met een volledig witte kop, hals en deel van rug en borst. Partieel albinisme wordt bij zeeduikers slechts zelden waargenomen. Uit „The Audubon Society Encyclopedia of North American Birds” (1980, New York) citeren we: „Albinism is apparently rare; Gross (The incidence of albinism in North American birds) reported 5 individuals of 2 species”.

C. Steeman, St.-Benedictusstraat 82, 2510 Mortsel.

D. Colin, Hovesesteeweg 36, 2530 Boechout.

Een familie Dodaarsjes (*Tachybaptus ruficollis*)

Op 17 juni 1981 observeerde ik een familie Dodaarsjes te Erpe, Honegem. Een adult exemplaar zwom met een jong op de rug. Toen uit de oeverkant een reiger wegvloog, dook het diertje met het jong onder. Enkele seconden later kwamen eerst het jong en nadien de oudervogel terug te voorschijn. Deze laatste nam het jong opnieuw op de rug alvorens verder te zwemmen. Een tijdje later zwommen beide ouders op het water, vergezeld van hun drie jongen. Toen het begon te regenen trachtten twee jongen op de rug van een oudervogel te kruipen, doch deze laatste verzette zich hiertegen door weg te zwemmen en zelfs naar het dichtstbijzijnde jong te pikken. De jongen bleven nochtans aandringen en de oudervogel achtervolgen, echter zonder succes. Uiteindelijk gaven ze het op.

G. Lemmens, De Kerckhovelaan 8, 9310 Lede.

Blauwe Reiger (*Ardea cinerea*) - reactie Wielewaal 47: 96.

Zoals L. Bekaert terecht opmerkt behoort ander „waterwild”, zeg maar watervogels, inderdaad tot de voedselkeuze van de Blauwe Reiger. Uit zijn observaties leren we dat jonge Meerkooien (*Fulica atra*) soms deel uitmaken van zijn menu. Op 31 oktober 1980 kon ik volgende gedrags-waarneming optekenen aan het natuurgebied Blokkersdijk, nabij Antwerpen.

Rond 14.40 uur vloog een Blauwe Reiger over de plas. Toen hij na enige tijd de overzijde bereikte, kreeg hij waarschijnlijk een lekker Waterhoen (*Gallinula chloropus*) in het vizier. In elk geval dook de reiger erop af. Het Waterhoen liep nog een eindje weg, maar de Blauwe Reiger kon het toch nog net „bij de kop” grijpen. Gedurende enkele minuten liet hij het Waterhoentje, hevig klappend met de vleugeltjes, tussen hemel en aarde hangen, en wandelde dan statisch en zelfzeker naar de plas. Het Waterhoen werd

enkele malen in het water ondergedompeld. Maar plots kon het slachtoffer zich loswrikken en liep haastig weg. De reiger natuurlijk erachter. Deze laatste sloeg weer toe en greep het Waterhoen bij één der vleugels. Pluimen vlogen in het rond, terwijl enkele Kokmeeuwen (*Larus ridibundus*) krijgend boven de 2 gladiatoren vlogen. Uiteindelijk, het was 14.56 uur, kon het Waterhoen ontsnappen, en majesteus vloog de Blauwe Reiger weg en ging rusten nabij een vervallen schuilhutje...

D. Vercammen, Stan Ockersstraat 2/5, 2200 Borgerhout

Wilde Eenden (*Anas platyrhynchos*) en dode vissen.

Op 6 maart 1981 zag ik 's avonds aan Fort 4 te Mortsel het volgende: 5 Wilde Eenden namen voortdurend een dode voorn (ruim 20 cm) in hun snavel. Na wat heen en weer geschuif met de vis, was het de beurt aan de volgende eend. Na een twintigtal minuten moest ik de waarneming staken omwille van de duisternis.

Dit gedrag is me niet bekend bij Wilde Eenden, wel heb ik reeds verscheidene malen Waterhoentjes (*Gallinula chloropus*) aan dode vissen zien pikken.

L. Janssen, Liersesteenweg 81, 2510 Mortsel.

Simultaan duiken bij Brilduiker (*Bucephala clangula*)

Tijdens een waterwildtelling op 19 januari 's namiddags op het waterspaarbekken van Kluizen, kregen wij 9 Brilduikers in één telescoopbeeld. Het betrof 8 vogels in wijfjes-kleed (vermoedelijk alle immature vogels) en 1 tweedejaars mannetje. Voordien hadden wij reeds enkele individuele vogels kunnen lokaliseren op andere plaatsen van het spaarbekken. Eerst dachten wij aan het toevallig samenkomen van 9 individuen omdat we hen in eerste instantie niet meer konden lokaliseren. Spoedig echter ontdekten we dat dit niet lag aan de verspreiding van de vogels, maar wel aan een nagenoeg simultane duikactiviteit. Binnen dezelfde seconde verdween het hele groepje onder water, soms met uitzondering van 1 of 2 vogels. Ook het opduiken was merkwaardig gelijktijdig. Naar analogie met wat ook reeds bij andere duikeenden is vastgesteld (o.a. Nonnetje, *Mergus albellus*) mogen wij aannemen dat het hier ging om een sociale wijze van foerageren bij de Brilduiker.

P. van Sanden en L. Sagaert, Parklaan 14, 9000 Gent

Zwarte Stern (*Chlidonias niger*) en Tapuit (*Oenanthe oenanthe*) op trek in grote groep.

Op 23 mei 1978 verbleven aan de Twistetalsperre (Noord-Hessen, DBR), een spaarbekken, 22 Zwarte Stern. De vijver waarboven de vogels voedsel zochten was nauwelijks 4 hectare groot. Het groot aantal vogels is m.i. te verklaren doordat gedurende de hele dag een dichte mist de zichtbaarheid beperkte.

De volgende dag, bij helder weer, waren de Zwarte Stern verdwenen.

Op 10 mei 1979 zaten op een omgeploegd veld van 0,5 hectare te Volkmarsen (Noord-Hessen, DBR) 26 Tapuiten. De soort broedt niet ter plaatse, doch wel een dertigtal kilometer verder (1 tot 5 paar). Ik vermoed dat deze grote groep vogels alle doortrekkers waren, behorende tot de ondersoort *Oenanthe o. leucorhoa*. Het kan zijn dat deze ondersoort, zich op trek meer dan de nominaatvorm in grotere groepen verplaatst. Uitsluitsel heb ik echter in de geraadpleegde literatuur niet kunnen vinden.

R. de Fraine, Molenbergstraat 3, 3288 Testelt.

Zwartkop (*Sylvia atricapilla*) imiteert andere soorten

Op 9 mei 1981 hoorde ik in de late namiddag driemaal een Zwartkop zingen met telkens enkele tonen uit de zang van de Nachtegaal (*Luscinia megarhynchos*). Ik herinnerde mij vroegere waarnemingen in die aard en die hebben mij aangezet mijn notities uit vroegere jaren bijeen te zoeken: — in mei 1964 horen P. Herroelen, P. van der Meiren en P. Vandevyvere te Perk herhaaldelijk een Zwartkop zingen met in de aanhef van de zang tonen van de Zanglijster (*Turdus philomelos*), Merel (*Turdus merula*), Nachtegaal en Spotvogel (*Hippolais icterina*).

— Op 4 mei 1968 hoor ik te Zaventem (Technisch Complex Sabena, waar de soort niet broedt) een Zwartkop met in de zang korte stukjes die doen denken aan een Spotvogel.

— Op 19 april 1970 zagen en hoorden L. de Meersman en M. Janssens te Perk een Zwartkop die op een bijzonder mooie manier drie soorten imiteerde nl. Nachtegaal, Merel en Spreeuw (*Sturnus vulgaris*) (Orn. Brabant 46: 10).

— Op 3 mei 1971 hoor ik in mijn tuin te Melsbroek een Zwartkop met in de aanhef van zijn zang duidelijke tonen van de Kneu (*Carduelis cannabina*), Spotvogel en Bosrietzanger (*Acrocephalus palustris*); na enig zoeken zie ik de vogel tweemaal op die manier zingen, de derde keer zingt de Zwartkop zijn normaal deuntje.

— Op 28 april 1978 en volgende dagen hoor ik in mijn tuin te Melsbroek regelmatig een Zwartkop zingen die mooi een Nachtegaal, een Spotvogel en een Bosrietzanger imiteert. Op een zekere dag waren de imitaties van de Spotvogel zo goed en duurden ze zo lang dat ik met mijn verrekijker naar buiten kwam om vast te stellen dat het dezelfde Zwartkop was.

Imitaties door de Zwartkop zijn niet nieuw want in 1907 somde E. Howard (The British Warblers) 13 soorten op door de Zwartkop nagebootst; vanaf 1964 kwam de Fitis (*Phylloscopus trochilus*) er ook bij (British Birds 59: 198, 502). In 1973 en 1974 stelde J. Fouarge een gedeeltelijke imitatie vast van de Fitis en het gefrazel van de Boerenzwaluw (*Hirundo rustica*); dezelfde Zwartkop eindigde verschillende zangstrofen met motieven uit de zang van de Koolmees (*Parus major*) (Aves 11: 127).

Uit Duitsland bericht H. Wiehe (Orn. Mitt. 27: 42) ook over imitaties door de Zwartkop van Nachtegaal en Bosrietzanger (tot in de derde week van september).

Het is wel opvallend dat een Zwartkop waarvan het zangtype gerekend wordt tot de categorie van de Vink (gestructureerde zang, zangstrofen van beperkte duur door een stille periode) in zijn eigen zang stukken opneemt van soorten die gerekend worden tot het zangtype van de Veldleeuwerik (gestructureerde zang zonder onderbrekingen); zie hierover P. Bondesen bij Parent 1976, Aves 13: 55-56).

P. Herroelen, Van Asschestraat 33, 1910 Melsbroek.

Boomkruipers (*Certhia brachydactyla*) voedselzoekend op gebouwen.

Vroeger had ik reeds vastgesteld dat Boomkruipers regelmatig weidedaaltjes afzoeken naar voedsel. Zowel metalen als betonnen paaltjes komen voor de voedseljacht in aanmerking.

Dat Boomkruipers ook muren van oude gebouwen afzoeken naar voedsel was me onbekend.

Op 18 januari 1981 kon ik te Aalst 2 Boomkruipers waarnemen, die samen met 2 Koolmezen (*Parus major*) een oude muur afzochten. Telkens de Boomkruiper aan het dak van het gebouw kwam vloog hij opnieuw naar beneden om heel behendig tegen de muur weer naar boven te klauteren. Waarschijnlijk zijn het vooral spinnen en poppen van insecten die in de barsten van de stenen schuilen, die als slachtoffer vallen.

Na een kwartiertje vloog plots een groepje Putters (*Carduelis carduelis*) laag over het gebouw, onmiddellijk verlieten de Boomkruipers luid roepend de muur, om in een struikje te gaan schuilen voor een ♀ sperwer dat hier overwintert. Op de plaats van de waarneming zijn er geen bomen in de omgeving uitgezonderd enkele kleine struikjes, waarschijnlijk door gebrek aan bomen zijn deze Boomkruipers op muren van gebouwen overgeschakeld.

De Rotskruiper (*Tichodroma muraria*) zou volgens de literatuur in de winter vaak op stenen gebouwen voorkomen, van de Boomkruiper is hiervan nergens melding.

P. Mannaert, Varkensmarkt 8, 9300 Aalst.

Eigenaardig gedrag bij kraaien.

Enige tijd geleden werd in het Dendermondse te Vlassenbroek langs de Schelde een Bonte Kraai

(*Corvus corone cornix*) waargenomen die heen en weer vloog met een leeg potje „Becel” in de snavel.

Vorig jaar (1980) werd langs de Dender een Zwarte Kraai (*C.c. corone*) gezien die een stuk van een groen luchtballonnetje in de snavel had. In beide gevallen schenen de kraaien veel belangstelling te hebben voor vreemde voorwerpen. We kunnen ons de vraag stellen wat eigenlijk het doel is van dit vreemde gedrag. Uit waarnemingen blijkt dat op kraaieslaapplaatsen de meest uiteenlopende voorwerpen te vinden zijn, aangebracht door de kraaien en afkomstig van stortplaatsen. In de literatuur heb ik hierover weinig gevonden.

P. Mannaert, Varkensmarkt 8, 9300 Aalst.

Foto: W. Hamelinck

Huismus (*Passer domesticus*) met misvormde snavel

Tijdens de zomer van 1977 vond ik in mijn tuin een dood mannetje Huismus met sterk misvormde snavel (zie foto). De vogel was zeer mager en leek sterk onderkomen.

W. Hamelinck, Vrouwstraat 22, 9970 Kaprijke.

Winterbouw van een nest bij Ringmus (*Passer montanus*)

Te Waarmaarde (W.-VI.) hangen nestkasten met een niet-selectieve invliegopening. Een gedeelte daarvan is dan ook bewoond door Ringmussen. Eén van die nestkasten hangt in een oude boomgaard. In 1980 broedde er een Ringmus in. Er waren 2 legfels. Het enige jong dat opgroeide uit het tweede legfel werd geringd op 24 juli 1980. Het moet kort daarop zijn uitgevlogen. Ongeveer 1 maand later werd de nestkast nog eens gecontroleerd en het zeer slordig bouwsel van de Ringmus werd gedeeltelijk verwijderd. Enkel de bodem van het nest bleef nog aanwezig. Tijdens een volgende inspectieronde op 14 december 1980 met de bedoeling de nestkast grondig te reinigen, troffen we weer een volledig nest aan. Het zou ons niet opgevallen zijn moest het nest niet grotendeels samengesteld geweest zijn met veren van de Izegemse koekoek (grote kippensoort met opvallende zwart-wit gebandeerde pluimen). De veren waren afkomstig van kippen welke slechts 1 maand daarvoor door de nieuwe huurder waren meegebracht. Wel degelijk een bewijs dat de nestbouw in de laatste maand moet hebben plaatsgevonden. Wij hebben het nest laten zitten en ook in 1981 kwam de Ringmus in die kast broeden.

P. van Sanden en L. Sagaert, Parklaan 14, 9000 Gent.

Erratum

J. Desmet, 1982. Eens een aangescherpte pen pro natuurbehoud: James Ensor. *Wielewaal* 48: 190-192. Pagina 190, rechter kolom, 8ste regel, lees: „Ongehoord, want tot op de dag van vandaag werden niet eens de aangesloten leden (van de respectievelijke verenigingen) van deze nochtans interessante stof in kennis gebracht”.

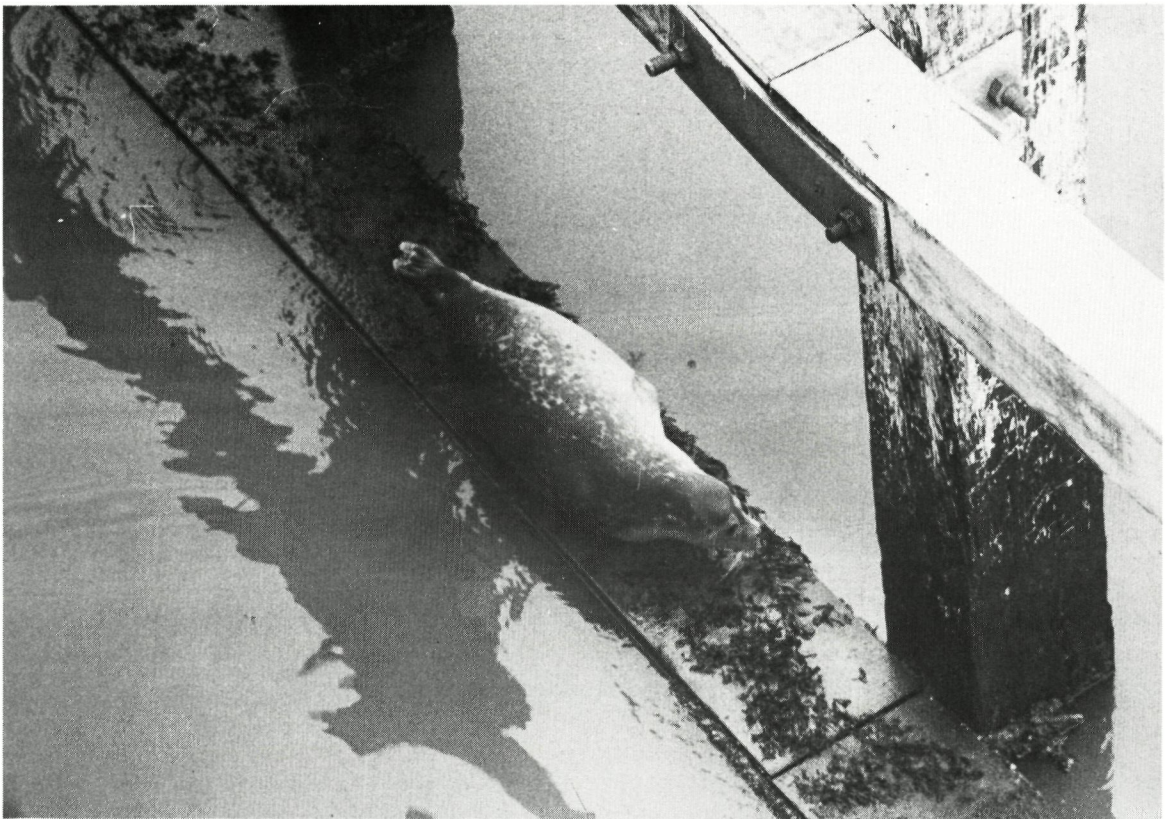
Zeezoogdieren aan de Belgische kust in 1981, met een beschrijving van de eerste vondst in België van een Gestreepte Dolfijn (*Stenella caeruleoalba*)

door J. van Gompel

1981 is een goed jaar geworden wat het aantal waarnemingen betreft aan onze kust van zeezoogdieren. Een eerste mededeling verscheen reeds in het maartnummer van de *Wielewaal*. In het hiernavolgend verslag geven we een overzicht van alle bekende gegevens van 1981.

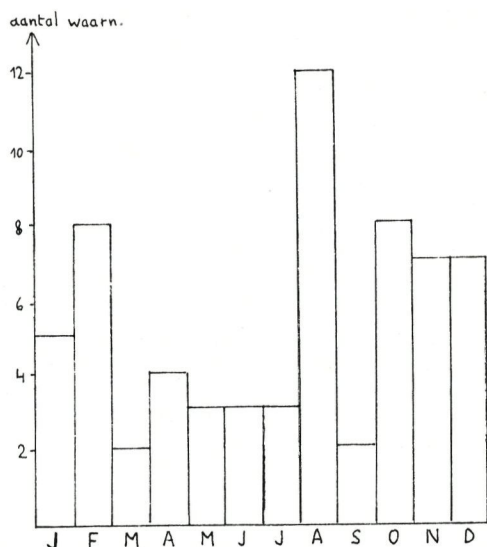
Vooreerst waren er een groot aantal waarnemingen van zeehonden (behorend tot de Robben - *Phocidae*): 11 gevallen in 1981, waarvan 2 keer twee exemplaren samen (zie tabel 1). Ter vergelijking: van 1960 tot nu waren er 71 waarnemingen en vondsten, met duidelijke pieken in de maanden februari en augustus (zie fig. 1). Ook nu betrof het zeer waarschijnlijk steeds de **Gewone Zeehond** (*Phoca vitulina*). De Grijs-

Zeehond (*Halichoerus grypus*) werd tot nog toe nog maar een 5-tal keer in België waargenomen. De meeste zeehonden voor onze kust zijn wellicht afkomstig van de kolonie van het Washgebied (Engeland). Dit werd nog eens bevestigd door het gemerkte exemplaar in juli. Veelal betreft het afgedwaalde of zieke, jonge dieren. Twee dergelijke diertjes werden overgebracht naar het gespecialiseerde verzorgingscentrum in Pieterburen bij Groningen in Nederland. Na verzorging worden ze gelost in de Waddenzee waar ze zich kunnen aansluiten bij de er nog aanwezige populatie. Vroeger kwamen deze diertjes nogal eens in de uitstalramen van viswinkels terecht. Sinds vorig jaar is de Zeehond in België echter een wettelijk beschermde diersoort.

Zeehond, haven Blankenberge, december 1981.

Foto: J. van Gompel

Figuur 1: Waarnemingen van Zeehonden aan de Belgische kust en de Schelde, 1960-1981.

(69 waarn., waarvan 5 zonder datum)

Observations of Seals at the Belgian coast and the Scheldt, 1960-1981 (69 observ, 5 without exact date).

Bij de Walvisachtigen (*Cetaceae*) en meer bepaald de tandwalvissen (*Odontoceti*), zijn de twee frequentst aan onze kust waargenomen soorten de Bruinvis (*Phocoena phocoena*) en de Tuimelaar (*Tursiops truncatus*).

Van de Tuimelaar waren er in 1981 geen waarnemingen; de laatste vondst dateert van december 1979, daarvoor in 1966 en 1963.

Van de **Bruinvis** was er wel één vondst en een waarneming: een dood ex. van 130 cm lengte spoelde aan te Blankenberge op 13 februari. Het werd overgebracht naar het Rijksstation voor de Zeevisserij te Oostende. Een autopsie bracht aan het licht dat het dier was overleden aan een infectieziekte. De Bruinvis is nog steeds de talrijkste van de *Cetacea* aan onze kust, zij het zeldzamer dan vroeger. Sinds 1960 zijn er in totaal 16 vondsten (zie fig. 2); de vorige dateert van mei 1977. Op 24 december werden 2 levende Bruinvissen waargenomen op de Schelde door G. Burggraeve.

Verder waren er in 1981 nog twee vrij spectaculaire waarnemingen:

Op 11 januari werd in de Schelde ter hoogte van de Zandvlietsluis een dolfinachtige waargenomen. Gezien de grootte en de bleke kleur ging het vermoedelijk om een **Witte Dolfijn** of Beluga (*Delphinapterus leucas*), een soort waarvan

datum	aantal	plaats	waarnemer(s)	bijzonderheden
7.2.81	1 juv.	De Panne	gevangen in visnet, door J. Jacques overgebracht naar Nieuwpoort	1,05 m, 30 kg. op 8 febr. overgebracht naar Pieterburen.
14.2.81	2	Kwintebank voor Westkust	sportvisser	herhaalde malen waargenomen.
21.2.81	1	Wenduine	BJN-excursie	zwemmend voor kust
mei '81	1	De Haan	kruinetvisser (med. G. Rappé)	
mei '81	2	Wenduine	sportvisser	mogelijk zelfde als vorig geval
4 en 5.7.81	1 juv.	Blankenberge haven	J. van Gompel	had merkteken (352), afkomstig van Wash.
18.8.81	1 juv.	Blankenberge strand	J. van Gompel	erg verzwakt, overgebracht naar Pieterburen maar overleed onderweg. Autopsie bracht een hartafwijking aan het licht.
31.8.81	1 waarsch. juv.	Middelkerke	med. in <i>Marswin</i> nr. 5, 81	rustend op golfbreker
4.11.81	1	Nieuwpoort vaargeul	pers. med. D. Raes en J. Borrey	overgebracht naar Pieterburen
11.11.81	1	Oostende	sportvisser op staketsel (med. VWG Oostende)	zwemmend in zee
3.12.81 en later	1 juv.	Blankenberge Vaargeul	J. van Gompel	bleef overwinteren

Tabel 1: Waarnemingen van Zeehonden aan de Belgische kust in 1981.
Observations of Seals at the Belgian coast in 1981.

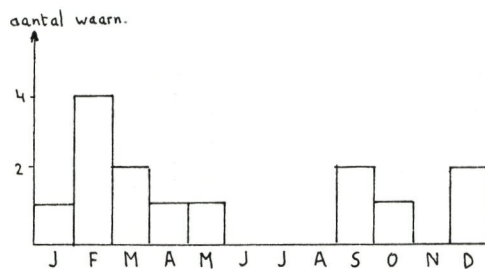
Gestreepte Dolfijn op strand te Wenduine.

Foto: J. van Gompel

bekend is dat ze regelmatig grote rivieren opzweemt. Deze waarneming werd bevestigd toen de volgende week met zekerheid een Beluga werd waargenomen in de Oosterschelde. Ook in december 1980 was er al een (waarschijnlijk steeds dezelfde) waargenomen in de baai van Ems op de Nederlands-Duitse grens (med. W. Desmet in *Marswin*, het mededelingsblad van de Vlaamse Vereniging voor de Bestudering van Zeezoogdieren). De Witte Dolfijn is een arctische soort (o.a. Groenland, Finse en Noorse kusten). In Nederland werd ze al vroeger waargenomen (laatste keer in 1966), ook 1 keer in Frankrijk (1949). Uit België is alleen een zeer oude waarneming uit 1711 (!) bekend, toen eveneens een exemplaar de Schelde opzwom (Desmet 1974).

Op 25 oktober spoelde op het strand tussen Blankenberge en Wenduine een dode maar nog vrij verse **Gestreepte Dolfijn** (*Stenella caeruleoalba*) aan. Deze had een lengte van 1,75 m, waaruit, samen met het aantal tanden, kan afgeleid worden dat het om een nog onvolwassen exemplaar ging. Zeer waarschijnlijk hetzelfde dier strandde 1 week vroeger reeds te Bredene, toen nog levend maar duidelijk ziek, maar verdween toen terug na hoogwater.

De Gestreepte Dolfijn heeft net als de Gewone

Figuur 2: Waarnemingen van de Bruinvvis aan de Belgische kust, 1960-1981. (16 waarn., 2 zonder juiste datum).

Observations of Porpoise at the Belgian coast, 1960-1981. (16 observ., 2 without exact date).

Dolfijn een typische spitse snuit, maar is er steeds van te onderscheiden door de donkere zijstreep en de kleine zwarte streep naar de borstvin toe. (zie foto). Overigens vertoont deze soort nogal wat variatie in kleur waardoor ze ook al onder verscheidene namen werd beschreven. Het betreft hier de eerste waarneming voor België en de tweede voor de Noordzee. Naast één oude waarneming in de Kanaalzone was er slechts één vondst in 1967 in Nederland.

De Gestreepte Dolfijn is een zuidelijke (Atlantische Oceaan en Middellandse Zee) en pelagische soort (leeft dus in volle zee en mijdt de kusten) (Vanden Brink 1977). De laatste jaren zouden er wel frequenter zijn waargenomen langs de Z-kust van Bretagne.

We willen graag dit verslag besluiten met een oproep aan allen die aan onze kust waarnemingen doen van levende of dood aangespoelde zeezoogdieren, hiervan melding te doen bij de auteur (050/41 55 41) of bij Dr. W. Desmet, voorzitter van de Vlaamse Vereniging voor de Bestudering van Zeezoogdieren (031/66 99 49).

Bibliografie

- Desmet W.M.A., 1974. Inventaris van de Walvisachtigen (*Cetaceae*) van de Vlaamse kust en de Schelde. *Bull. Kon. Belg. Instit. Nat. Wet.* 50.1 (156 p.)
- Rappé G., 1980. Gekende gegevens van Zeehonden in de jaren '60 en '70. *Tuimelaar* nr. 3: 42-43.
- Vanden Brink F.H., 1977. *Zoogdierengids*. Elsevier, Amsterdam-Brussel.
- Marswin*, 1981. *Mededelingsblad van de Vlaamse Vereniging voor de Bestudering van Zeezoogdieren* 2: nr. 1-5.

Samenvatting

1981 was een goed jaar voor wat betreft het aantal waarnemingen van Zeezoogdieren aan de Belgische kust. 11 waarnemingen van Zeehonden (*Phoca vitulina*) (cfr. 71 in totaal vanaf 1960), waarvan tweemaal twee

Gestreepte Dolfijn (*Stenella caeruleoalba*) op strand te Wenduine.

Foto: J. van Gompel

exemplaren samen, en één gemerkt exemplaar afkomstig van de Wash in Engeland. Bij de *Cetaceae* (Walvisachtigen): 1 vondst en 1 waarneming van een Bruinvis (*Phocoena phocoena*), het 16e geval vanaf 1960. Verder ook een waarneming van een Beluga (*Delphinapterus leucas*), dit is de eerste recente waarneming voor België, en een eerste vondst voor België en de tweede voor de Noordzee van een Gestreepte Dolfijn (*Stenella caeruleoalba*).

Summary

1981 was a good year for observations of Sea-mammals

at the Belgian coast. 11 observations of Seals (*Phoca vitulina*) (cfr. 71 in total since 1960), with twice 2 specimens together and 1 marked specimen from the Wash (England). *Cetaceae*: 1 dead Porpoise (*Phocoena phocoena*) was found (16th case since 1960) and two living specimens were observed. The first observation in recent years of a Beluga (*Delphinapterus leucas*) and the first observation for Belgium (and second for the Nordsea) of a Striped Dolphin (*Stenella caeruleoalba*).

Dr. J. van Gompel, J. de Troozlaan 53, 8370 Blankenberge.

Foto: F. Cuvelier

In dankbare herinnering

JOZEF AERTS

Botanicus, dialectoloog, dichter.
Ridder in de Orde van Leopold II.

Geboren te Turnhout op 30 november 1909,
overleden te Leuven op 4 januari 1982.

Jos Aerts. Padvinder-verkenner en een van de pioniers van Wielewaalafdeling Turnhout. Eén van de eerste bestuursleden, die zijn hele verdere leven trouw bleef aan zijn vereniging. Auteur van meerdere waardevolle bijdragen in ons maandblad. Eén van onze eerste en beste „botanisten”, die zich een gewaardeerd veldmedewerker en vriend van Prof. Dr. P. van der Veken mocht noemen. Een bescheiden, goed, wijs en diep gelovig mens, een Kempenzoon.

Laten we Jos zelf aan het woord:

'n Ruit uit 'n glas
maar hoe schoon het was,
wat ik erdoor heb gezien:
enig, onuitsprekelijk bovendien.
Onuit... Nog één gebaar.
M'n werktafel was m'n altaar.
Voor de allerlaatste maal
spreid ik 'n vloeipapieren dwaal.
M'n „bloemen” epistel-,
m'n „woorden” evangeliekant.
Ik blader met trage hand...
Eruit stijgt m'n geest, m'n leven.
God, laat hem in schoonheid zweven:
- zwerven door Uw Natuur...
Vrienden, dit is het grote Uur.
Ik hoor de klik.
Nog één wee... moedige blik...
'k Leefde toch zo gaarne in m'n land,
m'n Kempen-, m'n Vlaanderland!
Het woord is nu,
m'n God, aan U.

Bij de uitvaart bracht Albert Vermeijen volgende afscheidsgroet:

Dag Jos,

- Wielewalers en natuurbeschermers brengen U een laatste groet.
- Dag vriend. Kenmerkend voor uw aard waren de eerste woorden waarmee ge jong en oud begroette bij een bezoekje: „Ha, komt erin!”
- Dag natuurkenner. Over het verdwijnen van uw uitverkoren plekjes zei je altijd: „In al die tijd is er maar één letter veranderd: de heide is weide geworden”.
- Dag natuurbeschermers. De laatste jaren is uw kijk op de dingen geëvolueerd van „de vooruitgang heeft haar rechten” naar „de natuur heeft het eerstgeboorterecht”.
- Dag raadgever. Talrijk zijn degenen, zowel jeugdigen als volwassenen, die ge door hun moeilijkheden hielp.
- Dag baanbreker. Ge waart een baanbreker zoals ge aan anderen voorhield: „bewandel onbetreden paden, breek banen”, en er zachtjes aan toevoegend „breek nooit mensen”.
- In onze herinnering zult ge verder leven, niet alleen als een fijnzinnig kunstenaar die ons een gemeentelijk bloemenalbum en woordenboek schonk, maar vooral als een nobel mens.
- Dank U, Jos, voor de bergen werk die ge verzetste voor onze vereniging.

Dag Jos,

Dag woord- en levenskunstenaar, dag onbekende dichter, dag stille, noeste werker, dag vrolijke verteller, dag bloeiende orchidee, dag geduldige plantenkenner, dag rustige speurder, dag ongediplomeerd professor...

Vaarwel oudste groene jongen van Turnhout, vaarwel stipte en blijmoedige gast, vaarwel bescheiden, wijze kerel, vaarwel vrome, minzame man, vaarwel vader zonder, doch met veel kinderen, vaarwel onvergetelijke vriend, vaarwel Jos... tot ziens.

Zeldzame planten in de Turnhoutse Kempen - aflevering 5

door Albert Vermeijen

1980: het seizoen einde was onvergetelijk. Eind oktober vond ik op de modderbanken van liefst vier vijvers het Waterlepelje (*Ludwigia palustris* (L.) ELLIOTT). De mooiste beloning voor mijn speuren kwam echter een week later: bij een ijzige koude ontdekte ik op Allerheiligendag weer een kuil met het Waterlepelje. Ongelooflijk was de overvloed waarin het op deze laatste vindplaats voorkwam. En dan te bedenken dat deze — door de Voorzienigheid gespaarde? — poel midden in een ruilverkaveling ligt. Op deze belangrijke waarnemingen kom ik later in een afzonderlijk artikel terug.

1980: een voor mij groot aantal nieuwe aanwinsten voor de flora in het Turnhoutse, zoals: *Amaranthus caudatus* L. Kattestaartamarant, *Cardaminopsis arenosa* (L.) HAYEK Zandscheefkelk, *Carex pairae* F.W. SCHULTZ Stekelzegge, *Carum carvi* L. Karwij, *Chrysplenium alternifolium* L. Verspreidbladig Goudveil, *Elatine hexandra* (LAPIERRE) DC. Steeleelatine, *Galium cruciata* (L.) SCOP. Kruisbladwalstro, *Lepidium ruderales* L. Steenkruidders, *Mycelis muralis* (L.) DUM. Muursla, *Potentilla inclinata* VILL. Grijsje Ganzerik, *Prunus padus* L. Vogelkers, *Ranunculus circinatus* SIBTH. Stijve Waterranonkel, *Ranunculus sardous* CRANTZ Behaarde Boterbloem, *Sagina apetala* ARD. Tengere Vetmuur, *Sanicula europaea* L. Heelkruid, *Sedum album* L. Wit Vetkruid, *Senecio congestus* (R. BROWN) DC. Moerasandijvie en *Sium latifolium* L. Grote Waterpeppe. Ook werd een nieuwe groeiplaats van *Sparganium angustifolium* MICHAUX Drijvende Egelskop gevonden. Hiervan werd melding gemaakt in de bijdrage die verscheen in *Wielewaal* 48: 35-37.

1980: 511 uren speurwerk leverden 598 nieuwe uurhokgegevens voor de plantenatlas op.

1980: een jaar waarop ik met grote voldoening terugblik.

Onderstaande gegevens werden opgetekend tussen 26 augustus en 31 december 1980. Rest mij nog de heren G. Luyts (GL) en L. Smets (LS) te danken voor hun waardevolle inlichtingen.

1451 *Agrostis vinealis* SCHREB. - Zandstruisgras
Oud-Turnhout, mulle zandgrond, B6.41.14, 7-9-1980
Tielen, mulle zandgrond, C5.17.14, 3-10-1980

1422 *Alopecurus myosuroides* HUDS. - Duist
Tielen, omgewoelde wegrand, C5.17.33, 12-10-1980

***Amaranthus caudatus* L. - Kattestaartamarant**
Beerse, ruderaal terrein, B5.46.14, 20-9-1980
Sierplant uit tropisch Afrika en Azië, zelden verwilderd of adventief.

1029 *Artemisia absinthium* L. - Absint-alsem
Beerse, ruderaal terrein, B5.46.14, 20-9-1980

1152 *Baldellia repens* (LAM) VAN OOSTSTR. ex LAWALREE - Kruipende Waterweegbree
Retie, zandplaat langs sloot, B6.53.32, 28-9-1980

621 *Berula erecta* (HUDS.) COVILLE - Kleine Waterpeppe
Retie, sloot, B6.53.41, 7-9-1980
Retie, sloot, B6.53.43, 13-9-1980
Retie, sloot, B6.53.32, 28-9-1980

1011 *Bidens cernua* L. - Knikkend Tandzaad
Lichtaart, vijverrand, C5.17.41, 25-10-1980
Kasterlee, vijverrand, C5.18.22, 1-11-1980
Kasterlee, vijverrand, C5.18.32, 2-11-1980
Kasterlee, vijverrand, C5.18.33, 2-11-1980

711 *Buddleja davidii* FRANCH. - Vlinderstruik
Ravels, bosrand, B5.38.21, 19-10-1980

1185 *Calla palustris* L. - Slangewortel
Lichtaart, vijver, C5.18.13, 26-10-1980

1370 *Carex vesicaria* L. - Blaaszegge
Mol, slootrand, B6.53.21, 31-8-1980

238 *Ceratophyllum demersum* L. - Gedoornnd Hoornblad
Tielen, vijver, C5.17.13, 3-10-1980
Lichtaart, vijver, C5.17.41, 25-10-1980
Kasterlee, vijver, C5.18.22, 1-11-1980
Kasterlee, vijver, C5.18.33, 2-11-1980

100 *Claytonia perfoliata* DONN ex WILLD. - Winterpostelein
Retie, moestuin, B6.53.43, 5-10-1980

519 *Coronopus didymus* (L.) SMITH - Kleine Varkenskers
Beerse, ruderaal terrein, B5.46.14, 20-9-1980

447 *Corydalis claviculata* (L.) DC. - Rankende Helmbloem
Oud-Turnhout, droge heidegrond tussen Pijpestrootje, B6.41.14, 7-9-1980 (GL)

Winterpostelein (*Claytonia perfoliata*)

Foto: A. Vermeijen

734 *Cuscuta epithymum* (L.) L. - Klein Warkruid
Mol, eertijds afgebrande heide, op *Calluna vulgaris* (L).
Struikheide, B6.53.22, 21-9-1980

442 *Drosera intermedia* HAYNE - Kleine Zonnedaauw
Kasterlee, vijverrand, C6.11.33, 28-8-1980

441 *Drosera rotundifolia* L. - Ronde Zonnedaauw
Retie, dopheideberm, B6.53.32 - 28-9-1980

1312 *Eleocharis multicaulis* (SMITH) SMITH
Veelstengelige Waterbies
Kasterlee, heideplas, C6.11.23, 27-9-1980 (LS)

1156 *Elodea nuttallii* (PLANCH.) ST. JOHN -
Smalbladige Waterpest
Tielen, vijver, C5.17.13, 3-10-1980
Lichtaart, vijver, C5.17.41, 25-10-1980

466 *Erysimum cheiranthoides* L. - Steenraket
Beerse, ruderaal terrein, B5.46.14, 20-9-1980
Kasterlee, akker, C5.18.22, 1-11-1980

184 *Euphorbia lathyris* L. - Kruisbladige Wolfsmelk
Tielen, wegberm, C5.17.31, 12-10-1980

1511 *Festuca arundinacea* SCHREB. - Rietzwenkgras
Retie, vijverrand, B6.53.43, 5-10-1980

930 *Galium saxatile* L. - Liggend Walstro
Mol, bosrand, B6.53.23, 31-8-1980

716 *Gentiana pneumonanthe* L. - Klokjesgentiaan
Mol, Ronde Put, B6.53.24, 27-9-1980
Retie, heideberm, B6.53.32, 28-9-1980

1502 *Glyceria declinata* BREB. - Getand Vlotgras
Turnhout, ruderaal terrein, B5.38.31, 30-8-1980

1007 *Guizotia abyssinica* (L. f.) CASS.
Arendonk, ruderaal terrein, B6.42.24, 18-10-1980

418 *Hypericum elodes* L. - Moerashertshooi
Kasterlee, vijver, C5.18.23, 30-10-1980
Kasterlee, vijver, C5.18.32, 2-11-1980

420 *Hypericum tetrapterum* FRIES - Gevleugeld
Hertshooi
Retie, kanaaldijk, B6.53.43, 13-9-1980

132 *Illecebrum verticillatum* L. - Grondster
Retie, zandweg, B6.53.41, 7-9-1980
Oud-Turnhout, zandweg, B6.41.14, 7-9-1980
Mol, zandweg, B6.53.22, 21-9-1980
Retie, zandweg, B6.53.32, 28-9-1980
Retie, zandweg, B6.53.34, 28-9-1980
Mol, zandweg, B6.53.44, 5-10-1980

***Juncus canadensis* J. GAY ex LAHARPE -**
Canadese Rus
Kasterlee, heideplas, C6.11.23, 27-9-1980 (LS)
Kasterlee, vijverrand, C5.18.12, 30-10-1980
Kasterlee, vijverrand, C5.18.23, 30-10-1980

411 *Lathyrus sylvestris* L. - Boslathyrus
Ravels, slootrand, B5.28.44, 19-10-1980

656 *Ludwigia palustris* (L.) ELLIOTT - Waterlepeltje
Lichtaart, modderbanken langs vier vijvers, C5.17.41,
25-10-1980
Kasterlee, vijver, C5.18.22, 1-11-1980

1148 *Luronium natans* (L.) RAFIN -
Drijvende Waterweegbree
Retie, waterloop, B6.53.43, 13-9-1980

755 *Lycopsis arvensis* L. - Kromhals
Kasterlee, ruderaal terrein, C6.11.33, 28-8-1980
Beerse, ruderaal terrein, B5.46.14, 20-9-1980
Kasterlee, wegberm, C5.18.41, 8-11-1980

542 *Malva neglecta* WALLR. - Klein Kaasjeskruid
Tielen, wegberm, C5.17.12, 3-10-1980
Ravels, ruderaal terrein, B5.38.42, 19-10-1980
Lichtaart, droge slootrand, C5.17.41, 25-10-1980
Kasterlee, wegberm, C5.18.32, 2-11-1980

892 *Melampyrum pratense* L. - Hengel
Tielen, dreef, C5.17.13, 3-10-1980

Hengel (*Melampyrum pratense*) Foto: A. Vermijen

675 *Myriophyllum spicatum* L. - Aarvederkruid
Tielen, vijver, C5.17.13, 3-10-1980
Retie, vijver, B6.53.43, 5-10-1980
Lichtaart, vijver, C5.17.41, 25-10-1980

234 *Nymphaea alba* L. subsp. *alba* - Witte Waterlelie
Arendonk, ven, B6.43.34, 31-8-1980

***Panicum dichotomiflorum* MICHAUX**
Beerse, ruderaal terrein, B5.46.14, 4-10-1980
graanadventief uit Noord-Amerika.

***Panicum miliaceum* L. - Pluimgierst**
Retie, omgewoelde wegberm, B6.53.34, 28-9-1980
Tielen, wegberm, C5.17.13, 3-10-1980
adventief, waarschijnlijk afkomstig uit Midden-Azië.

***Papaver somniferum* L. - Maankop**
Beerse, ruderaal terrein, B5.46.14, 4-10-1980
adventief uit het Middellandse Zeegebied.

646 *Pastinaca sativa* L. subsp. *sativa* - Pastinaak
Kasterlee, wegberm, C5.18.44, 1-11-1980

567 *Polygala serpyllifolia* HOSE -
Liggende Vleugeltjesbloem
Retie, dopheideberm, B6.53.32, 28-9-1980

1210 *Polygonatum multiflorum* (L.) ALL.
Veelbloemige Salomonszegel
Tielen, houtkant, C5.17.31, 12-10-1980

97 *Polygonum amphibium* L. - Veenwortel

Retie, sloot, B6.53.43, 13-9-1980

44 *Polypodium vulgare* L. subsp. *vulgare* - Eikvaren

Retie, bosrand, B6.53.34, 28-9-1980

1170 *Potamogeton crispus* L. - Gekroesd Fonteinkruid

Tielen, vijver, C5.17.13, 3-10-1980

Lichtaart, vijver, C5.17.41, 25-10-1980

1178 *Potamogeton polygonifolius* POURR. - Duizendknoopfonteinkruid

Mol, sloot, B6.53.21, 31-8-1980

Retie, sloot, B6.53.41, 7-9-1980

Retie, vijver, B6.53.32, 28-9-1980

Retie, sloot, B6.53.33, 28-9-1980

Retie, sloot, B6.53.34, 28-9-1980

Mol, sloot, B6.53.44, 5-10-1980

Kasterlee, sloot, C5.18.23, 30-10-1980

Kasterlee, beek, C5.18.42, 1-11-1980

297 *Potentilla intermedia* L. - Middelste Ganzerik

Lichtaart, wegrand, C5.17.41, 25-10-1980

1002 *Pulicaria dysenterica* (L.) BERNH. - Heelblaadjes

Retie, slootrand, B6.53.43, 13-9-1980

218 *Ranunculus sceleratus* L. - Blaartrekkende Boterbloem

Retie, kanaaloever, B6.53.43, 13-9-1980

Beerse, zandplaat, B5.46.14, 20-9-1980

1326 *Rhynchospora alba* (L.) VAHL. - Witte Snavelbies

Mol, Ronde Put, B6.53.24, 21-9-1980

Kasterlee, heideplas, C6.11.23, 27-9-1980 (LS)

88 *Rumex palustris* SMITH - Moeraszuring

Mol, kanaaldijk, B6.53.23, 31-8-1980

Beerse, kanaaldijk, B5.46.14, 20-9-1980

Arendonk, kanaaldijk, B6.31.44, 21-9-1980

152 *Saponaria officinalis* L. - Zeepkruid

Beerse, kanaaldijk, B5.46.14, 20-9-1980

Tielen, wegrand, C5.17.34, 25-10-1980

1308 *Scirpus cespitosus* L. - Veenbies

Mol, Ronde Put, B6.53.24, 21-9-1980

1323 *Scirpus fluitans* L. - Vlottende Bies

Mol, sloot, B6.53.21, 31-8-1980

Mol, Ronde Put, B6.53.24, 21-9-1980

Retie, vijver, B6.53.43, 5-10-1980

Mol, sloot door weide, B6.53.44, 5-10-1980

Lichtaart, vijverrand, C5.17.41, 25-10-1980

Kasterlee, vijver, C5.18.23, 30-10-1980

Kasterlee, vijver, C5.18.33, 2-11-1980

Mottenkruid (*Verbascum blattaria*)

Foto: A. Vermeijen

Zeepkruid (*Saponaria officinalis*)

Foto: A. Vermeijen

***Setaria italica* (L.) BEAUV. - Trogierst**

Ravels, ruderaal terrein, B5.38.42, 19-10-1980
graanadventief uit Zuid-Europa.

150 *Silene armeria* L. - Pekbloem

Beerse, ruderaal terrein, B5.46.14, 20-9-1980

Turnhout, straatkant, B5.48.13, 31-10-1980

460 *Sisymbrium altissimum* L. - Hongaarse Raket

Beerse, ruderaal terrein, B5.46.14, 4-10-1980

981 *Solidago virgaurea* L. - Guldenroede

Tielen, houtkant, C5.17.13, 3-10-1980

***Sorghum halepense* (L.) PERS. - Wilde Sorgo**

Beerse, ruderaal terrein, B5.46.14, 4-10-1980
adventief uit Zuid-Europa.

1193 *Sparganium erectum* L. - Grote Egelskop

Retie, slootrand, B6.53.32, 28-9-1980

136 *Spergula morisonii* BOREAU - Heidespurrie

Oud-Turnhout, droge heide, B6.41.14, 7-9-1980

504 *Teesdalia nudicaulis* (L.) R. BROWN - Klein Tasjeskruid

Mol, droge wegrand, B6.53.44, 5-10-1980

1197 *Typha angustifolia* L. - Kleine Lisdodde

Retie, vijverrand, B6.53.43, 5-10-1980

908 *Utricularia intermedia* HAYNE - Plat Blaasjeskruid

Kasterlee, heideplas, C6.11.23, 27-9-1980 (LS)

703 *Vaccinium oxycoccos* L. - Veenbes

Kasterlee, heideplas, C6.11.23, 27-9-1980 (LS)

835 *Verbascum blattaria* L. - Mottenkruid

Kasterlee, bosrand, C5.18.43, 8-11-1980

Résumé

L'auteur nous donne un aperçu des plantes remarquables qu'il a découvert en Campine Turnhoutoise durant la période du 26 août jusqu'au 31 décembre 1980.

A. Vermeijen, Weilandstraat 7, B-2360 Oud-Turnhout

Boekbespreking

Burton P., P. Hayman 1981. *Het vogelboek*. Tweede druk. Ede, Zomer & Keuning.

Het gaat om een Nederlandse editie van het bekende werk „The Birdlife of Britain”, geschreven door Dr. Philip Burton en geïllustreerd door Peter Hayman en medewerkers. „Het vogelboek” kwam tot stand onder de eindredactie van de zeer goede en in Wielewaalkringen trouwens bekende veldornitholoog Gerald J. Oreel.

Zoals op de achterzijde van het boek vermeld staat geeft het aan beginnende vogelkijkers een opmerkelijk nieuw antwoord op het probleem „hoe herken ik die vogel”. Dit boek toont niet alleen bijzonder veel schitterend getekende en gekleurde verenkleeden van de vogels die we in onze contreien kunnen tegenkomen, maar toont tevens het per soort wisselende gedrag van de vogels in actie. Een ander nieuw aspect is de groepering van de vogels. In plaats van de traditionele wetenschappelijke volgorde te hanteren, is gekozen voor een rangschikking naar de onderlinge gelijkenis van de soorten, waardoor gemakkelijk de gezochte vogel kan gevonden worden. Ruim 300 vogelsoorten die in West-Europa kunnen waargenomen worden, zijn besproken en op schaal weergegeven. Symbolen tonen in een oogopslag het voorkomen van de soort. Van iedere soort wordt een silhouet van het vliegbeeld en een groottevergelijking gegeven. Kaarten tonen telkens de verspreiding en het zomer- en winterverblijf, met vermelding van broedtijden en tijden van aankomst en vertrek. In een beknopte tekst wordt nuttige informatie gegeven die bij de illustraties niet verwerkt kon worden. Speciale hoofdstukken zijn gewijd aan de bouw van de vogel, het gedrag, het waarnemen, het ringonderzoek, de vogeltrek, enz. Een vergelijkende lijst met de Nederlandse en de wetenschappelijke vogelnamen, evenals een overzicht van de meeste interessante Europese vogelgebieden en adressen van vogelbeschermingsorganisaties sluiten het werk af.

Zoals Prof. Dr. K.H. Voous in zijn voorwoord terecht schrijft gaat het hier inderdaad om: „een boek dat velen zal kunnen helpen bij hun eerste schreden op het boeiende terrein van de veldornithologie, waarbij de Nederlandse bewerker Gerald Oreel zich niet heeft beperkt tot de herkenning van de soorten, maar daarenboven en vooral wijst op de voor elk van deze soorten karakteristieke, eigen levenswijze. Terwijl de verschillende algemeen bekende vogelgidsen zelfs voor de ernstige beginner vaak verwarrend zijn is dit boek van een weldadig aandoende eenvoud van opzet”. Een aan te bevelen werk dus voor heel wat Wielewalers. Wel heeft het ons verbaasd dat in de lijst van vogelbeschermingsorganisaties „De Wielewaal” niet is vermeld, alhoewel ze de grootste vereniging voor studie

en bescherming van de vogels is in Vlaanderen. Het 260 pagina's (formaat 28,5 x 20 cm) tellende boek is te verkrijgen bij onze boekhandel, Graatakker 11, 2300 Turnhout aan de prijs van 630 F.

Dr. H. Meeus

Grant P.J., 1982. *Gulls. A Guide tot Identification*. Calton, Poyser, 280 pp.

Dit boek is in feite de bundeling van een reeks bijdragen over de identificatie van meeuwen, die eerder verscheen in voorbije jaargangen van het tijdschrift *British Birds*. De oorspronkelijke teksten werden echter grondig herzien, herwerkt en aangevuld. Ook de tekeningen werden aangepast, terwijl niet minder dan 170 nieuwe zwart-wit foto's werden toegevoegd.

In een beknopt inleidend hoofdstuk worden volgende begrippen bij de studie van de vederkleeden van meeuwen toegelicht: duur van de onvolwassenheid, leeftijdsterminologie, rui, slijtage en verbleking, geslacht, formaat en topografie. Achtereenvolgens worden dan de 23 soorten meeuwen uit het West-Palearctische gebied behandeld, samengebracht in vijf groepen van soorten met op elkaar gelijkende kenmerken. Naast de Kokmeeuw, Dunbekmeeuw, Kleine Kokmeeuw, Stormmeeuw, Zwartkopmeeuw, Audouins Meeuw, Zilvermeeuw, Kleine Mantelmeeuw, Grote Mantelmeeuw, Reuzenzwartkopmeeuw, Dwergmeeuw, Ross' Meeuw, Vorkstaartmeeuw, Drieteenmeeuw, Ivormeeuw, Grote en Kleine Burgemeester, komen ook *Larus cirrocephalus*, *L. delawarensis*, *L. atricilla*, *L. pipixcan*, *L. hemprichii* en *L. leucophthalmus* aan de beurt. Van elke soort worden de verschillende vederkleeden gedetailleerd beschreven en uitstekend geïllustreerd, waarbij telkens bijzondere aandacht wordt besteed aan de problemen bij de identificatie van onvolwassen exemplaren. Met dit boek wordt op een schitterende manier tegemoet gekomen aan een reeds al te lang bestaand tekort in de voor veldornithologen gemakkelijk te raadplegen literatuur. Een onmisbaar werk dus voor alle vogelaars met echte interesse voor meeuwen. Per soort staat bovendien een kaart met de verspreiding in de wereld afgedrukt. Naast de talloze tekeningen van de hand van Peter Grant himself, wordt het geheel geïllustreerd door maar even 376 doorgaans erg goede foto's.

Dit belangrijk werk, een „must” voor elke ornitholoog-Wielewaler, is verkrijgbaar in onze boekhandel aan de prijs van 960 F.

Dr. H. Meeus

Hüsstege G., 1981. *Verkenningen op en om de heide*. Helmond, Uitgeverij Helmond BV. 128 pp.

„Wandelen in weer en wind”, het eerste boek in deze serie, heeft de Nederlandse tekenaar en fotograaf Geert Hüsstege alvast geen windeieren gelegd. Waar de verteltrant in dit eerste werk erg onderhoudend is en soms poëtisch van inslag, voert de nuchtere ontrafeling in de meer wetenschappelijk uitgebalanceerde creatie „Verkenningen op en om de heide” duidelijk de boventoon. Eens te meer verrast de opmerkingsgave van de auteur voor de allerkleinste details in het hele natuurgebeuren.

Overvloedig geïllustreerd, vlot en ondanks het thema evocatief en eenvoudig geschreven in een groot en dus gemakkelijk leesbaar lettertype, zal dit boek de aandachtige wandelaar maar ook de heidekenner aanspreken.

Geert Hüsstege is een „doorwinterd” plantenkenner. Titels van vroegere boeken als „Zakflora voor bos en heide” waarmee hij in 1976 debuteerde en o.a. „Zakflora voor weg en hei” liegen er niet om. Heel dit werk is er trouwens weer eens de bevestiging van.

De auteur opent zijn onderzoek met een uitvoerige analyse van het ontstaan van de heide. Achtereenvolgens worden nadien de plantenassociaties besproken in hun onderlinge afhankelijkheid en hun relatie tot o.a. reliëf, voedselarmoede van de bodem, vochtigheidsgraad en klimatologische factoren. Op die manier worden tevens invloeden merkbaar die bedreiging of herstel in de hand werken. De stuifzanden, de droge en de natte heide, het veen, vennen en plassen, het eiken-berkenbos en tenslotte het dennenbos worden aldus doorgelicht. Ook de evolutie, eigen aan sommige verlandingsstypes en de wordingsgeschiedenis van bijvoorbeeld de natte heide en het veen krijgen in dit verband ruimschoots de aandacht. Voor de heide, die uiteraard de hoofdbrok vormt, wordt zowel het droge type behandeld als het uitgesproken natte type, met inbegrip van alle mogelijke gradiëntsituaties. Daardoor is de schrijver wel eens genoodzaakt om met bepaalde opsommingen in herhaling te vallen. Twee overzichtelijke tabellen die nagenoeg alle typische planten op basis van vochtigheidsvoorkeur en gewenste bodemrijkdom tot een bepaald heidetype klasseren, compenseren echter in ruime mate dit ongewild schoonheidsfoutje. Bovendien zijn 14 bladzijden in 4 kleurendruk geïllustreerd met prachtige tekeningen van hele plantenassociaties, al dan niet met de daarbij behorende insektensoorten. En alsof dit nog niet volstond heeft de schrijver het nodig geacht niet minder dan 179 kleurenfoto's op te nemen, zodat bepaalde successieve landschapsevoluties heel aanschouwelijk uit de verf komen.

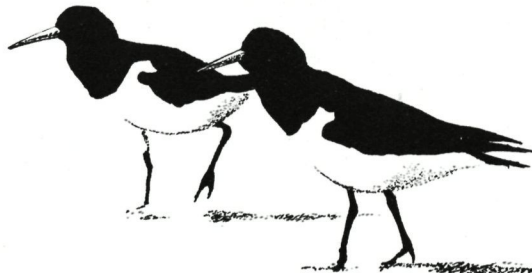
Jammer genoeg kan niet altijd hetzelfde worden gezegd over de bijdrage met betrekking tot de fauna in de verschillende biotopen, meer bepaald tot de vogels. Ondanks het feit dat de auteur de hulp inriep van ene Frans van Avendonk, om zich op die manier van een kwalitatief even degelijk ornithologisch aspect te verzekeren, is hij er niet in gelukt dit exploit tot een gelijkwaardig niveau uit te bouwen. De tekst die — in verhouding tot het overige — hier redelijk vulgariserend en erg summier werd gehouden, is nochtans correct. Het zijn de afbeeldingen die te wensen over laten. Enkele opnamen zijn ofwel zo klein ofwel zo donker uitgevallen dat ze gereduceerd worden tot echte zoekplaatjes (Rietgors, Veldleeuwerik, Meerkoe, Veldleeuwerik, Meerkoe, Veldmuis, Watersnip, Ransuil). Over heel de lijn zijn de dierenafbeeldingen trouwens op kleiner formaat afgedrukt, met uitzondering voor enkele grotere zoogdieren. De soortkeuze voor de vogels geeft nogal eens de indruk van een gebrekkige kennis; afbeeldingen van o.a. Waterhoen, Meerkoe en Kleine Karekiet bij het hoofdstuk „Heidefauna” doen mij alleszins de wenkbrauwen fronsen. Hetzelfde geldt voor Roerdomp en Rode Wouw bij het hoofdstuk „De fauna van ven en veen”, de Patrijs en de Ransuil bij het thema „De fauna van het eiken-berkenbos” en soorten als Scholekster, Pimpelmees, Sijse, Bosuil en Staartmees onder de bijdrage voor het dennenbos. Niet dat ze er nooit zouden voorkomen... allerminst, maar het moet me toch van het hart dat ik tevergeefs heb gezocht naar een deugdelijk plaatje van Boompieper, Boomleeuwerik, Tapuit, Nachtzwaluw, Sprinkhaanrietzanger, Zwarte Stern, Duinpieper of een opname van Gekraagde Roodstaart, Roodborst, Kuif- en Zwarte Mees of Goudhaantje waar het dennenbos aan de orde is.

Op pag. 29 moet een onduidelijke Graspieper zelfs een Duinpieper voorstellen, op pag. 60 wordt een Paapje — overigens een erg goede opname — tot Tapuit gekroond. De foutieve spelling in de wetenschappelijke nomenclatuur is vermoedelijk tot zettfoutjes te herleiden (gullinula ipv gallinula - scripaceus ipv scirpaceus - svesia ipv svecica - ceaurulaeus ipv caeruleus - haemotopus ipv haematopus).

Al bij al ontsieren deze weliswaar soms luttel details toch een werk dat de indruk wekt zo compleet mogelijk te willen zijn. Hüsstege is daar met z'n plantenkennis zondermeer grandioos en op originele wijze in geslaagd... maar hij was wel beter bij die „leest” gebleven!

„Verkenningen op en om de heide” is niet alleen een degelijk werk voor elke heidewandelaar of -recreant, maar kan ongetwijfeld ook van nut zijn voor elke ervaren heidebotanicus. Het is te verkrijgen in onze boekhandel.

L. Matthé

Tekening: F. Matthé

AANWIJZINGEN VOOR DE AUTEURS

Het maandblad „De Wielewaal” publiceert in principe alle artikels waarvan de inhoud strookt met de doelstelling van de Vereniging De Wielewaal: de kennis en de bescherming van de natuur en in het bijzonder van de in het wild voorkomende vogels. De redactie behoudt zich nochtans het recht voor te beslissen welke artikels of bijdragen worden geplaatst.

Kopij moet in drievoud in machineschrift worden ingeleverd bij de hoofdredacteur. Uiterlijk twee maanden na het insturen van de kopij ontvangt de auteur bericht of zijn artikel al dan niet zal worden opgenomen. Eventueel kan de auteur gevraagd worden wenselijke veranderingen aan te brengen.

De auteurs zijn persoonlijk verantwoordelijk voor de inhoud van hun artikels.

Elk artikel wordt gevolgd door het volledig adres van de auteur(s).

De redactie dringt er op aan om artikels en belangrijke bijdragen te doen volgen door een samenvatting in de Nederlandse, Franse en Engelse taal. Op verzoek van de auteur zal de „résumé” en „summary” door de redactie worden opgesteld.

In het maandblad wordt de voorkeurspelling toegepast. Nederlandse vogelnamen beginnen steeds met een hoofdletter (bv. Witte Kwikstaart). Groepsnamen (bv. steltlopers) beginnen niet met een hoofdletter. Dezelfde schrijfwijze geldt voor namen van planten, insecten, enz... De eerste vermelding in een tekst van een soort wordt steeds gevolgd door de Latijnse geslachts- en soortnaam, onderstreept en door haakjes omgeven.

In datumvermeldingen dienen de namen van de maanden bij voorkeur voluit geschreven. Het gebruik van afkortingen dient vermeden te worden.

Referenties in de tekst worden aldus vermeld: (Segers, 1948); bij meerdere referenties: (Segers, 1948; Grootaers, 1958); en verwijzen naar een alfabetisch gerangschikte bibliografie. Deze bibliografie wordt als volgt opgesteld:

- voor een artikel: Auteursnaam, initialen van de voornamen, jaar. Volledige titel. *Naam van het tijdschrift*, jaargang: eerste pagina van het artikel - laatste pagina.
bv. Grootaers F., 1958. Glanskop (*Parus palustris*) en Matkop (*Parus atricapillus*). *Wielewaal* 24: 1 - 16.
- voor een boek: Auteursnaam, initialen van de voornamen, jaar. Volledige titel. Stad van uitgifte, naam van de uitgever.
bv. Segers F., 1948. *Broedvogels in de Kempen*. Antwerpen, Nederlandsche Boekhandel.

Als er meerdere auteurs zijn: Lippens L., H. Wille, 1972. *Atlas van de vogels in België en West-Europa*. Tielt, Lannoo.

In de bibliografie worden slechts die titels vermeld waarnaar in de tekst wordt verwezen. Alle literatuuraanhalingen moeten bij hun oorspronkelijke bron gecontroleerd worden. Indien overnames uit plaatselijke bladen van Wielewaal-afdelingen overwogen worden zal hierover eerst met de auteur worden overlegd.

Ter illustratie van bijdragen kunnen in aanmerking komen: zwart-wit- en kleurfoto's, diapositieven, zwart-wit-tekeningen. Grafieken, tabellen en kaarten dienen met zwarte inkt op wit papier getekend.

Aan de auteur van een artikel (of aan één van hen indien er meerdere zijn) zullen 5 exemplaren van het maandblad worden verzonden. Meer exemplaren (tot maximum 30) kunnen bekomen worden, indien de hoofdredacteur hierom verzocht wordt bij het inzenden van het artikel.

De hoofdredacteur zal graag eventuele bijkomende inlichtingen of adviezen verstrekken aan mogelijke auteurs.

DE WIELEWAAL

JAARGANG 48 - JULI 1982

F. BEIDTS, P. LUST, J. VAN GOMPEL. Eerste en tweede vondst van de Kuhls Pijlstormstormvogel (<i>Calonectris diomedea</i>) in België.	233
J. EVERS. Het voorkomen van de Waterspreeuw, <i>Cinclus cinclus</i> , in Belgisch en Nederlands Limburg.	237
M. DE RIDDER. De Halsbandparkiet: winstpunt of lastpost?	240
L. MATTHE. Nachtzwaluwen, <i>Caprimulgus europaeus</i> , in Vlaanderen in 1981: verspreiding, biotoopkeuze, oorzaken van achteruitgang.	243
ZEEVOGELWERKGROEP NIEUWPOORT. Voorjaarstrek van zeevogels te Nieuwpoort. Een vergelijking tussen 1980 en 1981.	256
Ornithologische Korte Mededelingen.	260
J. VAN GOMPEL. Zeezoogdieren aan de Belgische kust in 1981, met een beschrijving van van de eerste vondst in België van een Gestreepte Dolfijn (<i>Stenella caeruleoalba</i>).	263
In memoriam JOZEF AERTS.	267
A. VERMEIJEN. Zeldzame planten in de Turnhoutse Kempen - aflevering 5.	268
Boekbespreking.	271

Titelblad: Driekleurig Viooltje (*Viola tricolor*) — Foto: A. Vermeijen